

Комунальний заклад
"Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека імені О. М. Горького"
Запорізької обласної ради

Серія : Міста і села Запорізької області. Вип. 7

Токмак
на перехресті доріг та віків:
До 230-річчя від дня заснування міста

Бібліографічний покажчик

Запоріжжя, 2015

УДК 908 (477.64)(048.1)
ББК 91. 9 : 26.8 (4 Укр-4 Зап-5 Ток.)
Т 51

Токмак на перехресті доріг та віків : До 230-річчя від дня заснування міста: Бібліографічний покажчик. – Запоріжжя: , 2015. - с. – (Серія "Міста та села Запорізької області". Вип. 7).

Бібліографічний покажчик "Токмак", присвячений одному з міст обласного підпорядкування нашого регіону, розповідає про його історію, найбільші промислові підприємства, культуру і освіту, історичні пам'ятки, відомих людей.

Видання орієнтовано на широке коло читачів. Воно стане у нагоді краєзнавцям, працівникам бібліотек і музеїв, викладачам історії краю. для організації соціокультурної діяльності, працівникам засобів масової інформації.

УДК 908 (477.64)(048.1)
ББК 91. 9 : 26.8 (4 Укр-4 Зап-5 Ток.)
Т 51

Від укладачів

Пропонований увазі читачів сьомий випуск бібліографічного покажчика із серії "Міста і села Запорізької області" присвячений історії м. Токмак.

Мета його - систематизувати наявний масив літературних джерел з історії міста. У посібнику зібрані різні види документів (книги, брошури, статті із видань, що продовжуються, збірників, журналів, газет, опубліковані українською та російською мовами) про історичне минуле та сьогодення м.Токмак без типологічних та хронологічних обмежень.

Матеріал розміщено за систематичним принципом. У межах розділів література розташована в логічному, алфавітному, а подекуди й в зворотньо – хронологічному порядку.

Структура покажчика складається із передмови укладачів, історичної довідки краєзнавця, директора Токмацького краєзнавчого музею В. І. Медведського, тематичних розділів та допоміжного іменного покажчика. Бібліографічну частину окремих розділів доповнюють вступні статті. В разі потреби описи супроводжуються анотаціями довідкового, фактографічного або пояснювального характеру. Описи літератури мають суцільну нумерацію, на яку посилається довідковий апарат ("Іменний покажчик"). Відбір літератури завершено у грудня 2014 року.

Бібліографічний опис здійснено згідно з ДСТУ 7.1:2006 "Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання". Скорочення зроблено відповідно до ДСТУ 3582-97 "Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила" та ГОСТу Р 7.0.12-2011 «Библиографическая запись. Сокращение слов и словосочетаний на русском языке. Общие требования и правила».

Матеріали розділів і підрозділів пов'язані системою посилань.

Бібліотека висловлює щире подяку за підтримку ідеї, надання окремих матеріалів та уточнення фактів і подій:

Медведському Віктору Івановичу, директору КЗ "Токмацький районний краєзнавчий музей" ;

Романовій Ніні Степанівні, директору КЗ "Токмацька ЦБС";

Лінчуку Олександрі Миколайовичу, досліднику історії Запорізького краю;

Посібник адресований науковцям, викладачам, студентам, працівникам музеїв та бібліотек, краєзнавцям, всім бажаючим дізнатися детально про м.Токмак та його жителів. Видання не претендує на вичерпність.

Зауваження та пропозиції щодо структури та наповнення покажчика просимо надсилати за адресою: 69600, м. Запоріжжя, пр. Леніна, 142 (відділ краєзнавства), телефон (061) 787-53-52 або E-mail: kraeved@zounb.zp.ua. Вони будуть враховані при підготовці електронної версії посібника, який буде представлений на сайті Бібліотеки : www.zounb.zp.ua.

Місто Токмак

Токмак – місто обласного підпорядкування, розташоване в центрі Запорізької області, має сприятливе економіко-географічне положення, знаходиться на перехресті доріг та залізниць.

Унікальне Токмацьке родовище марганцевих руд – найбільше в СНД (має запаси до 2 млрд. тонн руди, яка по якості переважає Нікопольське та Чиатурське родовища.)

На території краю вчені знаходять рештки давніх тварин і птиць, які існували в різні геологічні періоди, а саме : саблезубі тигри та жирафи, мавпи та гієни, бегемоти та страуси, зубри та бики, пелікан та яки, верблюди та ведмеді, фламінго та марабу, південні слони та носороги, мамонти та шерстисті носороги, пещерні леви та ведмеді, бізони та північні олені, сайгаки та антилопи, тарпани та інші.

У давнину степами Північного Призов`я пройшло багато племен ямної, катакомбної, зрубної археологічних культур і народів (кіммерійці, скіфи, сармати, готи, гуни, алани, слов`яни, болгары, хозари, вікінги, авари, печеніги, половці, монголо-татари, кримські татари та ногайці, греки).

Унікальне поховання половецького хана біля с. Заможне Токмацького району дослідили кийські археологи у вересні 1981 року. Тут знайдено 250 предметів із золота, срібла, заліза, кераміки: золотоканні кафтани, 2 золотих перстня, 2 золотих гривні - символ влади, золотий ланцюжок, тисячі золотих і срібних бляшок, срібні чаша та курільниця, кольчуга, шолом с позолотою та інші, виготовлені у Візантії, Персії, Китаї, Франції. У світі відомо лише три непограбованих поховання половецьких ханів, а найкоштовніше досліджене кийськими археологами саме в Токмацькому районі.

У 1103 році відбулась битва полків русичів і половців в степах між нинішніми м. Токмаком і с. Жовтневим. Русичі на чолі з князями Володимиром Мономахом та Святополком Ізяславовичем знищили тисячі половців та 22 хана. Ця перемога поклала початок корінного перелому в протистоянні кийських князів та половецьких ханів. Після цієї битви половці перетворилися з ворогів на друзів русичів, які скріпляли свої дружні стосунки династичними шлюбами. На честь перемоги давньоруських воїнів над половцями біля с. Жовтневе (у 1993 р. та на в`їзді в м.Токмак (2003р.) встановлено два пам`ятних знака.

У давнину річка Молочна була судохідною. По ній проходили лод`ї русичів, чайки запорожців, на яких могли розміститись одночасно 40-60 воїнів. У 1947 році при відбудові заводу ім. Кірова у заплаві р. Молочної знайдено давньоруський човен. У 1614 році запорожці на чолі з гетьманом Сагайдачним повертались на Січ по річці Молочній.

Слово «Токмак» має монголо-татарське походження. Відомо, що улус (область) Джучи - сина Чингізхана мав назву «Токмак» (XIII-XV ст.) і досить поширене в країнах СНД. Наприклад, м. Великий Токмак та с. Малий Токмак Токмацького району, річка та гора Токмак, Верхній Токмак та Нижній Токмак Чернігівського району, с. Токмак біля Одеси, с. Старий Токмак в Татарстані, с. Токмак на Уралі, м. Токмак біля м. Воркута, м. Токмак в Киргизстані, м. Токмак в Узбекистані, мис Токмак в Казахстані, перевал Токмак на Кавказі. Розповсюдженням було прізвище Токмаков. Прізвисько Токмак мав відомий козацький отаман та кулачний боєць Тимофій Єрмак мав прізвисько Токмак. За словарем відомого дослідника О. Даля слово токмачити означає товкти, бити, штовхати. Найбільш достовірний переклад слова «Токмак» означає колотити, товчтя, місце битви.

У XVI - XVIII століттях запорожці організовували чумацькі валки по сіль, рибу та дичину на річку Молочну та Молочний лиман. У другій половині XVII століття запорожці на чолі з легендарним кошовим отаманом І.Д. Сірко неодноразово відправлялись в похід на Крим вздовж річки Молочної. У середині XVIII століття з'являються перші зимівники на р. Молочній.

Першими поселенцями на території Токмаччини були колишні запорожці, які поселились біля нинішнього села Заможне. У 1784 році царський уряд дозволив державним селянам із сіл Водяного та Балок Дніпровського повіту, Комарівки та Санжарівки Полтавської губернії заснувати слободу Токмак. У 1787 році в селі Токмаку уряд розмістив «присутственные места» щойно утворених Дніпровського та Мелітопольського повітів, а в 1796 - 1801 рр. тут знаходились "присутственные места" Маріупольського повіту.

З кінця XVIII і до середини XIX століття чумацький промисел був основною галузю господарства с. Великого Токмака, оскільки поруч проходив Старий Чумацький шлях. У середині XIX століття Великий Токмак став одним з центрів торгівлі в Північній Таврії. Тут проходило три великі ярмарки на рік, на які привозили свій товар купці з Курська та Обояні, Харкова та Бахмута, Катеринослава та Павлограда, Кременчука та Новомосковська, Маріуполя та Таганрогу, Бердянська та Мелітополя, Херсону та Перекопу, Феодосії та Керчі, Олександрівська та інших міст.

З 1803 по 1866 роки на території Токмацького району німецькі переселенці заснували 57 колоній з населенням понад 20 тисяч чоловік. У 1860-х роках XIX ст. колоністи відіграли важливу роль у перетворенні Північної Таврії в основну житницю Російської імперії. Їх заслуга полягає у вдосконаленні та поширенні нових знарядь праці та машин в сільське господарство. Майстерні та заводи колоністів першими почали виробляти нові плуги, буккери, сіялки, косилки, молотарки та інші знаряддя. В кожній колонії діяли цегляний або черепичний завод. Колоністи першими почали виробляти рідкісні продукти: пиво, оцт, крохмал, крупи, горілку та навіть сухе молоко.

У другій половині XIX ст. було засновано великі заводи землеробських машин та знарядь, а саме завод Франца та Шредера у Гальбштадті (нині місто Молочанськ) (1864р.), завод Фукса (1882р.), та у 1885 році завод Клейнера у містечку Великий Токмак. На початку XX ст. в Великому Токмаку освоєно випуск нафтових двигунів на заводах Фукса та Клейнера, на заводах акціонерного товариства «Тріумф». В колонії Гальбштадт відкрились заводи по випуску електродвигунів, машин та моторна фабрика. Акціонерне товариство колоністів у 1911-1914 роках побудувало Токмацьку залізницю. У 1909 році в колонії Вальдорф відкрився завод по виготовленню сухого молока.

В роки громадянської війни Великий Токмак декілька разів переходив із рук в руки. З жовтня 1922 по вересень 1923 рр помічником воєнкома Великого Токмака був призначений С.А. Ковпак - легендарний командир партизанського з'єднання в роки Великої Вітчизняної війни.

У 30-ті роки у Великому Токмаку активно розвивалась промисловість: на заводі "Червоний прогрес" серійно випускався перший радянський трактор "Запорожець", завод ім. С. М. Кірова випускав нафтові двигуни, а також торпеди, глибинні бомби, донні міни для Чорноморського флоту. В 1931 році на заводі "Червоний прогрес" було створено курси ремонтників сільськогосподарських машин.¹ Дизелебудівне підприємство у 1934р. було перейменовано в завод імені С.М. Кірова, на якому працювало близько 400 чоловік, які освоювали нові види двигунів для оборонної промисловості. Розвивались й інші підприємства Великого Токмака. В селищі були три колективні господарства.

Водночас з розвитком народного господарства міста зростала і кількість населення. За шість передвоєнних років його кількість збільшилась з 8,1 тис. до 29,7 тис. чоловік. З 1938 р. Великий Токмак віднесено до категорії міст районного підпорядкування.

Для трудівників заводу ім. С.М. Кірова було споруджено 20 чотирьохповерхових житлових будинки, збудована лікарня на 200 ліжок, відкрито 8 клубів, 2 кінотеатри,

1 Запорізький державний облархів, ф.р-1236, ОП4, спр.12, арк. 2

бібліотеки. Напередодні війни у місті функціонувало 13 загальноосвітніх шкіл, механічний технікум, школа медичнських сестер і обласна школа колгоспних бухгалтерів, працювали електростанція, пошта, багато магазинів. Трудящі міста працювали з натхненням, щоб зробити свою Батьківщину ще сильнішою, зміцнити її обороноздатність.

Серйозні випробування випали на долю токмачан у роки Великої Вітчизняної війни, під час якої загинуло біля 5 тисяч жителів міста. Зразки мужності і героїзму виявили тисячі мешканців Токмака. За ратні подвиги на полі бою 5580 токмачан нагороджені орденами і медалями. Трьом найвідважнішим нашим землякам П.І. Матюху, О.М. Коту, Г. У. Охай присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Після визволення розпочалася відбудова промислового комплексу міста, будівництво нових підприємств.

У 1950-ті роки великотокмацький завод ім. Кірова почав випускати дизелі та дизель-генератори середньої потужності. У 1968 році Державний Знак якості одержав дизель К-161. У 1970-80-ті роки ЗіК випускав двигуни УТД-20 потужністю 300 к. с. для бойової машини піхоти. У 1988 році відбувся рекордний випуск дизелів з маркою «ЗіК» - біля 10000 шт. У 1980-ті ЗіК поставляв дизелі та дизель-генератори в 61 країну світу.

1956 року стала до ладу швейна фабрика, у 1958 -хлібозавод. На базі невеликих промислових артілей вирости заводи продтоварів та металогосптоварів.

У 1960 -1964 рр. відбулося будівництво Токмацького ковальсько-штампувального заводу. У жовтні 1982 року колектив КШЗ виготовив 1 млн тонн штамповок.

Одночасно проходило відродження соціальної сфери, закладів охорони здоров'я, освіти, культури. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 30 грудня 1962 місто Великий Токмак було віднесено до категорії міст обласного підпорядкування і одержало свою початкову назву - Токмак.

У 1970 році відбулось відкриття Палацу Спорту та заснування народного хору "Таврія".

У 1977 році Герой Радянського Союзу космонавт Климук П.І. приїздив у гості до Героя Соціалістичної Праці Вороніна В.М. в с. Запоріжжя.

У 1978 році відбулось відкриття міського Палацу культури та заснування міського краєзнавчого музею.

У 2003 році міська рада затвердила Статут, Герб та Прапор м. Токмака. Затвержені Статут, Герб та Прапор м. Токмак.

У 2014 році виповнюється 230 років з дня заснування м. Токмака.

На початку ХХІ століття відбуваються зрушення у політичному та соціально - економічному житті. Україна поступово крокує до демократії, правової держави та соціально - економічного прогресу. Токмачани сподіваються на відродження промисловості, сільського господарства, закладів охорони здоров'я, освіти та культури краю і з надією дивляться у майбутнє.

В.І. Медведський,
директор Токмацького міського
краєзнавчого музею

Загальні відомості

1. Про нагородження міста Токмака Запорізької області Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української РСР // Запоріз. правда. - 1984. - 14 верес. ; Индустр. Запорожье. - 1984.- 14 сент. ; Комс. Запоріжжя. - 1984. - 15 верес.

2. Запорізький край : фотоальбом. – Запоріжжя : Дике Поле, 2011. – 376 с. - Из змісту : Токмак. - С. 174-183.

3. Запорізький край / Запоріз. обл. рада, ЗОДА ; [авт.-уклад. та гол. ред. Н. Кузьменко]. – Запоріжжя : АА Тандем, 2008. – 288 с. : іл. – Из змісту : Токмак. - С. 104-111.

4. Супруненко В. Имя на карте : геогр. названия Запорож. края / В. П. Супруненко ; Владимир Супруненко. – Запорожье : [б. и.], 2008. – 228 с. : ил., фото. – Из содерж. : Токмак. - С. 119-121.

5. 85 років Токмацькому району / [вступ. ст. : М. В. Хомяк, О. І. Ярошенко]. – [Запоріжжя : АА Тандем, 2008]. – 24 с. : іл.

6. Князьков Ю. Запорізька область. Історико-географічний і топонімічний словник. Вип. 2. (Великобілозерський, Кам'янсько-Дніпровський, Куйбишевський, Михайлівський, Оріхівський, Пологівський, Розівський, Токмацький райони) / Ю. П. Князьков ; Запоріз. наук. т-во ім. Я. Новицького, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України - Запоріз. від-ня. – Запоріжжя : Тандем-У, 2006. – 406 с. : іл. – Из змісту : Токмак. - С. 301-302.

7. Новітня історія України: Імена. Звершення. Творчість. Вип. 1 : Запоріжжя / авт.-упоряд. В.В. Болгов. – К. : Новий Світ, 2006. – 112 с. : іл. – Из змісту : Токмацький район. - С. 30.

8. Запорізька область : ілюстр. енциклопедія. [Т. 2] : Архітектура і містобудування. Культура. Економіка. Райони області / К. С. Карафін, О. І. Красюк. – Запоріжжя : Дике Поле, 2004. – 293 с. : іл. – Из змісту : Токмацький район. - С. 284-285.

9. Супруненко В. Запорожский край : популяр. энциклопедия природ. и ист. достопримечательностей, традиций и названий / В. П. Супруненко ; Владимир Супруненко. – Запорожье : Мотор Сич, 2003. – 222 с. – Из содерж. : Токмак. - С. 217-218.

10. Гомон М. Край Токмацький : докум. іст.-краєзнав. розповідь про міста Токмак, Молочанськ і села Токмацького району Запоріз. обл. / М. В. Гомон. – Токмак : [б. в.], 2002. – 184 с.

11. Ковтун В. Города Украины : (экон.- геогр. справ.) / В. В. Ковтун, А. В. Степаненко. – К. : Вища школа, 1990. – 277,[2] с. – Из содерж. : Токмак. - С. 105-106.

12. История городов и сел Украинской ССР : в 26 т. Запорожская область / редкол.: В. И. Петрыкин [и др.] / Ин-т истории АН УССР ; гл. редкол. : Тронько П. Т. (пред.) [и др.]. – К. : Глав. ред. УСЭ, 1981. – 726 с. – Из содерж. : Гомон Н. Токмак / Н.В. Гомон, В. Л. Палеха, В. Б. Репин, Н. П. Сосна. - С. 617-632.

13. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. Запорізька область / редкол. : Петрикін В.І. (голова) [та ін.] / Ін-т історії АН УРСР ; голов. ред. кол.: Тронько П.Т. (голова) [та ін.]. – К. : Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1970. – 765 с., 12 л. іл. : іл. – Из змісту : Дмитрієв Г. Токмак / Г. Ф. Дмитрієв, В. Л. Пальоха, С. І. Страшников. – С. 642-657.

14. Наше місто вперше прийняло засідання обласної асоціації міст України : [ознайомилися з практикою роботи Токмац. міськ. ради та її виконавчих органів по залученню інвестицій до альтернативних видів енергетики] // Вісті Токмаччини. - 2014. - 20 листоп. (№ 47). - С. 1.
15. Цвід В. Подорож у край, що виживає : (Токмак і Токмац. район) / В. Цвід // Вечір. вісті. - 2006. - № 11 (17-23 берез.). - С. 6-7.
16. Стратегічний план розвитку міста Токмака до 2010 року // Таврія. - 2004. - 16 берез.
17. Котелевський І. Підніmemo Токмак разом // Запорож. сан. вестн. - 2009. - № 8. - С. 4.
18. Токмак отримав символіку // Запоріз. правда. - 2003. - 24 черв. - С. 3.
19. У нас є гімн і герб, і прапор // Наше місто Токмак. - 2003. - 15 черв. - С.1, 3.
20. Вакуленко Г. О прошлом нашего города / Г. Вакуленко // Токмац. вісник. - 2002. - 16 квіт. - С. 2-4.
21. Токмак вимирає? : [демогр. ситуація в городе] // Мрія. - 2000. - 10 авт. - С. 2.
22. Город начинает работать // Мрія. - 1999. - 29 апр. - С. 2.
23. Матвієнко О. Ми - помічники, а не контролери : [зустріч голови облдержадміністрації В. Куратченка з представниками громад. та соціал. сфери м. Токмака] / О. Матвієнко // Токмац. вісник. - 1998. - 30 лип.
24. Тараненко Л. День міста / Л. Тараненко // Таврія. - 1992. - 22 верес.
25. Світанок : журнал. Вип.1' 1991 : Гомон М. Токмак : іст.-публіц. нарис / ред. кол. : В. Глянь, М. Гомон, В. Матусов [та ін.] ; відп. за вип. М. Гомон. - [Б. м. в.] : Токмац. міськ.газ. "Таврія", 1991. - 100 с.
26. Гранишевская Е. Куда ни глянь - везде Токмак... / Е. Гранишевская // МИГ. - 1991. - 16 марта. - С. 3.
27. Мороз Я. До питання розміщення авіачастини : [у місті, протест жінок] / Я. Мороз // Ком. шляхом. - 1991. - 22 січ.
28. Мороз Я. Повертаючись до питання розміщення авіачастини : [у місті] / Я. Мороз. // Ком. шляхом. - 1991. - 2 лют.
29. Тараненко Л. День міста / Л. Тараненко // Таврія. - 1991. - 24 верес.
30. Берестовенко С. Будни рабочего города / С. Берестовенко, И. Василенко // Индустр. Запорожье. - 1986. - 19 апр.
31. Вручення Токмаку перехідного Червоного прапора // Ком. шляхом. - 1986. - 4 листоп.
32. Киба М. День міста / М. Киба // Ком. шляхом. - 1986. - 24 верес.
33. Киян М. Рoste, розвивається мікрорайон / М. Киян // Ком. шляхом. - 1985. - 9 лют.
34. Суслопаров М. Токмак рoste вгору / М. Суслопаров // Запоріз. правда. - 1982. - 23 берез.
35. Токмак в цифрах и фактах // Индустр. Запорожье. - 1982. - 30 апр.
36. Токмак уверенно шагает в будущее // Индустр. Запорожье. - 1979. - 20 мая.
37. Затешилов В. Токмак растет, благоустраивается / В. Затешилов // Индустр. Запорожье. - 1970. - 6 окт.
38. Лоза А. Наше місто сьогодні і завтра / А. Лоза // Ком. шляхом. - 1970. - 20 січ.
39. Суптеля В. Токмак сьогодні і завтра / В.Суптеля // Запоріз. правда. - 1970. - 13 берез.
40. Вerezубчак В. Місто Токмак в перспективі / В. Вerezубчак // Ком. шляхом. - 1969. - 25 лип.
41. Петренко В. Молодость старого города / В. Петренко // Индустр. Запорожье. - 1968. - 14 июля.
42. Рoste Токмак : [забудова міста] // Ком. шляхом. - 1968. - 21 лип.
43. Вerezубчак В. Заглядывая в завтрашний день / В. Вerezубчак // Индустр. Запорожье. - 1966. - 22 марта.

Відзначення 200-річчя м. Токмака

44. Про нагородження міста Токмака Запорізької області Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української РСР // Запоріз. правда. - 1984. - 14 верес. ; Индустр. Запорожье. - 1984.- 14 сент. ; Комсомолец Запорижжя. - 1984. - 15 верес.
45. Клименко Н. Токмаку - 200 : фотоочерк / Н. В. Клименко. – Днепропетровск : Промінь, 1984. – 16 с. : ил.
46. Кондратова Л. Город - юбиляр принимает поздравления : [20 сент. Токмак отметил 220-летие] / Л. Кондратова // Ул. Заречная. - 2004. - № 23 (сент.). - С. 3.
47. Шак В. Пологам исполнилось 117 лет..., а Токмаку - 220 лет! / В. Шак // МИГ. - 2004. - 23 сент. (№ 39). - С. 2.
48. Таврійський В. Про ювілей Токмака мовою філателії / В. Таврійський // Таврія. - 2009. - 26 листоп. (№ 48). - С. 6.
49. Відзначення 200-річчя Токмака // Ком. шляхом. - 1984. - 18 верес.
50. Вітаємо токмачан з 200-річчям міста ! : [про соц.-екон. розвиток міста] // Запоріз. правда. - 1984. - 15 верес.
51. Михайловский А. Благоустройство - забота общая / А. Михайловский // Индустр. Запорожье. - 1984. - 11 мая.
52. Михайловский А. Про благоустрій - турбота спільна / А. Михайловский // Ком. шляхом. - 1984. - 20 берез.
53. Нішнєвич М. Місто святкує ювілей / М. Нішнєвич // Комсомолец Запорижжя. - 1984. - 18 верес.
54. Петраков Г. Вручена высокая награда : [Почет. Грамота Президиума Верховного Совета Украинской ССР г. Токмаку в связи с его 200-летием] / Григорий Петраков // Индустр. Запорожье. - 1984. - 16 сент.
55. Петренко И. Память, слова и вдохновение / И. Петренко // Индустр. Запорожье. - 1984. - 18 сент.
56. Токмак : іст.-екон. нарис // Ком. шляхом. - 1984. - 21, 28, берез. ; 4, 11, 18, 25 квіт. ; 1, 11, 16, 23, 30 трав. ; 6, 13, 20, 24 черв.
57. Токмаку - 200 років // Ком. шляхом. - 1984. - 15 верес.
58. Трусевич В. Знати своє коріння / В. Трусевич // Ком. шляхом. - 1984. - 23 черв.
59. Урочистості в Токмаці // Запоріз. правда. - 1984. - 16 верес.
60. Шевченко А. Юбилей города-труженика / А. Шевченко // Индустр. Запорожье. - 1984. - 14 сент.
61. Колосов К. Скоро йому 200 / К. Колосов // Комсомолец Запорижжя. - 1983. - 4 серп.
62. Про соціалістичне змагання комсомольців і молоді міста під девізом "200-річчю заснування Токмака - 200 ударних змін" // Ком. шляхом. - 1983. - 16 груд.
63. Глянь В. Завтрашній день нашого міста / В. Глянь // Ком. шляхом. - 1981. - 23 трав.
64. Головата Т. З криниці історії / Т. Головата // Запоріз. правда. - 1980. - 25 лют.

65. [Про приєднання сільських рад Леніно 1, Леніно 11 та Шевченкова до міста в 1939 р.] // Більшовиц. шляхом. - 1939. - 6 січ.

Міста-побратими

66. Соколов В. М. Живи і квітни - братська дружба!: [міста-побратими Токмак - Каспійськ Дагестанської АРСР] / В. Соколов // Ком. шляхом. - 1979. - 26 січ.
67. Еміров Д. Дружимо, змагаємось / Д. Еміров // Ком. шляхом. - 1977. - 21 черв.
68. Гомон Н. Крепкие узы дружбы. Токмак - Каспийск / Н. Гомон // Индустр.

Запорожье. - 1976. - 1 дек.

Природа. Природні ресурси

69. Медведський В. Токмак: Географія. Природа : до 220-річчя заснування міста Токмака / В. І. Медведський. – Токмак : Трибуна, 2004. – 52 с. : іл.

70. Андреева А. У Токмака свой дуб-долгожитель! / А. Андреева // МИГ. - 2004. - 16 сент. (№ 38). - С. 3.

71. Коломенская Т. Дуб-долгожитель ожидает заповедного статуса : [300-летний дуб диаметром 1,5 и высотой 18 м находится в Токмаке, недалеко от р. Токмачки] / Т. Каменская // Улица Заречная. - 2004. - 23 дек. (№ 52). - С. 3.

72. Зубенко В. Зберегти унікальні пам'ятки природи / В. Зубенко // Таврія. - 1999. - 26 січ.

73. Внесок в науку нашого земляка : [В. Пальохи, який описав невідомі до цього часу в світі новий вид жужулиці] // Токмац. вісті. - 1998. - 7 лют.

Корисні копалини

74. Хмарук Т. Акцессорные минералы метаморфических пород бассейна р. Токмака (Приазовье) / Т. Г. Хмарук // Конституция и свойства минералов. - 1966. - № 1. - С. 87-94.

Токмацьке родовище марганцевих руд

75. Строительные материалы Запорожской области : (минерально-сырьевая база / Главгеология УССР ; Укр. науч.-исслед. геологоразвед. ин-т, Днепропетров. экспедиция ; ред. коллегия: В. С. Попов [и др.]. – К. : Будівельник, 1964. – 205 с. : ил. – Из содерж. : Камни строительные : (Токмацкий район). - С. 24-26, 49-51, 179 ; Кирпично-черепичное сырье : Большетокмакское (Красногорское) месторождение глин ; Токмакское месторождение глин. - С. 117-122, 189 ; Большетокмакское месторождение песков. - С. 158-159, 189.

76. Регіональна економіка : підручник / за ред. Є.П. Качана. - К. : Знання, 2011. - 672 с. - Из змісту. : [проТокмац. родовище марганцевих руд]. - С. 532-538.

77. Сырьевая база большого Токмакского месторождения // Афонин В. Сырьевая база черной металлургии Украинской ССР / В.Г. Афонин, П.Г. Нестеров. - К., 1974. - С. 123-125.

78. Егоров Н. и др. Рудные ресурсы Украины / Н. Егоров, А. Ковшуля, В. Печковский. - К.: Наук. думка, 1964. с. – Из содерж. : о Большетокмак. месторождении - С. 125, 139, 140-142.

79. Селін Ю. Про верхньоеоценові відклади Великотокмацького родовища марганцевих руд / Ю. Селін // Геол. журнал. - Т.20. - 1960. - Вып. 3. - С. 35-41.

80. Бетехтин А. Промышленные марганцевые руды СССР. / А. Г. Бетехтин. - М. - Л. : АН УССР, 1946. - 316 с. – Из содерж. : [оТокмак. месторождении]. - С. 123, 294.

81. Щербина М. Тревожные ископаемые / Максим Щербина // Правда и ничего кроме правды. - 2012. - 9 февр.(№ 6). - С. 9-10, 27.

82. У Запорізькій області можуть побудувати завод феросплавів : [на базі Великотокмацького родовища марганцевих руд] // День. - 2009. - 12 лют.

83. Асауляк М. Сергей Тарута закопал проект под Запорожьем : [разработка Великотокмакского месторождения заморожена] / М. Асауляк // Дело. - 2008. - 22 дек. (№ 235)

84. Дмитренко Я. «Финикам» приглянулись ферросплавы : Константин Жеваго замахнулся на Токмакское месторождение марганцевых руд / Я.Дмитренко // Дел. столица. - 2006. - 28 авг. (№35). - С. 15.

85. Педак В. Есть первая марганцевая руда! : [об опыте работы шахты «Большой Токмак»] / В. Педак // Индустр. Запорожье. - 1980. - 1 марта.
86. Земной Н. Сквозь семь горизонтов : [о Токмакском месторождении марганцев. руд] / Н. Земной // Индустр. Запорожье. - 1980. - 21 марта.
87. Гапочка Г. Палинологическое изучение майкопских отложений в Большетокмакском районе Запорожской области / Г. П. Гапочка // Доклады Акад. наук СССР. - 1963. - Т. 149. - № 3. - С. 663-665.
88. Грязнов В. Материалы к геохимии и промышленной оценке Большетокмакского марганцевого месторождения / В. И. Грязнов // Научные записки Днепропетровского государственного университета. - Днепропетровск, 1960. - Т. 79. - С. 3-21.
89. Грязнов В. Основные черты геологии Больше-Токмакского марганцевого месторождения / В. Грязнов, Ю. Селин // Геология рудных месторождений. - 1959. - № 1. - С. 35-55.
90. Грязнов В. Больше-Токмакское марганцевое месторождение и вопросы промышленного использования карбонатных марганцевых руд / В. Грязнов, Ю. Селин // Техничко-економический бюллетень. - 1958. - № 4. - С. 61-68.
91. Шунько В. Великотокмацький марганец / В. Шунько // Запоріз. правда. - 1957. - 10 лют.

Екологія

92. Програма моніторингу довкілля Запорізької області / ЗОДА, Держ. упр. екології та природ. ресурсів в Запоріз. обл. [та ін.] ; [авт. : В. В. Головін, Н. І. Гарашук, В. Т. Коба та ін.]. – Запоріжжя : Дніпров. металург, 2001. – 181 с. – Из змісту : Загальна характеристика Запорізької області : [табл.; в т. ч. дані про м. Токмак]. - С. 12.
93. Інформаційний екологічний атлас Запорізької області / відп. за вип. В. Чернов. – Запоріжжя : Містобудівник, 2012. – 56 с. : іл. – Из змісту : Перелік об'єктів природно-заповідного фонду м. Токмак. - С. 12-13.
94. Голод В. На Токмащині відродять Муравський шлях : [Токмац. район. рада затвердила Програму розбудови екомережі та відродження культ. та іст. цінностей шляхом створення регіонал. ландшафт. парку “Муравський шлях” на 2005-2007 рр.] / В. Голод // Запоріз. правда. - 2005. - 26 квіт. - С. 2.
95. Обласна програма з екологічної реабілітації гірничодобувних районів Запорізької області / Держ. упр. екології та природ. ресурсів в Запоріз. обл., ДП "Експерт.-техн. центр "Держнаглядохоронпраці України" ; [авт. : В. О. Верещака, М.В. Бейлик, А. П. Плоский, В. І. Цапенко]. – Запоріжжя : Дніпров. металург, 2005. – 144с. – Из змісту : [в т. ч. матеріали по м. Токмак]. - С. 16, 24, 26, 27, 28, 29, 42, 43,51, 55, 67, 68, 73-74, 80, 84, 86, 90,123-124.
96. Коробец М. “Выхлопной трубы” не будет! : [строительство ферросплавного завода вреда местной экологии не нанесет] / М. Коробец // Позиция. - 2008. - 21 февр. (№ 8). - С. 14.
97. Саенко В. Екологи створили свою спілку : [Токмац. район. дитяч. екол. орг-ція “Спілка друзів природи”] / В. Саенко // Токмац. вісник. - 2000. - 5 груд.
98. Сосницький В. “Спілка друзів природи” із Токмака / В. Сосницький // Запороз. Січ. - 2000. - 12 серп.
99. Фененко И. За надругательство над природой придется платить : [о загрязнении окружающ. среды Токмак. дизелестроит. з-дом] / И. Фененко // Кіровець. - 1991. - 31 січ. (№ 5). - С. 3.
100. Пил в очі [летить тонами на голови мешканців м. Токмака від дизелебудів. з-ду] // Перець. - 1990. - № 7. - С. 5.
101. Про стан і заходи по поліпшенню охорони оточуючого середовища : тези доповіді (на трибуну Токмац. міськради) // Ком. шляхом. - 1990. - 4, 5 трав.
102. Екологія і ми : [про роботу Токмац. міськ. т-ва охорони природи] // Ком. шляхом. - 1989. - 26 верес.

103. Пора братися за конкретні справи : [засідання прес-клубу з питань охорони природи в Токмаку] // Ком. шляхом. - 1989. - 2 груд.
104. Голубева Л. Дбаймо про природу / Л. Голубева // Ком. шляхом. - 1984. - 5 черв.
105. Марков В. Закон для всіх : [порушення правил охорони навколиш. середовища на Токмац. дизелебуд. з-ді] / В. Марков // Запоріз. правда. - 1981. - 15 квіт.

Промисловість

106. Постников В. Южно-русское крестьянское хозяйство / В. Е. Постников. – М. : Типо-литографія Высочайше утв. Т-ва И. Н. Кушнерев и К, 1891. – 392 с. – Из содерж. : [о заводах в г. Большой Токмак]. – С. 5, 112.
107. Медведський В. Виробництво цегли та черепиці молочанськими колоніями / В. І. Медведський ; Упр. культури і туризму ЗОДА, Запоріз. обл. центр охорони культ. спадщини, Токмац. міськ. краєзнав. музей. – Запоріжжя : [Стат і К], 2011. – 18 с. – (Повернута спадщина ; вип. 13). – Из змісту : [про виробництво цегли в м. Великий Токмак]. – С. 3, 6, 8, 9.
108. На шляху відродження промисловості Токмака // Токмац. вісник. - 2001. - 8 листоп. - С. 1, 8.
109. Петраков Г. Токмакские машиностроители в цейтноте / Г. Петраков // Индустр. Запорожье. - 1998. - 26 сент.
110. Солонина Е. Ферросплавное будущее: Токмак станет богатым и "грязным" металлургическим городом / Е. Солонина // Суббота плюс. – 2007. – № 7 (15-25 февр.). – С. 10.
111. Мормель Н. Світло у кожному домі : [з історії розвитку електромережі міста] / Н. Мормель // Ком. шляхом. - 1983. - 24 верес.
112. Кондратьев М. Інженер у колективі : [виховання керівних кадрів на підприємствах м. Токмака] / М. Кондратьев // Запоріз. правда. - 1972. - 6 трав
113. Кондратьев М. Експонують токмачани : [продукція підприємств м. Токмака на ВДНГ СРСР] / М. Кондратьев // Запоріз. правда. - 1972. - 3 листоп.

ВАТ "Південдизельмаш"

114. Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2002 рік : календар і короткі бібліографічні описи / Упр. культури ЗОДА ; ОУНБ ім. О.М. Горького ; упоряд. : І. Шершньова, Л. Беляєва. – Запоріжжя : Поліграф, 2001. – 56 с. – Из змісту : 20 верес. - 120 років (1882) від дня заснування Токмацького дизелебудівного заводу (колишній завод землеробних машин та знарядь Фукса ; нині - ВАТ "Південдизельмаш"). - С. 53-55.
115. Сосна Н. Так рождались традиции : крат. очерк истории ордена Трудового Красного Знамени дизелестроительного завода им. С. М. Кирова / Н. П. Сосна. - Днепропетровск : Промінь, 1977. - 111 с. - (История фабрик и заводов).
116. Пальоха В. Чарівний різець : [про ударника комуністичної праці токаря Великотокмац. з-ду ім. С. М. Кірова І. І. Олійника] / В. Л. Пальоха. – Запоріжжя : Кн.- газ. вид-во, 1961. – 23 с.
117. Большетокмакскому дизелестроительному заводу им. С. М. Кирова 75 лет. – [Большой Токмак] : Издание завода, [1957]. – 27 с.
118. Иллюстрированный каталог машин и орудий механического чугунолитейного завода И. И. Фукса в Большом Токмаке Таврической губернии Бердянського уезда. - Б. Токмак, 1910. - 43 с. - (Копия).
119. Каталог выставки сельскохозяйственных машин И. И. Фукса (г. Большой Токмак). – [Б. м. : б. и., б. г.]. – 5-46 с. : ил. – Копия.

120. Сосницький Л. Токмак - батьківщина першого радянського трактора // Голос України. - 2010. - 9 черв. (№ 104).

121. Ахрамеєв В. Завод буде жити / В. Ахрамеєв // Таврія. - 2003. - 1 серп. - С.1, 5 ;
Наше місто Токмак. - 2003. - 24 лип. - С. 3-5.
122. Коваленко В. Первісток : як втілювалася в життя ленінська мрія про вітчизняне
тракторобудування / В. Коваленко ; Володимир Коваленко // Комуніст. - 2006. - 21 квіт. (№
33). - С. 4 ; 26 квіт. (№ 34). - С. 4.
123. Кузьменко А. "Титаник" посреди Токмака / А. Кузьменко ; Андрей Кузьменко //
Суббота плюс. - 2002. - 18 апр.
124. Золотарев Д. Станет ли Токмак вторым Степногорском? : [о проблемах ОАО
"Юждизельмаш"] / Д. Золотарев // МИГ. - 2000. - № 15 (апр.). - С. 2.
125. Сенкевич Г. "Юждизельмаш" поставлен на колени. Помогите ему подняться / Г.
Сенкевич // Индустр. Запорожье. - 2000. - 24 марта.
126. Дмитрієва Л. 115-а річниця з дня заснування "Південдизельмашу" / Л.
Дмитрієва // Таврія. - 1997. - 24 верес.
127. Лобчак Н. Верность традиции : к 100-летию Токмак. дизелестроит. з-да им. С. М.
Кирова / Н. Лобчак // Индустр. Запорожье. - 1982. - 31 авг. ; 5, 8 сент.
128. Борисенко Л. Першість знову за токмачанами : [змагання з дизелебудівниками
Пензи] / Л. Борисенко // Ком. шляхом. - 1975. - 30 лип.
129. Киян М. За перемогу в змаганні : колективу заводу ім. Кірова вручено Перехідний
Червоний Прапор Міністерства і ЦК профспілки працівників машинобудування за
підсумками I кварталу / М. Киян // Ком. шляхом. - 1975. - 1 трав.
- ***
130. Пальоха В. Пісня дизелебудівників : [вірш] / В. Л. Пальоха // Кіровоць. - 1991. - №
13. - С. 4.

Алфьоров Володимир Іванович

(1904-1995),

*Герой Соціалістичної Праці (1949), нагороджений 5 орденами Леніна, 2 орденами
Червоного Прапора, 3 орденами Трудового Червоного Прапора, орденом Червоної Зірки,
медалями; двічі лауреат Сталінської премії (1949, 1953 рр.).*

131. Алфёров Владимир Иванович [Электронный ресурс] // Википедия. - Режим
доступа : <http://ru.wikipedia.org...>

Див. також розд. : Токмачани - Герої Соціалістичної Праці

Ахрамеєв Василь Никифорович,

*заслужений машинобудівник України, почесний громадянин Токмака;
кавалер ордену Леніна, двох орденів Трудового Червоного Прапора; почесний
громадянин м. Токмака ; в 2000-і рр. - депутат міськради від партії «Батьківщина»*

Окремі видання

132. Ахрамеєв В. Генетика предательства / В. Н. Ахрамеєв. – Токмак ; Бобринец ;
Броды ; К. : [Дикое Поле], 2009. – 64 с.
133. Ахрамеєв В. Рекою жизни / В. Н. Ахрамеєв. – Токмак : [ЗАО "ЗАЗ"], 2007. – 324 с.
134. Ахрамеєв В. Рекою жизни. Кн. 2 / В. Н. Ахрамеєв. – Запорожье : Дикое Поле,
2008. – 284 с.
135. Ахрамеєв В. Вам слово, дублери / В. Н. Ахрамеєв. – Дніпропетровськ : Промінь,
1989. – 104 с. – (Державне підприємство : закон і практика).

Література про життя та діяльність

136. Шиханов Р. Хто є хто на Запоріжжі. 2008 рік : біогр. довідник 2008 рік / Р. Б.

Шиханов ; Руслан Шиханов. – Запоріжжя : Тандем Арт Студія, 2009. – 212 с. – Из змісту : Ахрамеєв Василь Ничипорович. - С. 11.

137. Живая легенда Токмака // Вісті Токмаччини. - 2013. - 28 лют. (№ 9). - С. 1.

138. В. Н. Ахрамеєву - 85! // Наше місто Токмак. - 2013. - 28 лют. (№ 9). - С. 2.

139. Презентація : [книги В. Н. Ахрамеєва . “Рекою жизни”] // Вісті Токмаччини. - 2008. - 28 лют. (№ 9). - С.2.

140. Бабина Т. Ахрамеєв Василь Никифорович [Електронний ресурс] : [дир. ВО "Південдизельмаш" (з 1965 р.), почесний громадянин м. Токмак] / Т. А. Бабина // Славетні запоріжці. - Режим доступу : http://sites.znu.edu.news_details.php?news_id=5261&lang=ukr

Див. також розд.: "Почесні громадяни міста"

Резчик П. Х.,

*Герой Соціалістичної Праці (1966), депутат Верховної Ради СРСР (1946),
член Президії Верховної Ради Казахської РСР;
нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора (1939)*

141. История городов и сел Украинской ССР : в 26 т. Запорожская область / редкол. : В.И. Петрыкин [и др.] / Ин-т истории АН УССР ; гл. редкол. : Тронько П. Т. (пред.) и др. – К. : Глав. ред. УСЭ, 1981. – 726 с. – Из содерж. : [о Резчике П. Х.]. - С. 625.

142. Мормель Н. Син партії / Н. Мормель // Ком. шляхом. - 1984. - 17 серп.

Савон Олександр Микитович

**інженером-конструктор, начальник КБ листового штампування і
зварювального виробництва ; почесний ветеран заводу**

Савон Олександр Микитович народився 28 листопада 1923 року в с. Очеретувате Токмацького району.

23 серпня 1941 року призваний до лав Червоної Армії. Брав участь у боях з фашистськими загарбниками на фронтах Великої вітчизняної війни з грудня 1941 року. Визволяв Північний Кавказ, південно-східні області України, Бесарабію, Румунію, Болгарію, Югославію. Під Будапештом (Угорщина) в березні 1945 року був поранений.

Нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступ., двома медалями “За відвагу” та медалями “За визволення Белграда”, “За перемогу над Німеччиною”.

Звільнений у запас в 1947 р. Повернувся в м. Токмак, працював на дизелебудівному заводі мотористом, інженером-конструктором, начальником КБ листового штампування і зварювального виробництва. Почесний ветеран заводу.

143. Книга пам'яті України. Переможці. Запорізька область. Т 22 (1) / гол. ред. і упоряд. Сльота Василь Петрович. – [Запоріжжя : Дике Поле, 2010]. – 512 с. – : Из змісту : Савон Олександр Микитович. - С. 397.

Саханицький Всеволод Петрович (1924-2007), головний механік, ветеран праці

Саханицький Всеволод Петрович народився в 1924 р. в с. Нова Чигла Воронезької області (РФ).

Призваний до лав Червоної Армії в 1942 р., навчався в Ульяновському піхотному училищі. В січні 1943 р. він отримав бойове хрещення — його курс відправили на фронт в район Харкова - Белгорода. Навідник 45-мм протитанкової гармати 50-ої гв. стрілец. дивізії В. П. Саханицький приймав участь в Курській битві, визволяв Україну, форсував Дніпро. В 1944 р. отримав тяжке поранення.

Нагороджений орденами Вітчизняної війни I ступ., медалями “За відвагу”, “За перемогу над Німеччиною”.

Після демобілізації закінчив ВНЗ, працював у м. Токмак на дизелебудівному заводі, де пройшов шлях від майстра до головного механіка. Орден “Знак Пошани” і медаль “Ветеран праці” - нагороди за трудове сумління.

Помер в 2007 р. Похований на міському кладовищі.

144. Книга пам'яті України. Переможці. Запорізька область. Т 22 (1) / гол. ред. і упоряд. Сльота Василь Петрович. – [Запоріжжя : Дике Поле, 2010]. – 512 с. – Із змісту : *Саханицький Всеволод Петрович.* - С. 407.

145. Медведський В. Токмак: археологія, історія / В. І. Медведський. – Токмак : [Трибуна], 2007. – 220 с. : іл. – Із змісту : Почесні ветерани м. Токмака : [в т. ч. В. П. Саханицький]. - С. 189.

Страхов Ігор Михайлович

Страхов Ігор Михайлович народився 12 грудня 1925 року в м. Ленінград (РФ).

З початком Великої Вітчизняної війни брав участь у будівництві оборонних споруд, а 21 квітня 1942 р. добровільно 16-річним юнаком вступив до лав Червоної Армії. Воював радистом 334-го стрілецького полку 142-ої стрілецької дивізії на Ленінградському фронті. Пройшов фронтний шлях через Східну Пруссію і зустрів Перемогу в м. Штольпе, за 80 км від Берліна.

Нагороджений орденами Вітчизняної війни II ступ., Червоної Зірки, медалями “За бойові заслуги”, “За відвагу” та ін.

Після війни закінчив Київське піхотне училище, служив командиром взводу, роти на Далекому Сході.

Демобілізувавшись в 1957 р., працював на Токмацькому дизелебудівному заводі токарем, випробувачем дизелів, мотористом-випробувачем.

Нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради України.

146. Книга пам'яті України. Переможці. Запорізька область. Т 22 (1) / гол. ред. і упоряд. Сльота Василь Петрович. – [Запоріжжя : Дике Поле, 2010]. – 512 с. – Із змісту : *Страхов Ігор Михайлович.* - С. 434.

147. Медведський В. Токмак: археологія, історія / В. І. Медведський. – Токмак : [Трибуна], 2007. – 220 с. : іл. – Із змісту : Почесні ветерани м. Токмака : [в т. ч. І. М. Страхов]. - С. 188.

Ковальсько-штампувальний завод

148. Запорожжя індустріальне : історія і сьогодення / [авт. тексту Федір Турченко та ін.]. – [Запоріжжя] : Дике Поле, 2009. – 368 с. : фото. – Із змісту : ВАТ “Токмацький ковальсько-штампувальний завод”. - С. 261-263.

149. Харитонова В. ПАТ “ТКШЗ” - 50 лет / В. Харитонова // Вісті Токмаччини. - 2014. - 18 груд.(№ 51) - С.1.

150. Арман Л. Перспективи ВАТ «Ковальсько-штампувальний завод»/ Л. Арман // Таврія. - 2003. - 28 лют. - С.1, 6.

151. Киян М. Управляти-значить передбачати / М. Киян // Токмац. вісник. - 2000. - 16 трав.

152. Корнієнко В. Вісті з ВАТ «Ковальсько-штампувальний завод»/ В. Корнієнко // Токмац. вісник. - 1999. - 18 трав. - С.1, 6.

153. Киян М. В єдиному ритмі! : [про роботу бригади ковалів] / М. Киян // Ком. шляхом. - 1975. - 5 лип.

154. Ковальсько-штампувальний : від з'їзду до з'їзду // Ком. шляхом. - 1975. - 25 лип.

155. Колбасов. І. До нових звершень / І.Колбасов. // Ком. шляхом. - 1975. - 1 трав.
156. Соловійов В. І слава її знайшла : [про робітницю з-ду В. Медведську, нагороджену орденом Трудової Слави III ступеня] / І.Соловійов // Ком. шляхом. - 1975. - 16 лип.
157. Колбасов І. Опора на інженерну думку : [технічний прогрес на підприємстві] / І. Колбасов // Індустр. Запорожжє. - 1974. - 20 дек.
158. Соловійов В Олександр Скидан, коваль / В. Соловійов // Запоріж. правда. - 1974. - 19 листоп.
159. Колбасов І. С урахуванням конкретних умов : із досвіду роботи штабу громадянської оборони : [з-да] / І. Колбасов // Індустр. Запорожжє. - 1972. - 11 апр.

Легка промисловість

ЗАТ "Токмацька швейна фабрика"

160. Про нагородження працівників підприємств м. Токмака, Запорізька область, Грамотою Президії Верховної Ради УРСР : [швачку швейної фабрики Н.М. Клочан] // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1983. - № 3. - С. 72.
161. Сухомлинська Т. Швейна фабрика: в майбутнє дивимось з надією / Т. Сухомлинська // Токмац. вісн. - 2002. - 14 лют.
162. Арман Л. За кордон : [виготовляє дитячі одяги ЗАТ "Токмацька швейна фабрика"] / Л. Арман // Таврія. - 2001. - 8 черв. - С. 2.
163. Голод В. На своїх підприємствах вигідніше : [про токмацьку швейну фабрику] / В. Голод // Запоріж. правда. - 2000. - 9 черв.
164. Педак Л. Випуск швейних виробів збільшився в два рази / Л. Педак // Мрія. - 2000. - 31 авт. - С. 3.
165. Арман Л. У колективі ЗАТ "Токмацька швейна фабрика" / Л. Арман // Суботній Токмак. - 1999. - 12 черв.
166. Петрив Е. Токмак. Хто допоможе провінції? / Е. Петрив // Мрія. - 1999. - 22 апр. - С. 2.
167. Сенкевич Г. Токмацьку одяг купують у Франції / Г. Сенкевич // Індустр. Запорожжє. - 1999. - 6 марта.
168. Кузнецова Л. Як справи, швей? Під навантаженням податків і боргів : [бесіда з дир. Токмацької швейної фабрики В. Н. Пронь] // Токмац. вісник. - 1997. - 28 лют.
169. Фалько Я. Испытание доверием / Я. Фалько // Індустр. Запорожжє. - 1991. - 13 марта.
170. Розповідаємо про токмацьких швейниць // Таврія. - 1991. - 17 жовт.
171. Пронь В. Кому вигідно бойкотувати / В. Пронь // Індустр. Запорожжє. - 1990. - 9 сент.
172. Пронь В. Чим стурбовані швейники / В. Пронь // Ком. шляхом. - 1990 - 12 листоп.
173. Гриценко К. Без невмілих і відстаючих : [про роботу розкрійно-підготовчої дільниці] / К. Гриценко // Запоріж. правда. - 1985. - 9 черв.
174. Денисова З. Нові рубежі : [про роботу розкрійно-підготовчої дільниці] / З. Денисова // Ком. шляхом. - 1985. - 22 берез.
175. Калініченко С. Щоб радували результати / С. Калініченко // Ком. шляхом. - 1985. - 6 верес.
176. Петренко Л. Щедрим завжди щастить : [С. Г. Калиніченко, швея, депутат Токмацької міської ради] / Л. Петренко // Запоріж. правда. - 1985. - 11 листоп.
177. Лузан П. Родовий корінь : [С. В. Марко] / П. Лузан // Запоріж. правда. - 1984. - 1 січ.
178. Еременко В. Швейникам - зручність : [здано в експлуатацію нове приміщення фабрики] / В. Еременко // Індустр. Запорожжє. - 1983. - 31 дек.
179. Чернова Л. Секрет успіху - в дійсній турботі / Л. Чернова // Індустр. Запорожжє. - 1979. - 20 янв.

180. Кулик М. Агітколектив і якість продукції : [про роботу агітколективу фабрики] / М. Кулик // Запоріз. правда. - 1977. - 9 трав.
181. Живемо і працюємо по-комуністичному : швейній фабриці - 20 років // Ком. шляхом. - 1976. - 12 черв.
182. Жити і працювати без правопорушень : так зобов'язалися колективи Токмацької швейної фабрики, Запорізького швейного об'єднання, Бердянського заводу "Скловолокно" // Запоріз. правда. - 1971. - 20 лип.
183. Зелена Л. Світле майбутнього будемо сьогодні : [про роботу бригади комуністичної праці швейної фабрики] / Л. Зелена // Запоріз. правда. - 1961. - 16 серп.

Харчова промисловість

184. Книга пам'яті України. Переможці. Запорізька область. Т 22 (1) / гол. ред. і упоряд. Сльота Василь Петрович. – [Запоріжжя : Дике Поле, 2010]. – 512 с. – Із змісту : Сідун (Мельник) Віра Миколаївна : [у повоєнний час працювала в м. Токмак бухгалтером в системі громад. харчування]. - С. 419 ; Тимофієвський Михайло Іванович : [після 1946 р. працював в м. Токмак на підприємстві харчової промисловості]. - С. 445.
185. Арман Л. На Токмацькому хлібзаводі - новий керівник [Г.О. Левкович] / Л. Арман // Суботній Токмак. - 1999. - 6 лют.
186. Лузан П. Тітчина технологія : [про роботу Токмац. хлібзаводу] / П. Лузан // Запоріз. правда. - 1982. - 10 берез.

Токмацький консервний завод

187. Красильничук Т. Смена собственника сохранила завод / Т. Красильничук // Улица Заречная. - 2004. - № 4. - С. 3.
188. Токмацкий консервный завод на рынок Германии «вышел» благодаря евробанкам // Магнат. - 2004. - 22 нояб. (№ 3). - С. 4.
189. Глушко Ю. Консервный завод оживает / Ю. Глушко // Наше время плюс. - 2001. - 22 февр. (№ 8). - С. 3.
190. У Токмацького консервного - новий арендатор // Мрія. - 2000. - 21 дек. - С. 2.
191. Барабаш Л. Заручники мимоволі / Л. Барабаш // Таврія. - 1999. - 5 січ.
192. Голод В. Ожив консервний завод / В. Голод // Запоріз. правда. - 1998. - 2 верес.
193. Кузьменко Н. Клондайк по-нашенски / Н. Кузьменко // Индустр. Запорожье. - 1995. - 30 нояб.
194. Від колишньої промартілі - до орендного підприємства // Таврія. - 1991. - 16 листоп.
195. Савон В. Творчий пошук приносить успіх : [про гол. інженера з-ду О.О. Губського] / В. Савон // Ком. шляхом. - 1987. - 8 лип.
196. Рухляда В. Відповідає вимогам дня / В. Рухляда // Ком. шляхом. - 1986. - 1 листоп.
197. Худий Г. Нова автоматична лінія / В. Худий // Ком. шляхом. - 1986. - 24 верес.
198. Худий Г. У режимі прискорення / В. Худий // Колгосп. нива. - 1986. - 23 жовт.
199. Гральченко В. ...И хорошее настроение / В. Гральченко // Индустр. Запорожье. - 1984. - 31 окт.
200. Соціальний портрет колективу Токмацького консервного заводу // Ком. шляхом. - 1977. - 30 верес.
201. Землянушин А.В шерензі гвардійців / А.Землянушин // Ком. шляхом. - 1976. - 16 жовт.
202. Лісовський О. Злободенність, оперативність / О. Лісовський // Запоріз. правда. - 1975. - 31 груд.
203. Бородулькин А. Заботиться о главном : [о борьбе за качество продукции на

Токмак. консерв. з-де] / А. Бородулькин // Индустр. Запорожье. - 1974. - 23 окт.

204. Ильин В. Токмакские консервы / В. Ильин // Индустр. Запорожье. - 1966. - 25 окт.

Транспорт

205. Таблица расстояний между административными центрами Запорожской области: [расстояния между Запорожьем и Токмаком составляет 104 км.] // Запорожье. 2005 : обл. ежегод информ.-телефон. справочник / ООО "Золотые страницы Запорожья". – Запорожье, 2005 – С. 336.

206. Про встановлення тарифу на перевезення пасажирів у міському пасажирському транспорті – автобусі (який працює в звичайному режимі руху) для фізичних осіб-підприємців, що здійснюють перевезення пасажирів на території міста Токмак Запорізької області [Електронний ресурс] : Розпорядження голови обласної державної адміністрації № 387 від 19.09.2011. – Запоріжжя, 2011.

207. Кузнецова Л. Нам - пятьдесят : [ОАО “Токмакское АТП 12308”] / Л. Кузнецова // Токмац. вісник. - 1998. - 2 черв.

208. Сенкевич Г. Токмакское автопредприятие отметило юбилей : [50 лет со дня основания] / Г. Сенкевич // Индустр. Запорожье. - 1998. - 10 июня

209. Лузан П. Непереливки : [про роботу Токмац. філії АТ “Хортиця-Лада”] / П. Лузан // Запорізі. правда. - 1993. - 31 берез.

210. Клименко В. Кто gospodar автобуса ? : [про Токмац. автостанції] / В. Д. Клименко // Запорізі. правда. - 1992. - 5 берез.

211. Легка В. Бути чи не бути об'єднаному вантажно-пасажирському підприємству в Токмаку? / В. Легка // Запорізі. правда. - 1989. - 12 серп.

212. Сосна М. Вічне джерело : [про нач. автотранспорт. підприємства 07069 О.С. Медведева] / М. Сосна // Ком. шляхом. - 1985. - 16, 17, 20, 21, 23, 24 серп.

213. Автопідприємство 07113 : від з'їзду до з'їзду // Ком. шляхом. - 1975. - 3 груд.

214. Доненко О.Г. Щоб не було поразок... : [про наставництво на автопідприємстві 07069] / О. Доненко // Ком. шляхом. - 1974. - 12 груд.

Залізничний транспорт

215. Дневник Смольянинова (1941-1945 гг.) / Ін-т історії України НАН України — Запорізі. від-ня, Запорізі. наук. т-во ім. Я. Новицького, громад. орг-ція "Вознесенівка" ; [сост. : А. Бойко, Ю. Каптюх]. – Запоріжжя : [б. в.], 2010. – 36 с. – (Забуті днівники). - Из содерж. : *Смольянинов. Станция Большой Токмак Сталинской железной дороги. Август 1941 г.* - С. 9-34.

216. Связь времён : История развития средств связи в Запорожской области / науч. ред. А. И. Карагодин. – Запорожье : Дикое Поле, 2007. – 192 с. : ил. – Из содерж. : Лозово-Севастопольская железная дорога : [в т. ч. о г. *Большой Токмак*]. – С. 16-18.

217. Богомаз М. Станція називається... : (за станом на 21. 01. 91) / М. С. Богомаз. – Дніпропетровськ : Пороги, 1993. – 375 с. : іл. – Из змісту : *Великий Токмак*. - С. 50-51.

218. Болд Д. Железнодорожные станции : [про роботу залізничної станції Великий Токмак] / Д. Болд // Наш город (Суббота). - 1997. - 14 февр. - С. 12.

219. Пальоха В. Почесний залізничник нашого міста : [М. І. Горянїн] / В. Пальоха // Ком. шляхом. - 1991. - 24 січ.

220. У Великотокмацької дистанції колії - ювілей : [10 років] // Ком. шляхом. - 1991. - 29 черв.

221. Кучерявий П. Треба - разом : [про роботу залізничної станції Великий Токмак] / П. Кучерявий // Ком. шляхом. - 1990. - 20 листоп. - С. 3.

222. Пальоха В. Трудівники сталевих магістралей / В. Пальоха // Ком. шляхом. - 1989.

- 5 серп

223. Кучерявий П. І нелегкий, і щасливий : [був 1986 рік для залізничників] / П. О. Кучерявий // Ком. шляхом. - 1986. - 31 груд..

224. Циба О. З династії залізничників : [про В. В. Загребельну та А. П. Цветкову] / О. Циба // Ком. шляхом. - 1986. - 8 берез.

225. Таран В. Горде звання / В. Таран // Ком. шляхом. - 1985. - 12 квіт.

226. Соціальний портрет колективу залізничної станції Великий Токмак // Ком. шляхом. - 1977. - 6 серп.

227. Залізнична станція Великий Токмак // Ком. шляхом. - 1975. - 2 серп.

228. Успіхи стахановців транспорту : [ст. В. Токмак] // Більшовиц. шляхом. - 1939. - 4 квіт.

229. Шириться соціалістичне змагання // Більшовиц. шляхом. - 1939. - 4 берез.

Зв'язок

230. Связь времён : История развития средств связи в Запорожской области / науч. ред. А. И. Карагодин. – Запорожье : Дикое Поле, 2007. – 192 с. : ил. – Из содерж. : [з. Токмак, Токмак. р-н]. – С. 12, 13, 17, 19, 25, 32-33 (фото), 111, 113, 120, 121, 149, 155, 160-161 [фото], 168, 171, 176-177 [Центр електросвязи № 7 ЗФ ОАО “Укртелеком”, г. Токмак : цв. фото], 180.

231. Послуги “Укртелекому - мешканцям Токмаччини” // Таврія. - 2014.- 20 лют.(№ 8). - С.3.

232. Геник Г. "Міністр зв'язку "Кінгіру" - наш земляк Анатолій Кострицький / Г. Геник // Запороз. Січ. - 1997. - 15 листоп.

233. Левчук М. Телефонна мережа збільшиться на 4000 номерів / М. Левчук // Ком. шляхом. - 1986. - 8 січ.

Будівництво

БУ ”Токмакбуд”

234. Про нагородження працівників підприємств м. Токмака, Запорізька область, Почесною Грамотою: [бригадира мулярів - монтажників буд. управління "Міськбуд" тресту "Запоріжбуд" М. М. Зінкевича] // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1983. - № 3. - С. 72.

235. Кулясов В. Мы работали, не жалея сил : [строит. управлению «Токмакстрой» 40 лет] / В. Кулясов // Токмац. вісник. - 1999. - 6 лют.

236. Матвієнко О. Історія, вимурована з цегли і розчину / О. Матвієнко // Токмац. вісник. - 1999. - 27 лют.

237. Зінкевич М. Нам світять ясні горизонти : [про новобудови міста] / М. Зінкевич // Индустр. Запорожье. - 1986. - 3 нояб.

Сільське господарство

238. Сільське господарство Запорізької області за 1990-2008 роки : стат. щорічник / Держ. комітет статистики України, голов. управління статистики у Запоріз. обл. ; [за ред. В. П. Головешка; відп. за вип. Р. Б. Сумцова]. – Запоріжжя: [Голов. упр. статистики], 2010. – 156 с. – Из змісту : [м.Токмак]. – С. 67, 68,69,70,71,72,73,74,76,77,78,79,80,81,82,83,84,88,89,90,91,92.

239. Сільське господарство Запорізької області за 1990-2006 роки : стат. збірник / Держ. комітет статистики України, голов. управління статистики у Запоріз. обл. ; [за ред. В. П. Головешка; відп. за вип. Р. Б. Сумцова]. – Запоріжжя: [Голов. упр. статистики], 2007. – 136 с. – Из змісту :м.Токмак].–.63,64,65,66,67,68,69,70,71,72,78,81,82,83,87,88,89,90,91,92.

240. Игнатов Ю. А. История создания и развития государственной ветеринарной медицины Запорожской области / Ю. А. Игнатов. – Запорожье : ИВЦ сельского хозяйства, 2003. – 248 с. : ил. – Из содерж. : [г.Токмак.]. – С. 28, 36, 38, 68, 72, 78, 103, 106.

241. Відродження запорізького садівництва / за ред. В. А. Рульєва. – Запоріжжя : Дике Поле, 2001. – 145 с. – Из змісту : [Токмац. р-н]. – С. 64, 81, 83, 84, 85.

242. Харитоновна В. Хвала рукам, що пахнуть хлібом : [токмачани відзначили День працівників сільського господарства] / Валентина Харитоновна // Таврія. - 2014. - 20 листоп. (№ 51). - С. 3.

243. Трипилец Ф. Экономико-географическая характеристика колхоза имени Сталина / Ф. Н. Трипилец, Т. Н. Трипилец // Ученые записки / Харьков. ун-т ; труды геогр. ф-та. - Х., 1955. - Т. 56. - С. 197-213.

244. Коваленко Н. Пласти Таврійського чорнозему / Н. Коваленко // Комсомолец Запоріжжя. - 1980. - 11 берез.

245. Пугач С. “Райз-Агросервіс” в Токмаку - це всерйоз і надовго / С. Пугач // Таврія. - 2001. - 13 лют. - С. 2.

246. Пугач С. “Райз-Агросервіс” : комплекс обслуговування і гарантована якість / С. Пугач // Запоріж. правда. - 2001. - 13 берез. - С. 5.

247. Успіхи ремонтників : [МТС в 1948 р.] // Більшовиц. шляхом. - 1948. - 18 січ.

248. Стахановські виробітки : [трудові здобутки трактористів бригади № 18 Токмац. МТС в 1941 р.] // Більшовиц. шляхом. - 1941. - 21 трав.

249. Виробітки трактористів : [трудові здобутки трактористів Токмац. МТС в 1940 р.] // Більшовиц. шляхом. - 1940. - 10 жовт.

Комунальне господарство

250. Ярошенко Л. Сырую пить запрещено : [о состоянии питьевой воды в Токмаке] / Л. Ярошенко // Индустр Запорожье. - 2002. - 16 авг. - С.2.

251. Газифікація Токмака: що зроблено і перспективи // Токмац. вісник. - 1997. - 11 лип.

252. Кузнєцова Л. Если не мы, то кто? : [наведет чистоту и порядок в нашем городе] / Л. Кузнєцова // Токмац. вісник. - 1997. - 11 квіт.

253. Лузан П. Привілей з краником : [про мережу громад. водопостачання] / П. Лузан // Запоріж. правда. - 1991. - 31 жовт.

253. Наумов А. Важка вода : [про буд-водогону у місті] / А. Наумов // Запоріж. правда. - 1988. - 6 квіт.

254. Найбільша на Україні : [газорозподільча станція в Токмаку] // Запоріж. правда. - 1974. - 6 лип.

255. Киба М. Газифікація Токмака - невідкладна справа / М. Киба // Таврія. - 1995. - 4 берез.

256. Лузан П. Токмак одержав природний газ / П. Лузан // Запоріж. правда. - 1995. - 11 берез.

257. Салмін О. Завжди прийде на допомогу : [газоелектрозварник В. Яценко] / О. Салмін // Рад. Україна. - 1985. - 14 верес.

Медицина

258. Медицина Запорізької області : іст. нариси / Упр. охорони здоров'я ЗОДА ; під ред. В. Г. Цисса. – Запоріжжя : Дике Поле, 2001. – 412 с. : іл. – Из змісту : Ганічев Є. Медицина Токмацького району / Є. Ганічев, В. Козюра, В. Устименко. - С. 372-380.

Токмацька районна санітарно-епідеміологічна станція

259. Духом и Здоровьем / [авт. и сост. Наталья Кузьменко, Николай Михайлов]. - Запорожье : Тандем-У, 2004. - 248 с. : ил. - Из содерж. : *Токмакская районная санэпидстанция*. - С. 181-184.

260. Бондаренко А. Если завтра в отход : тухлую рыбу и мясо свозят в Запорожье из пяти регионов Украины : [Токмак. гос. ветеринар.-санитар. з-д утилизирует просроч. продукты] / А. Бондаренко // *Суббота плюс*. – 2007. – № 12 (22 марта - 1 апр.). – С. 10-11.

Токмацька центральна районна лікарня

261. Медицинские династии Запорожской области / [сост.: Татарина Л. С., Кривохатко С. С.]. – [Запоріжжя : Друкар. світ, 2013]. – 148 с. : ил. – Из содерж. : *Династия Голле - Барковских* : [Б. К. Голле (1911-1954) - зав. хирург. отделения ; Барковская (Голле) Е. Б. - акушер-гинеколог Токмак. ЦРБ]. - С. 40-41 ; *Династия Ситаленко* : [Ситаленко А. Н. (1949-2012) - зав. ЛОР-отделения Токмак. ЦРБ]. - С. 121.

262. Медицинские и оздоровительные учреждения г.Запорожья и Запорожской области : адрес.-телефон. справ. – Днепропетровск : ИМА-пресс, 2003. – 160 с. – Из содерж. : *Токмакская районная больница*. - С. 143

263. Максимов В. Сестра милосердия : [о работе ст. медсестры терапевт. отделения Токмак. ЦРБ Н.И. Лисняк] / В. Максимов // *Вісті Токмаччини*. - 2014. - 12 черв. (№ 24). - С. 8.

264. Токмацька центральна районна лікарня : що було, що є і що буде? // *Таврія*. - 2014.- 16 січ. (№3). - С. 6.

265. В Токмакскую больницу поступило новое оборудование // *Мрія*. - 2012. - 25 окт. (№ 44). - С. 4.

266. Харитонов В. Итоги мониторинга ЦРБ / В. Харитонов // *Вісті Токмаччини*. - 2011. - 17 листоп. (№ 46). - С. 1.

267. Гарькавая Т. Спокойную старость обеспечат... в больнице : [о создании гериатрич. отделения на базе Токмак. район. больницы] / Т. Гарькавая // *Индустр. Запорожье*. - 2005. - 22 янв. (№ 16). - С. 2.

268. Воронцов И. В Запорожье пациентку лечить отказались, а в Токмаке спасли / И. Воронцов // *Мрія*. - 2004. - 8 июля (№ 28). - С. 14.

269. Коломенская Т. Деньги - малые, больница большая : [реорганизация ЦРБ] / Т. Коломенская // *Ул. Заречная*. - 2004. - 11 нояб. - С. 3.

270. Мормель Н. Ноль целых, шиш десятых - на медикаменты и питание / Н. Мормель // *Суббота плюс*. - 2001. - 26 апр. - С. 2.

271. Мормель Н. Токмацькій дитячій лікарні - 20 / Н. Мормель // *Токмац. вісник*. - 1997. - 22 жовт.

272. Шумейко В. Если хотим не болеть / В.Шумейко // *Индустр. Запорожье*. - 1990. - 22 июля.

273. Сафронов А. Операция лазером / А. Сафронов // *Индустр. Запорожье*. - 1987. - 13 сент.

274. Дорошенко В. ...І міцного Вам здоров'я / В. Дорошенко // *Комс. Запоріжжя*. - 1985. - 15 черв.

Станція переливання крові

275. Медицинские и оздоровительные учреждения г.Запорожья и Запорожской области : адрес.-телефон. справ. – Днепропетровск : ИМА-пресс, 2003. – 160 с. – Из содерж. : *Токмакская станция переливания крови*. - С. 144.

276. Медицина Запорізької області : іст. нариси / Упр. охорони здоров'я ЗОДА ; під ред. В. Г. Цисса. – Запоріжжя : Дике Поле, 2001. – 412 с. : іл. – Из змісту : Страницы летописи

розвиття служби крові Запорозької області : [в т. ч. о Токмак. станції переливання крові]. - С. 148.

277. Кузнецова Л. Служба, нужна всем : станції переливання крові 30 лет / Л.Кузнецова // Токмац. вісн. - 1996. - 19 груд.

278. Дмитрієва Л.Токмацькій станції переливання крові 30 років / Л.Дмитрієва // Таврія. - 1996. - 26 груд.

279. Заклик - вимога жінок Токмацької станції переливання крові // Ком. шляхом. - 1990. - 15 трав.

Аптеки

280. Будько В. Этапы и пути развития Запорозької фармації. История развития фармації в Запорозької області, 1922-2012 годы: 90 лет и 25-летие первичной ветеранской организации "Фармація Запорозьжя" / В. И. Будько, Т. Полторацкая. – Запорозьжє : Днепров. металург, 2012. – Из содерж. : [Токмак. р-н]. – С. 4.

281. Медицинские и оздоровительные учреждения г.Запорозьжя и Запорозької області : адрес.-телефон. справ. – Днепропетровск : ИМА-пресс, 2003. – 160 с. – *Из содерж. :* Аптеки : КИЦРА № 22. - С. 145.

Соціально-економічне та суспільно-політичне життя

282. Провідні підприємства, організації, установи Токмацького району : [в т. ч. м. Токмак] // Новітня історія України: Імена. Звершення. Творчість / авт.-упоряд. В. В. Болгов. - К., 2006. – Вип. 1. – С. ?

283. Бажан Н.Д. Подводя итоги минувшего года / интервью с мэром города вел Н. Морель // Токмац. вісник. - 1998. - 6 січ.

284. О ходе выполнения программы социально-экономического развития города на 1997 год // Токмац. вісник. - 1997. - 5 груд.

285. Основні показники розвитку народного господарства міста за січень-грудень 1996 року // Токмац. вісник. - 1997. - 29 січ.

286. Тяжелое положение в г. Токмак : [с задолженностью по зарплате, с изготовлением товарной продукции, с безработицей] // Мрія. - 1997. - 11 дек. - С. 2.

287. Буренко О. Бюджет : [про підсумки виконання за 1994 рік] / О. Буренко // Токмац. вісник. - 1995. - 1 лют.

288. Сирипля В. Від райцентрів - до столиці : [питання комплексного планування соц.-екон. розвитку міст Токмац. р-ну] / В. Сирипля // Знання та праця. - 1975. - № 2. - С. 18-19.

289. Нишневич М. По закону народного счастья : [рассказ о том, как трудятся, отдыхают и учатся жители города] / М.Нишневич // Индустр. Запорозьжє. - 1973. -

290. Очеретин И. Токмачане сдержали слово : [о выполнении пятилетнего плана тружениками города] / И. Очеретин // Индустр. Запорозьжє. - 1970. - 4 нояб.

Статистика

291. Міста та райони Запорізької області за 2011 рік: стат. щорічник : [є дані по Токмац. р-ну] / Держ. служба статистики України, голов. управління статистики у Запоріз. обл. – Запоріжжя : [б. в.], 2012. – 294 с.

292. Міста та райони Запорізької області за 2010 рік: стат. щорічник : [є дані по Токмац. р-ну] / Держ. служба статистики України ; Голов. управління статистики у Запорізькій області. – Запоріжжя : Головне упр. статистики, 2011. – 278 с.

293. Ювілейний статистичний збірник Запорізької області : [є дані по Токмац. р-ну] / Держ. комітет статистики України, Головне упр. статистики у Запоріз. обл. ; [за ред. В. П. Головешка; відп. за вип. Г. Ф. Песочина]. – Запоріжжя : [б. в.], 2008. – 80 с.

Населення

294. Міста та райони Запорізької області за 2011 рік : [в т. ч. дані по Токмац. р-ну] : стат. щорічник / Держ. служба статистики України, Гол. упр. статистики у Запоріз. обл. – Запоріжжя : [б. в.], 2012. – 293с.
295. Діти, жінки та сім'я в Запорізькій області : [в т. ч. дані по Токмац. р-ну] : стат. зб. – Запоріжжя, 2007. – 272 с.
296. Діти, жінки та сім'я в Запорізькій області : [в т. ч. дані по Токмац. р-ну] : стат. зб. – Запоріжжя, 2007. – 225 с.
297. Населення Запорізької області: стат. довідник. Ч. 1 : (за даними Всеукр. перепису населення 2001 року). – Запоріжжя, 2003. – 114 с. – Из змісту: [Токмак]. – С. 5,11.
298. Народжуваність у Запорізькій області : стат. зб. / М-во охорони здоров'я Запоріз. обл., держ. адміністрації; Відп. за вип. Т. К. Тернікова, Л. С. Кавун. – Запоріжжя: [б. в.], 2001. – 16 с.
299. Численность населения Запорожской области : (по данным Всесоюзной переписи населения 1989 года) / Минстат УССР. – Запорожье: [б. и.], 1991. – 204 с.
300. Женщины и дети в Запорожской области : [в т. ч. данные по Токмак. р-ну] : стат. сб. – Запорожье, 1975. – 127 с.

Історія міста

301. Медведський В. Токмак: археологія, історія / В. І. Медведський. – Токмак : [Трибуна], 2007. – 220 с. : іл.
302. Медведський В. Токмак: археологія, історія / В. І. Медведський. – Токмак : [Трибуна], 2005. – 220 с.
303. Крилов М. Пам'ять втрачених сіл (зниклі ойконіми Запоріжжя : 1945-2000) : довідник / М. В. Крилов. – Мелітополь : Мелітополь, 2002. – 76 с. – Из змісту : *Великий Токмак*. - С. 47.
304. Ковтун В. Города Украины : (экон. - геогр. справ.) / В. В. Ковтун, А. В. Степаненко. – К. : Вища школа, 1990. – 277,[2] с. – Из содерж. : *Токмак*. - С. 105-106.
305. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. Запорізька область / Ін-т історії АН УРСР. – К. : Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1970. - 765 с. - Из змісту : [Токмак] - С. 642-657.
306. Глянь В Посеред Дикого Поля... : [з літопису токмац. поселень і заснованих і зниклих] / В. Глянь // Таврія. - 2006. - № 46-52, 55-56, 62, 64, 66, 70, 72, 87-88.
307. Коломенская Т. Город-юбиляр принимал поздравления : [20 сент. город отметил 220-летие] / Т. Коломенская // Улица Заречная. - 2004. - 23 сент. (№ 39). - С. 3.
308. Таран Л. Серце України - в наших степах : (Муравський шлях) / Л. Таран // Вісті Токмаччини. - 2004. - 15 лип. - С. 7. - (До 220-річчя м. Токмака).
309. Шак В. Пологам исполнилось 117 лет,...а Токмаку - 220! / В. Шак // МИГ. - 2004. - 23 сент. (№ 39). - С. 2.
310. Фоменко В. Токмак, місце слави : [до 860-річчя битви з половцями] / Віктор Фоменко // Запоріз. правда. - 1963. - 6 квіт.
311. Борьба за установление и упрочение советской власти : хроника событий. М.,АН СССР, 1962.....- с. – Из содерж. : Б.Токмак. - С. 676.
312. Фоменко В. Великий Токмак / В. Фоменко // Ком. шляхом. - 1957. - 13 груд.
313. Минуле і сучасне в Токмаку // Більшовиц. шляхом.-1939. - 1939. - 21 листоп.

Історія м. Токмак до 1917 року

314. Россия. Полное географическое описание нашего отечества: настольная и дорожная книга. Т. 14 : Новороссия и Крым: со 150 политипажами, 46 диаграммами, картограммами и

схематическими профілями, 1 большой справочной и 10 малыми картами / сост. : Б. Г. Карпов [и др.] ; под ред. В. П. Семенова-Тян-Шанского. – СПб. : Изд. А. Ф. Девриена, 1910. – 984 с. – Из содерж. : [Токмак]. - С. 386, 665.

315. Статистический справочник Таврической губернии. Ч. II. Вып. 1. - Симферополь, 1915. - Из содерж. : [Б. Токмак]. – С. 44.

316. Сборник по основной статистике. Подворная перепись. Бердянський уезд. - Вып. 1. Таблицы сведений о крестьянском населении, землевладении и хозяйстве - Симферополь, 1909. - 1144 с. - Из содерж. : [Б. Токмак]. – С. 6-7, 26-27, 45, 56-57, 76-77, 96-97, 115, 124, 126-127, 140, 308.

317. Новицкий Я. История города Александровска в связи с историей возникновения крепостей Днепровской линии 1770-1806 годов / Я. П. Новицкий. - Екатеринослав : Типография Губернского Земства, 1905. - 176 с. - Из содерж. : [Токмак]. – С. 83.

318. Таврическая епархія : Гермогена, епископа Псковскаго и Порховскаго, бывшаго Таврическаго и Симферопольскаго. – Псков : тип. Губернскаго Правленія, 1887. – 183-274 с. – Копия отд. страниц. – Из содерж. : [Токмак]. – С. 216-217.

319. Памятная книга Таврической губернии. - Симферополь - 1867. – Из содерж. : [Токмак]. – С. 156.

320. Таврическая губерния. Список населенных мест по сведениям 1864 года. - СПб, 1865. - Из содерж. : [Б. Токмак - географическое положение, число жителей, число дворов, пром. предприятий, культур. и учеб. заведений]. – С. 32.

321. Журнал Министерства государственных имуществ. - СПб, 1848. - Ч. XXIV, раздел IV. - Из содерж. : [о Токмаке]. – С. 1. ; Ч. XXVI, разд. IV. - С. 3, 4, 56.

322. Журнал Министерства государственных имуществ. - СПб, 1847. - Ч. XXIII, кн. 4. - Из содерж. : [о Токмаке]. - С. 21, 23.

323. Токмак Таврической губернии. Описание казенного села // Журнал Министерства государственных имуществ. - 1847. - Ч. XXVI, р. IV. - С 1-9, 26

324. Записки Одесского общества истории и Древностей. Т. XIII. - Одесса, 1883. - Из содерж. : [о Токмаке]. – С. 202, 213, 334 ; Т. II. - 1848. - С. 202, 334 ; Т. XXXI. - 1913. - С. 64.

325. Статистико-хронологико-историческое описание Таврической епархії. Общій и частный обзор / составлено кафедральным протоіереем Михайлом Родіоновым. – Симферополь : [б. и.], 1872. - 211с.

326. Городские поселения Российской империи. Таврическая губернія. - СПб, 1864. - Из содерж. : [Токмак]. - С. 747.

327. Губенко Г. Крестьянское движение в Таврической губернии в период революции 1905-1907 гг. / Г. Н. Губенко. - Симферополь, 1961. – Из содерж. : [Большой Токмак]. - С. 38.

328. Губенко Г. Революционное движение в Таврической губернии в 1905-1907 годах / Г. Н. Губенко. - Симферополь, 1955. - 112 с.: ил. - Из содерж. : [Большой Токмак]. - С. 42, 96, 98, 99.

329. Материалы по описанию селений в пожарном отношении Бердянського, Днепровского и Мелитопольского уездов Таврической губернии. - Симферополь, 1910. - Вып. 1. - Из содерж. : [Токмак]. - С. 11-12.

330. Тимофеев В.И. Города Северного Причерноморья во второй половине XVIII века. - К. : Наук. думка, 1984. - 219 с. - Из содерж. : [Токмак]. - С. 103-104.

331. Северная Таврия на почтовых открытках XX века / [рук. проекта В. И. Резник]. – К. : КВИЦ, 2010. – 340 с. – Из содерж. : Токмак. - С. 266-267.

332. К 210-летию меннонитских поселений : [Токмак. центр. район. библиотека выпустила информ. путеводитель «Менноніти на річці Молочній»] // Токмац. гривня. - 2014. - 29 жовт. (№ 44). - С. 2.

333. Солодка Н. Меноніти на річці Молочній : до 210-річчя перших менонітських поселень на території Токмац. р-ну : [путівник, виданий Токмац. ЦРБ] / Наталія Солодка // Таврія. - 2014. - 6 листоп. (№ 49). - С. 3 ; Вісті Токмаччини. - 2014. - 6 листоп. (№ 45). - С. 2.

334. Сторінки минувшини : [з історії м. Токмака(1784 -1945)] // Запоріж. правда. - 1966. - 19 листоп.
335. Сухар І. Живі сторінки : [токмачани створюють історію] / Іван Сухар // Запоріж. правда. - 1963. - 8 трав.

Токмак в роки Першої світової війни

336. Велика війна 1914-1918 рр. і Україна / упоряд. Олександр Реснт ; НАН України, Ін-т історії України. – К. : КЛІО, 2013. – 784 с. – Из змісту : [м. *Великий Токмак*]. - С. 337, 627.

Революція та громадянська війна

337. Яворницький Д. Твори : у 20 т. Т. 8 / Дмитро Яворницький ; гол. редкол. Павло Сохань [та ін.]. - К. - Запоріжжя : Тандем-У, 2006. - 440 с. : іл. - Из змісту : [м. *Токмак*]. - С. 260.
338. Калинин И. Под знаменем Врангеля : заметки бывш. воен. прокурора / И. М. Калинин. - Ростов-на-Дону, 1991. – 351 с. - Из содерж. : [з. *Токмак*]. - С. 131, 164, 166, 180, 182, 185, 187.
339. Хроника революционного рабочего движения на Украине (1900-1917) : справочник. - К. : Наук. думка, 1987. - 373 с. - Из содерж. : [о *рев. движении в Токмаке*]. - С.
340. Перемога Великої Жовтневої соціалістичної революції на Україні. Т. 2. - К., 1967. 462с. - Из змісту : [Токмак]. - С. 333, 334, 335, 341.
341. Кондуфор Ю. Укрепление союза рабочего класса и крестьянства на Украине в период гражданской войны / Ю. Ю. Кондуфор. - К., 1964. - 263 с. – Из содерж. : *Токмак*. - С. 33.
342. Шевчук Г. Культурне будівництво на Україні у 1921-1925 роках / Г. М. Шевчук. - К., 1963. - 128 с. - Из змісту : [м. *В. Токмак*]. - С. 137.
343. Полководцы гражданской войны. - М. : Мол. гвардия, 1960. – 351 с. - Из содерж. : [Врангелевцы в *Б. Токмаке*]. – С. 34.
344. За власть Советов : (сб. документов и воспоминаний о борьбе трудящихся за установление и упрочение Сов. власти на территории Запорож. обл. в 1917-1920 гг.) / ред. Воробьёв И. Ф. – Запорожье : Облиздат, 1957. – 280 с. – Из содерж. : [з. *Токмак*]. - С. 8-9, 67, 80-81, 155, 178.
345. Революционное движение в России после свержения самодержавия : сб. материалов и док. - М. : АН СССР, 1957. – ...с. - Из содерж. : [о *Совете рабочих и солдатских депутатов в г. Б. Токмак*]. – С. 299.
346. Борьба за установление и упрочение советской власти : хроника событий. - М. : АН СССР, 1962. - 698 с. . – Из содерж. : [о *Б. Токмаке*]. - С. 676.
347. . Волошинов Л. Октябрь в Крыму и Северной Таврии. - Симферополь, 1960. - 135 с. . – Из содерж. : [о *Токмаке*]. - С. 27.
348. Диденко Г.Д. Рабочий класс Украины в годы восстановления народного хозяйства (1921 - 1925 гг.). - К., 1962. - 376 с. - Из содерж. : [о *Токмаке*]. – С. 207.
349. Из истории гражданской войны в СССР : сб. док. Т. 3. - М., 1961. - 875 с. - Из содерж. : [о *Токмаке*]. – С. 416 - 417.
350. Шевчук Г. Боротьба трудящих Радянської України проти контрреволюції на півдні в 1920 р. / Г. М. Шевчук. - К. : АН УРСР, 1956. - 195 с. - Из змісту : [про діяльність партизан у м. *В. Токмак*]. - С. 170-171.
351. Губенко Г. Революционное движение в Таврической губернии в 1905-1907 годах / Г. Н. Губенко. - Симферополь: 1955. - 112 с. – Из содерж. : [Б. *Токмак*]. - С. 42, 96, 98, 99.
351. Лось Ф. Революционное движение в Таврической губернии в 1905-1907 гг. / Ф. Е. Лось. - Симферополь, 1955. - 404 с. - Из содерж. : [Токмак]. - С. 165.
352. Лось Ф. Формирование рабочего класса на Украине и его революционная борьба /

Ф. Е. Лось. - К., 1955. - 332 с. - Из содерж. : [Токмак]. - С. 165.

353. Никифоров П. В годы большевистского подполья / П. М. Никифоров. - М. : Мол. гвардия, 1952. - 327 с. - Из содерж. : [Токмак]. - С. 179, 225, 226.

354. Літопис революції : журнал історії КП(б)У та Жовтневої революції на Україні. № 1-2 / ЦК КП(б)У ; ІСТПАРТ ; [редкол. : С. Покровський, М. Рубач, Д. Фрід]. - [Х.] : Комуніст, 1931. - 222 с. - Из змісту : [є згадка про бої з денікінцями в м. В. Токмак]. - С. 114.

355. Літопис революції : журнал історії КП(б)У та Жовтнев. революції на Україні. № 1 / ЦК КП(б)У, Ін-т історії партії та Жовтневої революції на Україні (ІСТПАРТ) ; [редкол. : В. Манілов, М. Рубач, Д. Фрід]. - [Б. м.] : Держ. вид-во України. [Друк. "Чорноморська Комуна", Одеса], 1930. - 350 с. - Из змісту : [лютий 1919 р. Махно в Токмаку]. - С. 129.

356. Летопись революции : журнал по истории КП(б)У и Октяб. революции на Украине. №4 (13). июль-август. - [Х.] : Гос. изд-во Украины, 1925. - 216 с. - Из содерж. : 1919 год в Екатеринославе и Александровске: [в т. ч. о г. Токмак]. - С. 79.

357. Антошак М. 1920 год: Жлоба и Врангель, Токмак и Черниговка : [страницы истории] / М. Н. Антошак // Таврія. - 2003. - 12, 16, 23 груд. - С. 2.

358. Пальоха В. Більшовицьке слово : [про встановлення рад. влади в Токмаку] / В. Пальоха // Ком. шляхом. - 1987. - 28 серп.

359. Сосна М. Далеко від великих міст : [рев. рух в Токмаку в 1900-1917 рр.] / М. Сосна // Запоріж. правда. - 1973. - 29 лип.

360. Овсієнко О. З історії виникнення Рад у Північній Таврії : [в т. ч. у м. Токмак] / О. Г. Овсієнко // Укр. іст. журн. - 1966. - № 10. - С. 105-106.

361. Сторінки героїчного минулого // Запоріж. правда. - 1965. - 5 листоп.

362. Сухар І. Живі сторінки / І. Сухар // Запоріж. правда. - 1963. - 8 трав.

363. В боротьбі за владу Рад // Ком. шляхом. - 1957. - 20 жовт.

Голодомор. Репресії

364. Голодомор 1932-1933 років на території Запорізької області: свідчення очевидців / [упоряд.: Турченко Ф. Г. та ін.]. - Запоріжжя : Дике Поле, 2010. - 352 с. - Из змісту : м. Токмак : [свідчення очевидців записав В. І. Медведський]. - С. 301-304.

365. Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років в Україні. Запорізька область / [обл. редкол.: Старух О. В. та ін. ; наук.-ред. група : Турченко Ф. Г. (кер.) та ін.; відповід. за вип. О. М. Лазутін ; Укр. ін-т нац. пам'яті ; Запоріж. ОДА]. - [Запоріжжя : Дике Поле, 2008]. - 1080 с. : іл. - (Україна пам'ятає – світ визнає! 1932-1933. Голодомор – геноцид українського народу). - Из змісту : Токмак. - С. 999-1002.

366. Голодомор, 1932-1933: Запорізький вимір / [редкол.: Ф. Г. Турченко (голова) та ін.]. - Запоріжжя : Просвіта, 2008. - 320 с.

368. Глянь В. Минувшини пекучий біль. Хроніка голодоморів і політичних репресій на Токмащині : іст.-публіц. нарис / В. М. Глянь ; Віктор Глянь. - Токмак : [Трибуна], 2008. - 64 с. : іл.

369. Голод 1933 року в Україні : свідчення про винищення Москвою українського селянства. - 2-ге вид., доп. - Дніпропетровськ : Мюнхен, 1993. - 223 с. - Из змісту : Дуда К. Великотокмацький район Запорізької області. - С. 113-114.

370. Романіченко Д. "На колінах стою перед вами, сповідаю жалобу сумну": [токмачани вшанували співвітчизників - жертв голодомору] // Дарина Романіченко // Таврія. - 2014. - 27 листоп. (№ 52). - С. 2.

371. Голодомор - 33: наша зболена пам'ять : [спогади токмачан, які пережили голодомор] // Наше місто Токмак. - 2007. - 22 листоп. (№ 49). - С. 2.

372. Арман Л. Реабілітований через 48 років ; [клеймо "зрадник Батьківщини" отримав колишній військовополонений червоноармієць Л. Т. Матвієць (Токмак) після звільнення з німецької неволі у квіт. 1945 р.] / Л. Арман // Таврія. - 2002. - 30 квіт. ; 3 трав.

373. Устименко В. Червоний терор / В. Устименко // Таврія. - 1996. - 3, 7, 10, 14, 17 груд.
374. Кострицький А. Двічі засуджений до смертної кари, в'язень гітлерівського і сталінського концтаборів, "міністр зв'язку уряду" повсталого Кенгіру, умілець, який з нічого творив технічні чудеса : [спогади автора, уродж. В. Токмака] / В. Кострицький // Політика і час. - 1995. - 1 верес.
375. Константинов М. Трагічна пам'ять про голодомор : [спогади мешканця Токмака] / М. Константинов // Таврія. - 1992. - 13 лют.
376. Острик О. Його закатувала сталінщина : [про І. Г. Олізька з Токмака] / О. Острик // Таврія. - 1992. - 14, 16 січ.
377. Устименко В. Мені дуже хотілося їсти... : [спогади мешканця м. Токмак про голодомор 1947 р.] / В. Устименко // Таврія. - 1992. - 13 черв.
378. Чуприна Л. Голодний тридцять третій : [Токмац. р-н] / Л. Чуприна // Таврія. - 1992. - 29 лют.
379. Гомон М. Не дай себ, правдо, очорнити знову : [про реабілітацію мешканців Токмака і Молочанська, репресованих у 1937 р.] / М. Гомон // Ком. шляхом. - 1990. - 23 січ.
380. Линник А. В. Жертви сталінщини / А. Линник // Ком. шляхом. - 1990. - 29 верес. - С. 2.
381. Пальоха В. І немає навіть могили... : [М. Г. Лапенко, один з перших комсомольців Токмаччини, репресов. і страчен. в 1938 р.] / В. Пальоха // Молодь України. - 1990. - 8 верес. ; Ком. шляхом. - 1990. - 26 черв. (???)
382. Устименко В. Трагедія або штучний голод 1933-го : [в м. Токмак] / В. Устименко // Ком. шляхом. - 1990. - 24 листоп.

Токмак в роки Великої Вітчизняної війни

Коли гітлерівська Німеччина 22 червня 1941 р. напала на СРСР і Україну, то всі мешканці міста встали на захист Батьківщини. 90 % робітників заводу ім. Кірова вступили до народного ополчення, сотні громадян пішли до війська. Була створена Токмацька рота для оборони Севастополя .

Незважаючи на нестачу робочих рук, дизелебудівники перевиконали програму червня, працюючи за двох і трьох.

У серпні почалася евакуація підприємств міста вглиб Радянського Союзу. Зокрема було вивезено обладнання заводу ім. Кірова та промислових артілей, а також 10 тис. тонн хліба, тисячу голів худоби, багато сільськогосподарської техніки тощо. Туди ж виїхали і основні кадри робітників і службовців.

7 жовтня 1941 р. гітлерівці захопили місто Великий Токмак. Фашисти зібрали в місті більше 500 євреїв, від дітей до стариків, і розстріляли їх в Токмацькому Бабиному яру - (протитанковий рів під Молочанськом). Там же були розстріляні і цигани, які їхали колоною повозок на схід. (У 2000 р.цим жертвам фашистів було встановлено пам'ятник).

Для боротьби проти ворога у Великому Токмаку підпільне керівництво, яке називалося тоді підпільний райком партії, створило невеликий партизанський загін та диверсійну групу з 20 чоловік, хоча частина підпільників змушена була залишити район разом із частинами відступаючої Червоної армії.

У жовтні 1941 р. Г. П. Буркут, В. В. Веретельніков, В. О. Федюшин із членів загону організували підпільну групу. Наприкінці 1941 р. у місті було створено також партизанський загін, командиром якого став В. Г. Акулов, а комісаром - колишній голова міськради І. К. Щава. Партизани підтримували зв'язок із членами підпільної групи.

З перших днів фашистської окупації в місті діяла група розвідників Червоної армії в складі херсонських комсомолок Є. Зубко-Бойко, Л. Лиховід, П. Калини. Підтримуючи зв'язок з комсомольцями-підпільниками Мелітополя і Якимівки, вони постійно передавали радянському командуванню інформацію про дислокацію ворожих військ. Восени 1942 року

гестапо напало на слід херсонців і заарештувало їх. Вони загинули від рук фашистських палачів у січні 1943 р.² Засипані герої токмацькою землею, але в Т. 10 “Книги пам'яті України. Запорізька область” вони не значаться.

Члени підпільної групи і партизанського загону здійснювали успішні операції по знищенню фашистів. Зокрема 3 грудня 1942 р. до березня 1943 р. на залізничних станціях Великий Токмак, Полугород, Світлодолинськ було проведено понад 80 диверсій. Підпільники та партизани здійснювали й інші бойові операції.

714 днів і ночей знаходилися токмачани під окупацією та значна частина мешканців не здавалась і боролась з ворогом.

На жаль, з допомогою поліцаїв гестапівцям вдалося вислідити підпільників. У березні 1943 р. почалися масові арешти, під час яких загинули І. К. Щава та В. Г. Акулов. 23 квітня та 7 травня 1943 р. фашисти закатували і розстріляли близько 30 підпільників. Але далеко не всі імена героїв відлі. Лише із матеріалів Василя Устименка “Токмацьке підпілля” вдалося дізнатися про долю Андрія Козявина та Володимира Гурова, яких забрали поліцаї і розстріляли біля села Садове.³

Радянський уряд нагородив підпільників і партизан Великого Токмака за проявлену мужність у боротьбі з гітлерівцями. Медаллю “За відвагу” відзначено 25 осіб, медаллю “За бойові заслуги” 18 осіб, причому 29 із них удостоєні цієї нагороди посмертно.

В 1943 р. розпочалося визволення України. Звільнивши Донецьку область, війська Південного фронту під командуванням генерала армії Ф. І. Толбухіна почали визволяти Запорізьку область. Ось як про це розповів у Великотокмацькій міськрайонній газеті “Комуністичним шляхом” за 20 вересня 1988 р. командир 15-ої гв. механізованої бригади 4-го гв. механізованого корпусу А. М. Овчаров (пізніше — генерал-майор танкових військ): “Десятого вересня після оволодіння 4-им гвардійським корпусом населеного пункту Куйбишево 15-а гв. механізована бригада, якою я тоді командував, була виділена до складу передового загону корпусу. Переслідуючи відступаючого противника, вона 11 вересня з ходу оволоділа крупним населеним пунктом і залізничною станцією Великий Токмак. Авангард бригади, проскочивши містечко, вийшов до р. Молочної і нашттовхнувся на організовану оборону ворожих військ і змушений припинити переслідування. Бій відбувся на світанку і був дуже швидким. Було захоплено велику кількість майна, багато німецьких вояків потрапили до нас в полон у білизні. Події розгорталися з неймовірною швидкістю. Бригада буквально розчинилася в цьому великому населеному пункті, так як була знекровлена в попередніх боях. Докладаючи командирі корпусу обстановку, отримав від нього наказ: “Вивести бригаду на північ і зосередитись у Новомихайлівці. Треба було виходити з Великого Токмака, поки ще не пізно і ми покинули місто”.⁴

Вдруге бригади 4-го гвардійського механізованого корпусу визволяли Великий Токмак 19 вересня 1943 року. Цього разу бригади підійшли ввечері 18 вересня до Великого Токмака і зупинилися. Командир корпусу генерал-лейтенант Т. І. Танасчишин призначив на п'яту годину ранку визволення міста Великий Токмак 14, 15-им гвардійським механізованим та 36-ій гвардійській танковій бригадам. Визволивши східну частину міста, бригади почали звільняти центр і мали значний успіх. Допомогали бригадам кіннотники 9-го гв. кавалерійського полку. Але противник переважав чисельністю, чинив жорстокий опір, переходив в контратаки і завдавав відчутних втрат гвардійцям корпусу. Було вбито і поранено 650 бійців і командирів, згоріло 4 танки та 2 транспортні машини.

4-й гвардійський механізований корпус змушений був відступити.⁵

Великий Токмак діждався свого визволення 20 вересня 1943 р. після підходу свіжих сил - частин 2-ої гвардійської армії, 151-ої стрілецької та 3-ої гвардійської стрілецької дивізій.

2 Наддніпрянська правда (Херсон). - 1965. - 15 груд.

3 Таврія. - 1994. - 14 черв. (№ 71).

4 Гомон М. Край Токмацький : док. іст.-краєзнав. розповідь про міста Токмак, Молочанськ і села Токмацького району Запоріж. обл. / М. В. Гомон. — Токмак : [б. в.], 2002. — С. 55-59.

5 ЦАМО, ф. 3430, оп. 1, спр. 40, арк. 124.

Перед війнами 151-ої стрілецької дивізії постали сліди трагедії бою 19 вересня: понівечені мертві бійці 4-го гвардійського механізованого корпусу та підбита техніка.

20 вересня 1943 року для міста Великий Токмак стало днем визволення від німецько-фашистських загарбників.

Після визволення Запорізької області від гітлерівців працювала надзвичайна державна комісія по встановленню і розслідуванню злочинів німецько-фашистських загарбників на території Великого Токмака і району в роки окупації.

В її матеріалах значиться, що всього за період окупації розстріляно 837 цивільних громадян і 633 військовополонених, вивезено до Німеччини 4722 особи,⁶

спалено 1574 будинків, зруйновано промислові споруди. Сума збитків складала 95 млн карбованців.⁷

Минають роки, десятиліття, але нащадки не забудуть тих, хто звільнив їх землю від фашизму.

Лінчук Олександр Дмитрович,
краєзнавець (м. Токмак)

383. Книга Пам'яті України : Запорізька область. Т. 10 : Токмацький район ; Чернігівський район ; Якимівський район / голов. редкол. : І. О. Герасимов (кер.) [та ін.]. – Дніпропетровськ : Січ, 1995. – 543 с. – Из змісту : Лінчук О. Токмацький район [в роки Вел. Вітч. війни] / О. Д. Лінчук, В. М. Пальоха. – С. 17-20.

384. Книга Скорботи України : Запорізька область. – Запоріжжя : Обл. пошуково-вид. агентство "Книга пам'яті України", 2000. – 501 с. – Из змісту : Місто Токмак. Токмацький район. - С. 455-470.

385. Дневник солдата Василя Лукьяненка (18. 08. 1941 – 10. 01. 1942) / Ін-т історії України НАН України - Запоріж. від-ня [та ін. ; упоряд.: В. Ткаченко, А. Бойко]. – Запоріжжя, 2010. – 90 с. – (Забутые дневники). – Из содерж. : [в т. ч. о Токмаке]. – С. ?.

386. Дневник Смольянинова (1941-1945 гг.) / Ін-т історії України НАН України — Запоріж. від-ня, Запоріж. наук. т-во ім. Я. Новицького, громад. організація "Вознесенівка" ; [сост. : А. Бойко, Ю. Каптюх]. – Запоріжжя : [б. в.], 2010. – 36 с. – (Забутые дневники). – Из содерж. : Станція Большой Токмак Сталинской железной дороги. Август 1941 г. – С. 9-34.

387. У пам'яті нащадків: Запорізька область : іл. зб., присвячений увічненню пам'яті жертв Другої світової та локальних війн ХХ століття / гол. ред. і упоряд. В. П. Сльота. – Запоріжжя: Дике Поле, 2005. – 248 с. : іл. – Из змісту : Токмацький район. - С. 222-227.

388. Линчук А. Мелитопольская наступательная операция, 1943 года : докум. очерк / А. Д. Линчук ; Александр Линчук. – Токмак : Трибуна, 2005. – 158 с. : ил. – Из содерж. : [Бои за Токмак]. - С. 38-41.

389. Запорожская область в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.): сб. документов. – Запорожье : Кн.-газ. изд-во, 1959. – 362 с. – Из содерж. : [Токмак]. – С. 29, 46-47, 58, 80, 86, 97-104, 194-197.

390. Покрышкин А. Познать себя в бою / А. И. Покрышкин. - М. : Изд-во ДОСААФ СССР, 1987. - 478 с. – Из содерж. : [об участии в боях за Токмак]. – С. 160, 353, 356, 357, 361.

391. Освобождение городов : справ. по освобождению городов в период Вел. Отеч. войны, 1941-1945 / [Дударенко М. Л., Перечнев Ю. Г., Елисеев В. Т. и др.] ; под общ. ред. С. П. Иванова ; Ин-т воен. истории, Центр. арх. М-ва обороны СССР. – М. : Воениздат, 1985. – 598 с. – Из содерж. : Большой Токмак. - С. 52-53.

392. Кот О. З рейдів повертались на світанку. - Дніпропетровськ : Промінь, 1978. - 230 с. - Из змісту : [Токмак]. - С. 142-146.

6 Книга Скорботи України : Запорізька область. – Запоріжжя, 2000. – С. 455-470.

7 Книга Пам'яті України : Запорізька область. Т. 10 : Токмацький район ; Чернігівський район ; Якимівський район / голов. редкол. : І. О. Герасимов (кер.) [та ін.]. – Дніпропетровськ : Січ, 1995. – С. 20.

393. Киселев М. Годы огневые / М. В. Киселев. - М. : Мол. гвардия, 1958. - ? с. - Из содерж. : [Токмак]. - С. 88-90.

394. Пам'ять серця не згасне ніколи [22 черв. у Токмаку біля братської могили воїнів-визволителів відбувся мітинг-реквієм] // Таврія. - 2014. - 26 черв. (№ 26). - С. 3.

395. Шак В. Проект "Красная звезда": найти всех : [в Токмаке создается электронная база данных на погибших при освобождении р-на от нем.-фашист. захватчиков осенью 1943 года] / Владимир Шак // МИГ. - 2013. - 8 авг. (№ 32). - С. 41.

396. Юдінков Д. Щоб після - нас ще довго пам'ятали : [відбулася презентація книги "Нас обрала війна"] / Денис Юдін // Запоріж. правда. - 2013. - 26 жовт. (№ 124). - С. 4.

397. Арман Л. Лінія "Вотан": забуттю не підлягає : [спогади І. І. Юрченка з м. Токмак] / Людмила Арман // Таврія. - 2013. - 3 жовт. (№ 40). - С. 6.

398. Арман Л. Він визволяв Токмак від гітлерівських окупантів : [В. Ф. Прокопенко, почесний громадянин м. Токмак] / Л. Арман // Таврія. - 2013. - 19 верес. (№ 38). - С. 3.

399. Глянь В. Понад 60 років токмацький степ був могилою для жінок штрафного батальйону / В. Глянь // Таврія. - 2011. - 26 трав. (№ 21). - С. 1.

400. Шак В. Под Токмаком экстрасенсы ищут девушек из расстрелянного штрафбата : [23 окт. 1943 г. фашисты расстреляли 318 девушек на Пришибских высотах] / В. Шак // МИГ. - 2011. - 20 окт. (№ 42). - С. 10.

401. Удод І. В небі Токмака : [до дня визволення міста] / І. Удод // Вісті Токмаччини . - 2010. - 23 верес. (№ 38). - С. 8.

402. Глянь В. Кинуті на загибель... : [історико-докум. нарис про уродженців - токмачан, які загинули у радян. - фінляндську війну 1939 — 1940 рр.] // Таврія. - 2009. - 29 жовт.(№ 44). - С. 2 ; 5 листоп.(№ 45). - С. 2 ; 12 листоп. (№ 46). - С. 8 ; 19листоп. - (№ 47). - С. 2.

403. Боярская К. Под Токмаком нашли останки 42 красноармейцев / К. Боярская // Комс. правда в Украине. Запорож. вып. - 2009. - 5 авг. (№ 169).

404. Панасенко Т. У минуле все далі відходить війна, пам'ять тихо горта сторінки... : [60-та річниця визволення Токмака] / Т. Панасенко // Наше місто Токмак . - 2003. - 25 верес. - С. 1.

405. Глянь В. Мітинг-реквієм на Чапаєвському меморіальному комплексі / В. Глянь // Таврія. - 2006. -12 трав. (№ 39). - С. 1.

406. Устименко В. В неволі у Німеччині : [док. повість про молодь Токмака, вивезену до Німеччини в роки війни] / В. Устименко // Токмац. вісник. - 1999. - 23, 30 лип. ; 7 груд. ; 2000. - 1, 18, 25січ. ; 11, 15 лют. ; 14 берез. ; 18 квіт.

407. Овчаров А. ? / А. М. Овчаров // Ком. шляхом. - 1988. - 20 верес.

408. Лінчук О. Бій за Токмак / О. Лінчук // Ком. шляхом. - 1985. - 3 квіт.

409. Кот.О. У запорізькому небі : [спогади героя-земляка про бої за Токмак] / О. Кот // Запоріж. правда. - 1972. - 6 трав.

Рух Опору

410. Народна війна 1941-1944. Антифашистський рух опору на території Запорізької області. Запорізький архів : зб. документів і матеріалів / Держ. архів Запоріж. обл. ; [авт.-упоряд. : В. О. Бондар, О. Г. Величко, І. В. Козлова]. - Запоріжжя : [Прем'єр], 2005. - 560 с. : іл. - Из змісту : *Токмацький район*. - С. 445-486.

411. Морозюк В. В'язанка старожитностей : причинки до історії / В. Морозюк. - Івано-Франківськ : Тіповіт, 2004. - 176 с. : іл. - Из змісту : Морозюк В. З "Штурмової дивізії" : (доля червоних партизанів) : [на матеріалах Велико-Токмац. р-ну]. - С. 70-74.

412. Маркович В. Підпілля ОУН у Запорізькій області / В. О. Маркович. - Запоріжжя : [б. в.], 2001. - 51 с. -Из змісту : *Токмацький район*. - С. 32-36.

413. Кривчик П. Бойцы тыла : [о партизанах Токмак. р-на] / П. Т. Кривчик // Страницы

славы. - Днепропетровск, 1975. - С. 84-87.

414. Супруненко Н. Украина в Великой Отечественной войне Советского Союза (1941-1945 гг.) / Н. И. Супруненко. - К. : Госполитиздат УССР, 1956. - 472 с. - Из содерж. : [о борьбе партизан с немцами в г. Токмак]. - С. 192.

415. Нішневич М. Відкрити Алею партизанської слави : [по вул. Шевченка] / М. Нішневич // Вісті Токмаччини. - 2006. - 28 верес. (№ 39). - С. 2.

416. Маркович В. Підпілля ОУН у Токмацькому районі / В. Маркович // Таврія. - 2003. - 12 серп. - С. 3.

417. Из постановления бюро Запорожского обкома КП(б)У от 20 октября 1945 г. «О подпольной работе в тылу врага в Больше-Токмакском районе» : [страницы истории] // Таврія. - 2002. - 17 верес. - С. 2 ; 1993. - 12 серп.

418. Сердюкова М. Воспоминания о работе и гибели подпольщиков г. Токмак / М. А. Сердюкова // Токмац. вісн. - 1999. - 4 трав.

419. Устименко В. Невідомі сторінки Токмацького підпілля / В. Устименко // Токмац. вісник. - 1999. - 9, 13, 16, 23 лют. ; 2, 13, 20, 27 берез. ; 6, 13 квіт. ; 1995. - № 10, 11, 14, 15, 17, 21, 23, 24, 26, 28, 29, 83, 89, 90, 91, 92.

420. Устименко В. Токмацьке молодіжне підпілля / В. Устименко // Токмац. вісник. - 1999. - 29 черв. ; 6, 13, 20 лип. ; 3, 17, 24 серп. ; 14, 18 верес. ; 19 жовт.

421. Устименко В. Смертельний поєдинок : [док. повість про токмац. партизанів-підпільників] / В. Устименко // Токмац. вісник. - 1998. - 24, 27 листоп.

421. Клещуков Г. Народные мстители : [док. очерк о токмакских подпольщиках] / Г. Клещуков // Таврія. - 1995. - № 46-49, 51-52, 54-59, 61, 63-64, 66-67, 69-70.

422. Устименко В. Невідомі сторінки Токмацького підпілля / В. Устименко // Таврія. - 1995. - № 10, 11, 14, 15, 17, 21, 23, 24, 26, 28, 83, 89, 90, 91, 92.

423. Устименко В. Токмацьке підпілля : [докум. повість] / В. Устименко // Таврія. - 1994. - № 20, 28, 33, 39, 40, 42-43, 46-52, 56-57, 59, 65-66, 68-69, 71.

424. Из отчета о деятельности Больше-Токмакской диверсионной группы // Таврія. - 1993. - 10 серп.

425. Сосна М. Вивчай і знай рідний край : [з історії заснування міста] // Таврія. - 1991. - 4, 9, 11 січ.

426. Нежижим І. Підпільники : [про К. С. Чорного та Р. І. Чучулашвілі] / І. Нежижим // Зоря комунізму. - 1990. - 18 верес.

427. Пальоха В. Тавричанка : [про партизанку з м. Токмак О. К. Лісанчук, нагороджену медаллю "За бойові заслуги"] / В. Пальоха // Ком. шляхом. - 1990. - 9 трав. ; Запоріж. правда. - 1966. - 13 берез.

428. Пальоха В. "Я свій, товариші!" : [нарис про учасника Вел. Вітч. війни] / В. Пальоха // Ком. шляхом. - 1989. - 25, 26, 28, 29 лип. ; 1 серп.

429. Кінбурнський М. Народні месники : [про бойові дії токмац. підпільників в роки Вел. Вітч. війни, партизана Ю. Г. Полковникова : м. Токмак] / М. Кінбурнський // Ком. шляхом. - 1985. - 1, 2, 3, 6 лют.

430. Сосна М. Часу не підвладне : [про учасників антифашист. підпілля м. Токмак] / М. Сосна // Ком. шляхом. - 1983. - 23, 25, 26 лют. ; 2 берез.

431. Нішневич М. Казахстан пам`ятає : розповідь про подвиг токмац. робітників на казахському заводі в роки війни / М. Нішневич // Ком. шляхом. - 1976. - 3 серп.

432. Гуща М. Нескорені : [про партизан. групи Токмаччини] / М. Гуща // Запоріж. правда. - 1976. - 22 лют.

433. Симоненко П. Червоні удари / П. Симоненко // Запоріж. правда. - 1965. - 14 трав.

Учасники визволення м. Токмак

Покришкін Олександр

434. Єременко М. Атакує Покришкін / М. М. Єременко ; Микола Єременко. – Чернігівка : [Пенежко В. А.], 2009. – 72 с. : іл. – Из змісту : *У боях над Молочною* : [в т. ч. про повітряні бої над м.Токмак]. - С. 27.

Токмачани – учасники Великої Вітчизняної війни

435. Нас обрала війна : публіцистичне видання (доп. серією спогадів токмачан про війну "Щоб нащадки пам'ятали") / [авт., ред., упоряд. Л. А. Арман]. – Мелітополь : Вид. буд. ММД, 2013. – 232 с., 8 л. іл. : фото. - (до 70-річчя визволення Токмаччини і прориву лінії "Вотан").

436. Книга Пам'яті України : Запорізька область. Т. 10 : Токмацький район ; Чернігівський район ; Якимівський район / голов. редкол. : І. О. Герасимов (кер.) [та ін.]. – Дніпропетровськ : Січ, 1995. – 543 с. – Из змісту : *Вічна пам'ять і слава!* – С. 21-224.

437. Книга пам'яті України. Переможці. Запорізька область. Т 22 (1) / гол. ред. і упоряд. Сльота Василь Петрович. – [Запоріжжя : Дике Поле, 2010]. – 512 с. – Из змісту : *Биченко Василь Васильович* (1911-1990). - С. 54 ; *Бут Петро Петрович* (1918-2002). - С. 73 ; *Гамазинський Микола Володимирович* (1924-2009). - С. 99 ; *Запорожець Зінаїда Іванівна* (1926-2005). - С. 173 ; *Зеліксон Ізраїль Мойсейович* (1903-?). - С. 179 ; *Зозулін Михайло Петрович* (1922-2005). - С. 186 ; *Корнута Олександр Іванович* (1917-1985). - С. 244 ; *Костюков Володимир Іванович* (1924-2009). - С. 248 ; *Красножон Іван Олімпійович* (1920-2005). - С. 256 ; *Кузьменко Іван Григорович* (1915-2003). - С. 263 ; *Лебідь Іван Іванович* (1920-2008). - С. 272 ; *Лобурь Іван Іванович* (1917-2005). - С. 282 ; *Лукашенко Адам Іванович* (1915-2007). - С. 285 ; *Мазнюк Василь Антонович* (1921-1996). - С. 289 ; *Матюх Павло Іванович* (1911-1980). - С. 301 ; *Мороз Іван Іванович* (1921-2006). - С. 314 ; *Остапенко Микола Ульянович* (1927-2006). - С. 342 ; *Охай Григорій Ульянович* (1917-2002). - С. 343 ; *Пономаренко Гнат Іванович* (1919-2008). - С. 370 ; *Резніченко Микола Степанович* (1906-2002). - С. 387 ; *Смірнова Євгенія Іванівна* (1926-2008). - С. 426 ; *Соломка Михайло Григорович* (1919-2008). - С. 428 ; *Тур Семен Іванович* (1919-?). - С. 454 ; *Ходус Олексій Якович* (1924-?). - С. 470 ; *Чорний Ілля Федорович* (1918-2003). - С. 482 ; *Шакишувєва Ніна Андріївна* (1918-2005). - С. 487 ; *Шаріков Іван Минович*. - С. 488 ; *Швидкий Іван Васильович* (1922-2006). - С. 492 ; *Штепа Григорій Іларіонівич* (1918-2009). - С. 497.

438. По ту сторону війни : Книга Памяти жертв нацистських переследованих в годы Второй мировой войны / сост. Н. Михайлов, Н. Кузьменко. – Запорожье: Тандем-У, 2005. – 374 с.: іл. – Из содерж. : [*Письма токмачан из неволи*]. – С. 41, 99-100, 141, 271-272,

439. Юдінков Д. Щоб після - нас ще довго пам'ятали : [про презентацію книги "Нас обрала війна"] / Денис Юдінков // Запоріж. правда. - 2013. - 26 жовт. - С. 4.

440. Сидоренко І. Он клявся победить : [Н. Д. Гамазинский, урож. Токмака, участник ВОВ, ветеран труда] / І. Сидоренко // Компас. - 2009. - 19 марта (№ 12). - С. 2.

441. Згадаймо всіх поіменно : [прізвища токмачан, які загинули в роки війни] // Ком. шляхом. - 1990. - 4, 11, 16, 18, 20, 23, 25 жовт. ; 13, 15, 20 листоп.

442. Петров Л. Хто живе тут? : [про П. Г. Літуса, ветерана війни і праці, мешканця м. Токмак] / Л. Петров // Запоріж. правда. - 1987. - 18 жовт.

443. Головін І. В боях за Токмак : [спогади визволителя] / І. Головін // Ком. шляхом. - 1975. - 20 верес.

Місто у післявоєнні роки

444. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. Запорізька область / редкол.: Петрикін В. І. (гол.) [та ін.] / Ін-т історії АН УРСР ; ред. кол. : Тронько П. Т. (гол.) [та ін.]. – К.: Голов.ред. Укр.рад.енциклопедії АН УРСР, 1970. – 765с.

445. Колбасов І. Яскрава сторінка в історії міста Токмака : [соц. будівництво] / І.

Колбасов // Ком. шляхом. - 1969. - 10 верес.

Місто у роки Незалежності

446. Медведський В. Токмак: археологія, історія / В.І. Медведський.- Токмак : [Трибуна], 2007. - 220 с. : іл. - Із змісту : Токмаччина в епоху незалежності України. - С. 162-187.

447. Арман Л. Парад вишиванок за єдність України : [пройшов 24 трав. у Токмаку в рамках акції "Обирай Україну"] / Людмила Арман // Таврія. - 2014. - 29 трав. (№ 22). - С. 1.

448. Кліковка Г. Токмацькі адреси : як живеться людям / Г. Кліковка, Л. Платонова // Запоріж. правда. - 2012. - 23 лют. (№ 27-28). - С. 4-5

449. Святкування Дня незалежності України у Токмаку : [фоторепортаж] // Таврія. - 1992. - 26 серп.

450. Омельченко В. На повну економічну самостійність : [промисловість Токмаччини: на шляху до ринку] / В. Омельченко // Ком. шляхом. - 1990. - 27 жовт. - С. 3

Видатні постаті м. Токмак

Токмачани - Герої Радянського Союзу

Кот Олексій Миколайович (1914-1997)

Олексій Миколайович Кот народився 13 грудня 1914 року в м. Токмак. Дитинство пройшло в с. Юхимівка (Новомиколаївська сільська рада) Токмацького району. Навчався в школі ФЗН заводу «Червоний прогрес» (1931-1933).

В армії – з 1935 року. Закінчив Харківське військове училище (зараз – Харківське вище військове командно-інженерне училище, 1938 р.) та Чкаловське військове авіаційне училище штурманів (1939).

З березня 1942 р. - на фронтах Великої Вітчизняної війни. Штурман ланки гвардії капітан Кот в складі 10-го гв. авіаполку авіації дальньої дії пройшов бойовий шлях від Житомира до Сталінграда, а потім і до Берліну.

В серпні 1944 року О. М. Коту було присвоєне звання Героя Радянського Союзу. Трудівники Великого Токмака і сіл Токмацького району в роки війни звернулися до Державного Комітету Оборони з проханням на зібрані ними 300 тис. карбованців придбати літака-бомбардувальника і передати його земляку. На ньому він і літав до кінця Великої Вітчизняної.

За роки війни О. М. Кот зробив 293 бойові вильоти. Закінчив війну штурманом полку в званні майора, а службу в армії полковником, старшим штурманом авіа дивізії (1956). Після цього жив в м. Житомир. Декілька років працював у книжковій торгівлі, захоплювався журналістикою (в різних газетах та журналах опублікував більше 500 статей і нарисів). Видав книги мемуарів «З рейдів повертались на світанку» (1978), «На дальних маршрутах» (1983), «Отечества крылаты сыны» (1989).

Нагороджений орденами: Леніна (тричі), Червоного Прапора (тричі), Вітчизняної війни I ступеня (двічі), Червоної Зірки, медалями.

Помер 16 липня 1997 року. Похований в Житомирі на Корбутівському кладовищі.

Мемуари

451. Отечества крылатые сыны / Кот А. Н. ; [вступ. слово И. В. Хирного]. – Днепропетровск : Промінь, 1989. – 295 с. : іл.

452. На дальних маршрутах / Кот А. Н. – К. : Политиздат Украины, 1983. – 174 с. –

(Мемуари). - Из содерж. : [в т. ч. о пребывании А. Н. Кота в Токмаке, с. Юхимовка в окт. 1943 г.]. – С. 114-116.

453. Кот О. З рейдів повертались на світанку / Кот О. М. ; Олексій Кот. – Дніпропетровськ : Промінь, 1978. – 230 с.

Література про життя та діяльність

454. Книга пам'яті України. Запорізька область. Т. 22(1) : Переможці / гол. ред. і упоряд. Сльота В. П. – [Запоріжжя : Дике Поле, 2010]. – 512 с. – Из змісту : Кот О. М. – С. 249.

455. Героев славных имена : 65-летию Великой Победы посвящается / [авт.-сост. и ред. Н. Кузьменко ; авт. кол. : В. Чернолуцкий и др.]. – Запорожье : АА Тандем, 2010. – 224 с. : ил. – Из содерж. : Кот Алексей Николаевич. - С. 118-119.

456. Голдобін А. Запорізька Алея слави – народна святиня = Запорожская Аллея славы – народная святиня : [нариси та документи про Героїв Рад. Союзу, Героїв України та Соц. Праці] / А. І. Голдобін. – Дніпропетровськ : Січ, 2002. – 776 с. : фото. – Из змісту : Кот О. М. – С. 316-317.

457. Гомон М. Край Токмацький : докум. іст.-краєзнав. розповідь про міста Токмак, Молочанськ і села Токмац. р-ну Запоріз. обл. / М. В. Гомон. – Токмак : [б. в.], 2002. – 184 с.

458. Лукаш І. Велике бачиться на відстані : докум. повісті, нариси / І. М. Лукаш. – Дніпропетровськ : Січ, 1998. – 1135 с. – Из змісту : Великолепная «пятерка» : [П. Кударь, И. Пидтыкан, К. Гришко, А. Кот, Г. Охай]. - С. 867-884.

459. Сухорукова Л. Наш город : подвиг : [о Героях Сов. Союза -уроженцах Токмак. р-на ; в т. ч. А. Н. Кот] / Л. В. Сухорукова, Т. Панасенко // Наше місто Токмак. - 2003. - 18 верес. - С. 3.

459. Кот Олексій Миколайович [Електронний ресурс] // Славетні запоріжці. – Режим доступу до статті : http://sites.znu.edu.ua/news_details.php?news_id=6223&lang=ukr

Див. також розд. : Почесні громадяни м. Токмак

Матюх Павло Іванович (1911-1980)

Матюх Павло Іванович народився 17 грудня 1911 року в м. Токмак Запорізької області. Працював слюсарем на заводі «Червоний прогрес».

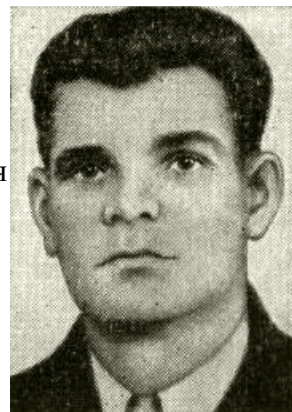
З 1941 року – на фронті. Старшина, помічник командира взводу 366-го стрілецького полку 4-го Українського фронту. Наприкінці жовтня 1943 року у боях на підступах до м. Мелітополь замінив пораненого командира взводу й організував захоплення та утримання цегельного заводу, що знаходився на околиці міста.

1 листопада 1943 року йому було присвоєне звання Героя Радянського Союзу з врученням ордена Леніна та медалі “Золота Зірка”.

Орденом Червоної Зірки та бойовими медалями була відзначена його відвага і мужність при звільненні міст і сіл європейських країн.

З 1946 року – у запасі. Повернувся до рідного міста, де працював у райспоживспілці, потім у будівельному управлінні.

Помер 9 серпня 1980 року. Похований на міському кладовищі м. Токмак.

Література про життя та діяльність

460. Героев славных имена: 65-летию Великой Победы посвящается // Н. И. Кузьменко

(авт-сост.), В. В. Горбатко, Я. И. Иванов, В. В. Мороко [и др.]. – Запорожье, 2010. – С. 99, 124.

461. Книга пам'яті України. Переможці. Запорізька область. Т 22 (1) / гол. ред. і упоряд. Сльота Василь Петрович. – [Запоріжжя : Дике Поле, 2010]. – 512 с. – : Из змісту : Матюх Павло Іванович (1911-1980). - С. 301.

462. Лукаш І. Велике бачиться на відстані: докум. повісті, нариси. – Дніпропетровськ, 1998. – С. 798-802.

463. Куперман В. На берегах Молочної : нариси про Героїв Рад. Союзу. Вип. II / Куперман В., Мохов М. – Мелітополь, 1994. – С. 59-60.

464. Герои Советского Союза : крат. биограф. словарь : в 2 т. – М., 1988. – Т. II. – С. 57.

465. Андреев С. Совершенное ими бессмертно / С. Андреев. – М., 1986. – С. 186.

466. Лукаш И. Солдаты славы не искали / И. М. Лукаш. – Днепропетровск, 1984. – С. 184-189.

467. Подвигом славны твои земляки. – Запорожье, 1962. – С. 188-190.

768. Сухорукова Л. Наш город : подвиг : [о Героях Сов. Союза -уроженцах Токмак. р-на ; в т. ч. П. И. Матюх] / Л. В. Сухорукова, Т. Панасенко // Наше місто Токмак. - 2003. - 18 верес. - С. 3.

469. Пальоха В. Подвиг Павла Матюха : [його ім'ям названо вулицю в м. Токмак] / В. Пальоха // Кіровоць. – 1995. – 4 трав.

470. Киян М. Пам'ять / М. Киян // Ком. шляхом. – 1984. – 31 лип.

471. Сосна М. Пам'ятний триповерховий будинок / М. Сосна // Запоріз. правда. – 1984. – 7 верес.

472. Матюх Павло Іванович : [некролог] // Ком. шляхом. – 1980. – 12 серп.

Солодяников В. Если отец герой / В. Солодовников // Индустр. Запорожье. – 1975. – 9 мая.

473. Затешилов В. Подвиг героя / В. Затешилов // Индустр. Запоріжжя. - 1963. - 13 жовт.

474. Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2011 рік : календар і короткі довідки з бібліографічними списками / КЗ "Обласна універс. наук. б-ка ім. О. М. Горького" Запоріз. обл. ради ; [відп. за вип. : ред. І. Степаненко, уклад. І. Шершньова]. – Запоріжжя : АА ТанDEM, 2010. – 200 с. – Из змісту : Матюх П. І. – С. 156-157.

475. Матюх Павло Іванович [Електронний ресурс] : [корот. біограф. довідка] // Проект "Славетні запорожці" : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу : http://sites.znu.edu.ua/slavetni_zp. – Назва з екрану.

Охай Григорій Ульянович (1917-2002)

476. Книга пам'яті України. Переможці. Запорізька область. Т 22 (1) / гол. ред. і упоряд. Сльота Василь Петрович. – [Запоріжжя : Дике Поле, 2010]. – 512 с. – Из змісту : Охай Григорій Ульянович : [льотчик-винищувач]. - С. 343.

477. Героев славных имена : 65-летию Великой Победы посвящается / [авт.-сост. и гл. ред. Наталья Кузьменко ; авт. кол. : Валерий Чернолуцкий и др.]. – Запорожье : АА ТанDEM, 2010. – 224 с : ил. – Из содерж. : Охай Григорий Ульянович. - С. 130.

478. Лукаш І. Велике бачиться на відстані : докум. повісті, нариси / І. М. Лукаш. – Дніпропетровськ : Січ, 1998. – 1135 с. – Из змісту : Великолепная «пятерка» : [П. Кударь, И. Пидтыкан, К. Гришко, А. Кот, Г. Охай]. - С. 867-884.

479. Герои Советского Союза : крат. биограф. слов. : [в 2 т.]. [Т.] 2. Любовь - Ящук / редкол. : И. Н. Шкадов (пред.) [и др.] ; М-во обороны СССР, Гл. упр. кадров [и др. ; авт. кол. А. А. Бабаков и др.]. – М. : Воениздат, 1988. – 862 с. : портр. – Из содерж. : Охай Г. У. - С. 215.

480. Лукаш И. Солдаты славы не искали : очерки о Героях Сов. Союза - уроженцах Запорож. обл. / И. М. Лукаш ; [предисл. Н. М. Скоморохова]. – Днепропетровск : Промінь, 1984. – 398 с. : ил., портр. – (Герои Советского Союза). – Из содерж. : *Охай Григорий Ульянович*. - С. 244-248.

481. История городов и сел Украинской ССР : в 26 т. Запорожская область / редкол. : В.И. Петрыкин [и др.] / Ин-т истории АН УССР ; гл. редкол. : Тронько П. Т. (пред.) [и др.] – К. : Глав. ред. УСЭ, 1981. – 726 с. - Из содерж. : [*Охай Г. У.*]. - С. 627.

482. Авиация и космонавтика СССР. - М. : Воениздат, 1968. - 599 с. - Из содерж. : [*Охай Григорий Ульянович*]. - С. 555.

483. Сухорукова Л. Наш город : подвиг : [о Героях Сов. Союза - уроженцах Токмак. р-на ; в т. ч. *Г. У. Охай*] / Л. В. Сухорукова, Т. Панасенко // Наше місто Токмак. - 2003. - 18 верес. - С. 3.

484. Лукаш І. “Так тримати, земляче!” / І. Лукаш // Запорізь. правда. - 1984. - 2 жовт.

485. Прошута П. З сім'ї крилатих / П. Прошута, О. Пакуль // Ком. шляхом. - 1984. - 10 серп.

486. Охай Григорий Ульянович [Электронный ресурс] // Славетні запоріжці. - Режим доступу : http://sites.znu.edu.news_details.php?news_id=6770&lang=ukr

487. Охай Григорий Ульянович [Электронный ресурс] // 100 великих асов авиации / Жирохов М. А. - Режим доступа : <http://www.books.google.com.ua>

488. Охай Григорий Ульянович [Электронный ресурс] // Википедия. - Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/Охай,_Григорий_Ульянович

Див. також розд. : ВАТ "Південдизельмаш"

Токмачани - повні кавалери ордена Слави

Кременчуцький Володимир Григорович (1925-1989)

489. Дубров Б. Солдатська слава : [докум.-худож. повість про кавалерів трьох орденів Слави, що проживають на Україні] / Б. І. Дубров ; [вступ. стаття: В. Чуйков, двічі Герой Рад. Союзу, Маршал Рад. Союзу. "Неоціненне надбання молодого покоління"]. – 2-ге вид., доп. і виправ. – К. : Молодь, 1975. – 424 с. : портр. – Из змісту : *Кременчуцький Володимир Григорович* : [уродж. м. Великий Токмак]. - С. 351.

Шершньов Петро Андрійович (1916-1966) повний кавалер ордену Слави

490. Шершнёв Петр Андреевич [Электронный ресурс] : [урож. с. Матвеевка Веселов. р-на ; после демобилизации в 1946 г. жил в г. Токмак]. - Режим доступа : ?

Токмачани - Герої Соціалістичної Праці

Алфьоров Володимир Іванович (1904-1995)

Див. розд.: ВАТ "Південдизельмаш"

Івченко Олександр Георгійович (1903-1968)

**видатний український конструктор авіадвигунів, академік, лауреат Ленінської і
Державної премій, Герой Соціалістичної Праці,
колишній генеральний конструктор Запорізького моторобудівного заводу,
почесний громадянин м. Запоріжжя (2014).**

Івченко Олександр Георгійович народився 23 листопада 1903 року в м. Великий Токмак (тепер – м. Токмак). Працював на заводі „Червоний прогрес” (зараз – Токмацький дизелебудівний завод). Після закінчення в 1935 р. Харківського механіко-машинобудівного (тепер-політехнічного) інституту працював на Запорізькому моторобудівному заводі № 29 ім. П. Баранова (нині ПАТ “Мотор Січ”).

Новаторськими ідеями, інженерною кмітливістю молодий конструктор швидко завоював авторитет у новому колективі. Він докладає чимало вміння, знань, щоб запорізькі авіамотори за технічними параметрами були кращими за аналогічні американські.

Не залишився непоміченим і організаторський талант О.Г. Івченка. 5 травня 1945 р. йому доручили створити в Запоріжжі дослідно - конструкторське бюро, а в 1963 р. він став його генеральним конструктором. Під його керівництвом були розроблені поршневі, пізніше - турбореактивні та турбогвинтівні двигуни для багатьох типів літаків, перші вітчизняні вертольотні поршневі й газотурбінні двигуни.

Був нагороджений орденом Леніна, 3 орденами Трудового Червоного Прапора, орденом Червоної Зірки, медалями; йому присвоєні Державна премія СРСР (1948), Ленінська премія (1960), звання Героя Соціалістичної Праці(1963). У червні 1964 року він став академіком АН УРСР.

Помер в 1968 р. В 1994 р. Запорізькому машинобудівному конструкторському бюро „Прогрес” було присвоєно ім'я академіка О.Г. Івченка.

Література

491. Історія української культури : у 5 т. Т. 5. Українська культура ХХ - початку ХХІ століть. Кн. 3. Культура та розвиток науки і технологій в Україні / голов. редкол.: Патон Б. Є. (голов. ред.) [та ін.] ; редкол.: Алексєєнко І. Р. [та ін.] ; редкол. тому, кн. 3: Жулинський М. Г. (голов. ред.) [та ін. ; Нац. акад. наук України]. – К. : Наук. думка, 2012. – 952 с. : іл.– Із змісту : [Івченко О. Г.]. - С. 509.

492. Енциклопедія сучасної України. Т. 11 : Зор - Как / гол. редкол. : Дзюба І. М. [та ін.] / [НАН України, Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т енцикл. досліджень НАН України]. – К. : [Поліграфкнига], 2011. – 712 с. – Із змісту : Муравченко Ф. Івченко Олександр Георгійович / Ф. М. Муравченко. - С. 180.

493. Вулиці Запоріжжя - дзеркало історії : (довідник і короткі бібліогр. списки про вулиці, провулки, проспекти, бульвари та майдани міста) / [уклад. О. Дутова] ; КЗ "ЗОУНБ ім. О. М. Горького" Запоріз.обл. ради. – Запоріжжя : Дике Поле, 2008. – 268 с. : іл. – Із змісту : [Вулиця] акад. Івченка. - С. 15.

494. Шаромова В. Українські фізики та астрономи : посібник- довідник / В. Р. Шаромова. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – 304 с. : іл. – Із змісту : Івченко О. Г. - С. 66

495. Віленський Ю. Олександр Івченко : авіація й особистість / Ю. Віленський, Ю. Муравйов ; Юрій Віленський, Юрій Муравйов. – К. : Факт, 2005. – 272 с. : іл.

496. Виленский Ю. Александр Ивченко: авиация и личность / Ю. Виленский, Ю. Муравьев. – К. : Факт, 2003. – 272 с. : ил.

497. Корниенко О. А. Г. Ивченко : Каким его помним / О. А. Корниенко. – Запорожье : Запорожье, 2003. – 120с.

498. Голдобін А. Запорізька Алея слави - народна святиня = Запорожская Аллея славы - народная святиня : [нариси та документи про Героїв Рад. Союзу, Героїв України та Героїв Соці. Праці] / А. І. Голдобін ; під загал. ред.І. Р. Щербачи ; перекл.: С. М. Кириченко, М. О.

Сидоренко. – Дніпропетровськ : Січ, 2002. – 776 с. : фото. – Из змісту : *Івченко О. Г.* - С. 584-585.

499. Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2002 рік : календар і короткі бібліогр. описи / упр. культури ЗОДА ; ОУНБ ім.О.М. Горького ; упоряд.: І. Шершньова, Л. Беляєва. – Запоріжжя : Поліграф, 2001. – 56 с. – Из змісту : *13 листоп. - 100 років від дня народження О. Г. Івченка (1903-1968), видатного укр. конструктора авіадвигунів, акад., колиш. ген. конструктора Запоріз. моторобуд. з-ду (нині - ПАТ «Мотор Січ»); уродж. м. Токмак.* - С. 53-55.

500. Конструкторы авиационных двигателей запорожского производства : [в т. ч. А.Г. Ивченко : фото] // Мотор Сич: от поршневых к газотурбинным. - Запорожье, 2000. – С. 226.

501. Івченко Олександр Георгійович // Універсальний словник-енциклопедія. – К., 1999. – С. 544.

502. Івченко Александр Георгиевич // Укр. сов. энц. словарь. – К., 1998. – Т. 1. – С. 667.

503. Івченко Александр Георгиевич // Всемирный биографический энциклопедический словарь. – М., 1998. - С. 299.

504. Івченко Олександр Георгійович (1903-1968) – конструктор авіадвигунів, академік // Видатні вчені НАН України. – К., 1998. - С. 263.

505. Історія Академії наук України. 1918-1993 / АН України ; Ін-т історії України ; [авт. кол.: Л. В. Матвеева та ін. ; голов. ред. Б. Є. Патон]. - К. : Наук. думка, 1994. - 318 с. - Из змісту : [Івченко О. Г., вчений в галузі двигунобудування]. - С. 306.

506. Моисеев В. Союз крылатых : докум. повесть / В. А. Моисеев. – К. : Политиздат. Украины, 1989. – 239 с. – Из змісту : [про О. Г. Івченка]. – С. 157-235.

507. Івченко Александр Георгиевич // Сов. энцикл. словарь. – М., 1985. – С. 474.

508. История городов и сел УССР : в 26 т. Запорожская область. – К. : Глав. ред. УСЭ, 1981. – 726 с. – Из змісту : [про О. Г. Івченка]. – С. 68, 106, 623.

509. Івченко Александр Георгиевич // УСЭ. – К., 1980. – Т. 4. – С. 204.

510. Івченко Олександр Георгійович // УРЕ. – К., 1979. – Т. 4. – С. 333.

511. Івченко Александр Георгиевич // БСЭ. – М., 1972. – Т. 10. – С. 23.

512. Бездольный Б. Запорожье моё, Запорожье / Б. И. Бездольный. – Днепропетровск: Промінь, 1969. – 135 с. - Из змісту : [про О. Г. Івченка]. – С. 119-120.

513. Воян Л. Почетное звание : [о присвоении А. Г. Ивченко звания «Почетный гражданин города Запорожья»] / Лиза Воян // Мотор Січ. - 2014. - 17 листоп. (№ 81). - С. 4.

5214 Открыт памятник Александру Ивченко // Токмац. гривня. - 2013. - 27 листоп. (№ 48). - С. 2.

515. Токмачанин поднимает в небо самолеты // Вісті Токмаччини. - 2013. - 28 листоп. (№ 48). - С. 1.

516 Юдінков Д. Олександр Івченко тепер назавжди в рідному місті [Токмак] / Д. Юдінков // Запоріз. правда. - 2013. - 7 груд. (№ 142). - С. 1.

517. Александр Георгиевич Ивченко // Созвездие. – 2000. - № 1. – С. 19.

518. Авіастроители отметили юбилей Александра Ивченко // Индустр. Запорожье. – 1998. – 24 нояб.

519. Гаєв Ю. Хрущов назвав його „бракоробом” і ... запропонував випити за його здоров'я / Ю. Гаєв // Запоріз. правда. – 1998. – 20 листоп.

520. Гинзбург Е. Дарящий сердца самолетам / Е. Гинзбург // Запороз. Січ. – 1998. – 21 листоп.

521. Гинзбург Е. Первопроходец / Е. Гинзбург // Запороз. Січ. – 1998. – 10 жовт.

522. Демьянов Е. С чего начиналось КБ... / Е. Демьянов // Запороз. Січ. – 1998. – 10 верес.

523. Кліковка Г. Олександр Івченко – жива легенда і світла пам'ять / Г. Кліковка // Запоріз. правда. – 1998. – 11 верес.

524. Мирошник И. Ещё одно великое имя – Ивченко / И. Мирошник // Дел. Украина. – 1998. – 18 дек. (№ 93).
525. Филон Н. Александр Георгиевич Ивченко – гордость земли запорожской: Ему исполнилось бы 95 / Н. Филон // Индустр. Запорожье.- 1998. – 10 сент.
526. Филон Н. Его знает весь мир. Им гордится Родина : к 95-летию А. Ивченко / Н. Филон // Индустр. Запорожье. – 1998. – 28 нояб.
527. Филон Н. Он родом из Токмака. Путевку в трудовую жизнь дал дизелестроительный / Н. Филон // Токмац. вісн. – 1998. – 27 листоп.
528. Остался в памяти и в небе : [к 90-летию со дня рождения А.Г. Ивченко] // Машиностроитель. – 1993. – 23 нояб.
529. Тимошенко В. Он ставил самолеты на крыло / В. Тимошенко // Индустр. Запорожье. – 1993. – 23 нояб.
530. Логвиненко О. Чи потрібні людству мрійники? / О. Логвиненко // Літ. Україна. – 1998. – 10 груд.
531. Клікова Г. Їх імена поєднав Харків : [у Харкові на головному корпусі ХАІ відкрито пам'ятну дошку видатним конструкторам авіаційної техніки О. Антонову та О. Івченку] / Г. Кліковка // Запоріж. правда. – 1999. – 24 черв.
532. Увічнили пам'ять земляка : [в м. Токмак на прохідній ВАТ „Південдизельмаш” урочисто відкрито меморіал. дошку на честь О.Г. Івченка] // Токмац. вісник. – 1998. – 23 верес.
533. Увековечена память академика : [конструктор. бюро «Прогресс» присвоено имя А. Г. Ивченко] // Индустр. Запорожье. – 1994. – 10 марта.
534. Кліковка Г. Коридорами коледжу ходить Івченкова молодість : [у Запоріж. авіац. технікумі-коледжі відкрито меморіал. дошку в честь О.Г. Івченка] / Г. Кліковка // Запоріж. правда. – 1998. – 25 листоп.

535. Шиханов Р. Івченко Олександр Георгійович [Електронний ресурс] / Р. Б. Шиханов // Славетні запоріжці. - Режим доступу : http://sites.znu.edu.news_details.php?news_id=6012lang=ukr

Див. також розд. : ВАТ “Південдизельмаш”

Резчик П. Х.,

*Герой Соціалістичної Праці (1966), депутат Верховної Ради СРСР (1946),
член Президії Верховної Ради Казахської РСР;
нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора (1939)*

Див. розд. : ВАТ “Південдизельмаш”

Почесні громадяни міста

536. Медведський В. Токмак: археологія, історія / В. І. Медведський. – Токмак : [Трибуна], 2007. – 220 с. : іл. – Із змісту : *Почесні громадяни Токмака* : [перелік]. - С. 190.

537. Почесні громадяни Токмака // Ком. шляхом. - 1990. - 29 верес.

Алексейчук Леонід Тимофійович

Народився 8 квітня 1942 року в селі Сергіївка Новотроїцького району Херсонської області. У 1958 році закінчив Громовську середню школу. До 1961 року працював в колгоспі механізатором.

Потім була строкова служба в Радянській Армії (1961 - 1964), навчання у

Кримському медичному інституті (1964-1971), робота в Білозірській ЦРЛ Херсонської області (до 1973 р.).

В Токмак молодий спеціаліст приїхав у 1973 році. У 1984 році в КЗ "Токмацька ЦРЛ" при сприянні адміністрації лікарні, керівництва міста та району, обласного відділу охорони здоров'я, організував міжрайонне урологічне відділення, яке надає ургентну урологічну допомогу жителям п'яти районів. У 1985 році він атестований на вищу кваліфікаційну категорію лікаря-уролога.

З 1974 року по 1991 рік на громадських засадах очолював профспілковий комітет Токмацької центральної районної лікарні та райком профспілки медичних працівників.

У 1985 році він атестований на вищу кваліфікаційну категорію лікаря-уролога.

В 1987 році нагороджений відзнакою «Відмінник по раціоналізації та винахідництву». Впровадив в медичну практику 40 раціоналізаторських пропозицій. Серед трудових відзнак Л.Т. Алексеичуку присвоєно звання «Заслужений лікар України» (1994 р.), "Почесний громадянин м. Токмака", (2004 р.), орденом "За заслуги перед Запорізьким краєм" III ступеню (2010).

Ахrameєв Василь Никифорович

Народився В. Н. Ахrameєв 24 лютого 1928 року в селянській родині в селі Сопич на Чернігівщині, дитиною випробував жахи голодомору, коли загинули троє з шести дітей у сім'ї. З 14 років працював молотобойцем в колгоспній кузні. В післявоєнні роки навчався у Харківському політехнічному інституті, після закінчення якого працював на Свердловському турбомоторному заводі. Згодом працював у Запорізькому раднаргоспі, після розформування якого в 1965 році був направлений в Токмак на дизелебудівний завод, який очолював 23 роки.

Самовіддана праця Ахrameєва Василя Никифоровича відзначена орденом Леніна, двома орденами Трудового Червоного Прапора, багатьма медалями. Звання "Заслужений машинобудівник України", Почесний працівник Мінважмашу СРСР».

Рішенням сесії Токмацької міської ради від 31 травня 2001 р. він удостоєний звання «Почесний громадянин міста Токмака» за вагомий вклад у зміцнення соціально-економічного і культурного розвитку міста Токмака.

Див. також розд. : ВАТ "Південдизельмаш"

Багліков Іван Павлович,

**секретар виконкому, звання "Почесний громадянин міста Токмак" (1987)
присвоєно за великий внесок в забезпечення стабільного
соціально-економічного розвитку міста**

Білецький Гнат Лазаревич,

секретар виконкому Токмацької райради

Рішенням сесії Токмацької міської Ради депутатів трудящих №-4 від 24 жовтня 1968 року Білецькому Гнату Лазаревичу присвоєно звання «Почесний громадянин міста Токмака».

Білоусенко Олександр Федорович

Білоусенко Олександр Федорович народився 2 липня 1937 року в с. Успенівка Бердянського району Запорізької області. В 1961 році закінчив Оріхівський сільськогосподарський технікум. Трудову діяльність розпочав у 1956 році на посаді слюсаря-котломонтажника спеціального монтажного управління м. Запоріжжя, потім був головним

механіком колгоспу «Світанок» Бердянського району. В 1961-1965 роках він перший секретар Андріївського райкому і Токмацького міськкому комсомолу.

У 1965-1981 рр. перебував на партійній роботі (інструктор, заступник завідуючого відділом організаційно-партійної роботи, перший секретар Токмацького міськкому Компартії України, завідувач відділу легкої, харчової та місцевої промисловості Запорізького обкому партії, а з 1981 по 1992рр. - у виконавчих органах влади (заступником, - першим заступником голови Запорізького облвиконкому, голова планової комісії, планово-економічного управління. Під його керівництвом були розроблені та реалізовані регіональні програми економічного і соціального розвитку села, економії ресурсів, будівництва житла, водопостачання, інші.

У 1990 році обраний депутатом Верховної Ради України- I скликання (від Токмацького виборчого округу № 188). В 1994-2001 роках очолював постійну комісію Запорізької облради з фінансово-економічних питань та бюджету. Керував Запорізькою обласною дирекцією АК АПБ «Україна» (1992-2002), а з квітня 2002 року Запорізькою обласною дирекцією банку «Аваль».

О. Білоусенко став фундатором створення обласного підрозділу УСПП - Запорізького обласного союзу промисловців і підприємців «Потенціал», був обраний першим її президентом і донині залишається беззмінним членом президії та віце-президентом.

Внесок О.Ф. Білоусенка у соціально - економічний розвиток регіону, визначні трудові здобутки відзначені званням “Заслужений економіст України” (2006), Рішенням сесії Токмацької міської Ради №-3 від 11 вересня 2003 р. присвоєно звання «Почесний громадянин м. Токмака» .

Нагороди: орден Трудового Червоного Прапора (1978), «За заслуги» III ступеню. (1997), «За заслуги» II ступеню (2009), Почесна грамота Президії Верховної Ради УРСР (1987). Медалі: «За доблесну працю» та «Ветеран праці».

З 1993 р - почесний доктор Запорізького національного університету.

26 січня 2006 р. Указом Президента України від 20 січня 2006 №30 / 2006 «Про нагородження працівників підприємств, установ та організацій Запорізької області» за вагомий особистий внесок у соціально-економічний розвиток регіону, визначні трудові здобутки, високий професіоналізм Білоусенку Олександровичу Федоровичу присвоєно почесне звання «Заслужений економіст України».

Спогади

538. Білоусенко О. Козацькі нащадки Сави Білоуса / О. Ф. Білоусенко. – Запоріжжя : Дике Поле, 2013. – 192 с. : фото.

539. Білоусенко О. У пошуках кращої долі / О. Ф. Білоусенко. – Запоріжжя : Дике Поле, 2013. – 280 с. : іл.

540. Білоусенко О. Про час і про себе / О. Ф. Білоусенко. – Запоріжжя : Дике Поле, 2007. – 320 с. : іл.

Література про життя та діяльність

541. Тропешко В. Доверие : енциклопедия комсомольских лидеров Запорожской области: к 95-летию образования Ленинского Коммунистического Союза Молодежи Украины / В. С. Тропешко ; Виктор Тропешко. – Запорожье : Интер-М, 2014. – 376 с. : портр., ил. – Из содерж. : [Белоусенко А. Ф.]. - С. 5, 277, 306.

542. Шиханов Р. Хто є хто на Запоріжжі. 2008 рік : біогр. довідник 2008 рік / Р. Б. Шиханов ; Руслан Шиханов. – Запоріжжя : ТанDEM Арт Студія, 2009. – 212 с. – Из змісту : Білоусенко Олександр Федорович. - С. 21-22.

543. Моя Бердянщина / [редкол. : Андреев М. Є. (гол.) та ін.]. – Бердянськ : Півден. зоря, 2008. – 256 с. : іл. – (Бердян. р-ну - 85 років). – Из змісту : Родом з Успенівки : [О. Ф.

Білоусенко]. - С. 245-246.

544. Герои и судьбы : интеллектуальный потенциал Запорожья на рубеже веков. Шестдесят монологов. Кн. 2 / Шифрина А. И. – Запорожье : Дикое Поле, 2002. – 528 с. – Из содерж. : Білоусенко Олександр Федорович. - С. 63-71.

545. Бабій А. Из волелюбного родоvodu запорізьких степів : [до 75-річчя від дня народження] / А. Бабій // Запороз. Січ. - 2012. - 7 лют. (№ 23). - С. 4.

546. Чередник В. Банкир и депутат: жизнь на виду / В. Чередник // Созвездие. - 2001. - № 4. - С. 8-9.

547. Гаев Ю. Разговор с банкиром о его банке / беседа с дир. банка “Украина” О. Ф. Белоусенко ; записал Ю. Гаев // Ярмарка. - 1997. - 18 апр.

548. Поздравляем! : [о награждении дир. акционер. коммерч. агробанка «Украина» по Запорож. обл. А. Белоусенко орденом «За заслуги» III степ.] // Наш город (Суббота). - 1997. - 14 февр. - С. 1.

549. Фортунин В. На ниве банковской, на ниве жизни / В. Фортунин // Индустр. Запорожье. - 1997. - 6 февр.

550. Білоусенко О. “Верховна рада відчуває відповідальність...” / бесіду з О. Ф. Білоусенком записав І. Науменко // Запоріз. правда. - 1993. - 13 січ.

551. Білоусенко О. Головне для нас - інтереси клієнтів / бесіду з дир. АКБ “Україна” записав І. Науменко // Запоріз. правда. - 1993. - 8 квіт.

552. Шиханов Р. Білоусенко Олександр Федорович [Електронний ресурс] / Р. Б. Шиханов // Славетні запоріжці. - Режим доступу : http://sites.znu.edu.news_details.php?news_id=5375&lang=ukr

Ватченко Валентина Григорівна,

голова міської жіночої ради. співробітниця міського побутокбінату

Народилася 10 лютого 1910 року в м. Молочанськ Запорізької області. Трудову діяльність розпочала в 1927 році на посаді бухгалтера. Працювала головним бухгалтером відділу №29, начальником машбюро відділу № 29 Токмацького дизелебудівного заводу ім. Кірова, касиром ательє №1 м. Токмака, очолювала обрядовий салон Токмацького міськпобутокбінату. Активно займалась громадською діяльністю, очолювала жіночу раду підприємства. За високі виробничі показники, громадську роботу занесена до «Книги Пошани».

Рішенням Токмацької міської Ради депутатів трудящих № 4 від 14 листопада 1967 року їй присвоєно звання «Почесний громадянин м. Токмака».

У 1973 році працювала касиром ательє № 1 м. Токмака.

За активну участь в громадському житті міста Токмака нагороджена почесними грамотами виконкому Токмацької міської Ради депутатів трудящих.

Голуб Іван Юхимович,

учасник звільнення м. Токмака

Голуб Іван Юхимович - колишній командир 511 стрілецького Червонопрапорного полку, 151 стрілецької Червонопрапорної Жмеринсько-Будапештської дивізії 2-ї гвардійської армії Південного фронту.

Рішенням сесії Токмацької міської Ради депутатів трудящих № 19 від 23 червня 1975 р. присвоєно звання «Почесний громадянин міста Токмака» за проявлені мужність і героїзм при визволенні міста Токмака 20 вересня 1943 року.

553. Голуб І. Вистояли, щоб перемогти / І. Голуб // Ком. шляхом. - 1975. - 22 лют.

Дацько Віктор Михайлович,
полковник у відставці,
учасник звільнення міста Токмак від німецько-фашистських загарбників

Рішенням сесії Токмакської міської Ради депутатів трудящих № 4 від 14 листопада 1967 року присвоєно звання «Почесний громадянин міста Токмака» за проявлені мужність і героїзм при визволенні міста Токмака 20 вересня 1943 року.

Домніков Веніамін Митрофанович,
генерал-лейтенант запасу,
голова армійської ради ветеранів 2-ї гвардійської армії

Домніков Веніамін Митрофанович - учасник бойових дій в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 р.р., визволитель міста Токмака.

Рішенням сесії Токмацької міської Ради народних депутатів №-7 від 15 вересня 1983 року присвоєно звання «Почесний громадянин міста Токмака» за проявлені мужність і героїзм при визволенні міста Токмака 20 вересня 1943 року.

Журба Олександр Данилович,
колишній голова Токмацького міськвиконкому (1972-1982)

Голова виконкому Токмацької міської ради у 70-80-х роках ХХ століття.

Рішенням сесії Токмацької міської Ради депутатів трудящих № 6 від 25 травня 1999 року присвоєно звання «Почесний громадянин міста Токмака» за вагомий вклад у зміцнення соціально-економічного і культурного розвитку міста Токмака.

554. Тропешко В. Доверие : энциклопедия комсомольских лидеров Запорожской области : к 95-летию образования ЛКСМ Украины / В. С. Тропешко ; Виктор Тропешко. – Запорожье : Интер-М, 2014. – 376 с. - Из содерж. : [Журба А. Д.]. - С. 276 с.

Кот Олексій Миколайович,
Герой Радянського Союзу, старший штурман 15-ої гвардійської
Гомельської дивізії авіації далекої дії

Олексій Миколайович Кот (1914-1997) – військовий льотчик, Герой Радянського Союзу, штурман ланки 10-го гвардійського авіаційного полку 3-ї гвардійської авіаційної дивізії 3-го гвардійського авіаційного корпусу авіації дальньої дії (АДД), гвардії капітан. Почесний громадянин м. Токмака, Запорізької області.

Народився 13 грудня 1914 року в містечку Великий Токмак, нині місто Запорізької області України в родині селянина.

У 1923 році група токмачан (в їх числі і батьки Олексія Миколайовича) переселились на вільні землі (за 20 кілометрів від Великого Токмаку) і створила там село Юхимівку.

У 1931-1933 роках Олексій Миколайович навчався у школі ФЗУ заводу “Червоний Прогрес”, на якому проходив практику і працював ковалем. У 1935 році за путівкою райкому комсомолу став курсантом Харківського військового училища, яке успішно закінчив у 1938 році, був призначений командиром взводу, а потім роти в стрілецькому полку в місті Благовещенськ.

У 1939 році закінчивши Оренбургське авіаційне училище, став штурманом.

Велика Вітчизняна війна для нього розпочалася у 1942 році. Брав участь в боях у

складі бомбардувального полку АДД, який пройшов славний бойовий шлях від Житомира до Сталінграда, від Сталінграда до Берліна. Полк став Гвардійським, Червонопрапорним, Сталінградсько-Катовицьким і виховав у своїх лавах 29 Героїв Радянського Союзу. Гвардії капітан Олексій Кот до квітня 1944 року зробив 248 бойових вильотів на бомбардування важливих об'єктів в глибокому тилу противника.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 19 серпня 1944 року за зразкове виконання бойових завдань командування на фронті боротьби з німецько-фашистськими загарбниками і проявлені при цьому мужність і героїзм, гвардії капітану Олексію Миколайовичу Коту присвоєно звання Героя Радянського Союзу з врученням ордена Леніна і медалі «Золота зірка» (№ 4366). За роки війни Кот Олексій Миколайович виконав 293 бойових вильота на дальньому бомбардувальнику Іл-4, став Героєм Радянського Союзу, нагороджений орденами і медалями.

Закінчив війну на посаді штурмана полку (майор). В цьому ж полку прослужив понад 10 років (до червня 1952 року). З 1956 року полковник А.Н. Кот - в запасі. Закінчив службу в авіації в 1956 році (полковником, старшим штурманом авіадивізії). Кілька років працював у книжковій торгівлі, а потім захопився журналістикою та літературною діяльністю. В різних газетах і журналах опублікував понад 500 статей та нарисів Олексія Миколайовича. Вийшли з друку книги: «З рейдів повертались на світанку» (1978 р.), «На дальніх маршрутах» (1983 р.), «Отечества крылатые сыны» (1989 р.).

Нагороджений 3 орденами Леніна, 3 орденами Червоного Прапора, 2 орденами Вітчизняної війни 1-го ступеня, орденом Червоної Зірки, численними медалями.

Проживав у місті Житомирі, де і помер 16 липня 1997 року. Похований на Корбутівському кладовищі.

Могилевський Іван Силантіївич (1906-1971), директор заводу «Південдизельмаш» (1961-1965)

Народився Іван Силантіївич у 1906 році. Закінчив Новочеркаський індустріальний інститут. В 20-ті роки ХХ ст. працював на посаді інструктора Північно-Кавказького Крайкому ВЛКСМ, в 1927 році завідувач оргвідділом Чеченського Обласного Комітету ВЛКСМ.

У 1942 році прийнятий на посаду начальника планово-виробничого відділу заводу №77.

У 1946 році призначений головним інженером заводу № 337 ім. С. М. Кірова у м. Токмак, а в 1961 році директором дизелебудівного заводу ім. С.М.Кірова. Нагороджений двома орденами «Знак Пошани» (1939 і 1943 роках).

Могилевський Іван Силантіївич був членом Всесоюзного Товариства винахідників і раціоналізаторів. У 1965 році Державний комітет у справах винаходів і відкриттів СРСР вручив Могилевському Івану Силантіївичу авторське свідоцтво за винахід «Подрібнювач силосу та інших кормів». Ветеран Великої Вітчизняної війни, учасник героїчної оборони Сталінграда, нагороджений медаллю «За оборону Сталінграда».

У 1971 році Могилевський І.С. пішов з життя.

Рішенням Токмацької міської Ради депутатів трудящих № 4 від 14 листопада 1967 року присвоєно звання «Почесний громадянин м. Токмака».

Нікітін Никодим Олексійович, гвардії полковник, учасник звільнення м. Токмака;

Гвардії полковник Никодим Олексійович Нікітін в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. - командир 14-ої гвардійської механізованої бригади 4-го гвардійського мехкорпусу 2-ї гвардійської армії. Визволитель міста Токмака. В Червоній Армії служив 27 років. За мужність і героїзм, проявлені в боях з фашистами, він нагороджений орденом

Леніна, трьома орденами Бойового Червоного Прапора, орденом Суворова, орденом Червоної Зірки, 11 медалями СРСР та 5 орденами зарубіжних країн. Воював на Південно-Західному, Сталінградському, Південному, 3-ому та 4-ому Українських фронтах.

Рішенням сесії Токмацької міської Ради народних депутатів № 6 від 24 червня 1980 року присвоєно звання «Почесний громадянин міста Токмака» за проявлені мужність і героїзм при визволенні міста Токмака 20 вересня 1943 року.

555. Освобождение городов : справ. по освобождению городов в период Вел. Отеч. войны, 1941-1945 / [Дударенко М. Л., Перечнев Ю. Г., Елисеев В. Т. и др.] ; под общ. ред. С. П. Иванова ; Ин-т воен. истории, Центр. арх. М-ва обороны СССР. – М. : Воениздат, 1985. – 598 с. – Из содерж. : [Никитин Никодим Алексеевич]. - С. 5, 86, 139, 174, 176, 200, 273, 446.

Прокопенко Василь Федорович (?)

*Народився 15 грудня 1922 року. Приймав участь у визволенні м. Токмак.
В 2008 році був нагороджений орденом “За заслуги перед Запорозьким краєм”.*

556. Арман Л. Він визволяв Токмак від гітлерівських окупантів / Л. Арман // Таврія. - 2013. - 19 верес. (№ 38). - С. 3.

Резніков Михайло Миколайович (1912-2008), гвардії полковник у відставці

Резніков Михайло Миколайович народився 25 грудня 1912 року в Вітебській області. Все своє життя присвятив справі служіння Батьківщині.

У 1933 році добровільно вступив до лав Червоної Армії, в 39-й кавалерійський полк 7-ї Самарської кавалерійської дивізії (колишні цим полком командував сам Григорій Жуков). Після закінчення кавалерійського училища (1937р.) Михайло Резніков був направлений в 6-й особливий козацький корпус ім. І. В. Сталіна на посаду помічника начальника розвідки 4-ї Донської козачої дивізії ім. К. Є. Ворошилова.

У 1939 році корпус увійшов до складу кінно-механізованої групи під командуванням заступника командувачого Білоруським особливим військовим округом генерал-лейтенанта І. В. Болдіна, яка взяла участь у звільненні Західної Білорусії та Прибалтики.

У подальшому корпус був розміщений на польському кордоні по річці Нерева і 22 червня 1941 вступив в бій з німецько-фашистськими загарбниками. Корпус вважався кращим у Червоній Армії і, незважаючи на великі втрати в перші дні війни, виконав бойове завдання - не дав німцям на Белостокському виступі відрізати і оточити 10-у армію. Михайло Миколайович пройшов всю війну. Обороняв Москву, Сталінград, Кавказ, звільняв Україну, Молдавію, Румунію, Болгарію, Югославію, Угорщину, Австрію. Був двічі поранений.

20 вересня 1943 року Резніков Михайло Миколайович на чолі мотострілецької роти 4-го гвардійського мехкорпусу звільняв місто Токмак. Батьківщина відзначила його ратні подвиги орденом Бойового Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня, орденом Богдана Хмельницького 3-го ступеня, двома орденами Червоної Зірки, медаллю «За бойові заслуги», 30-ю медалями і п'ятьма козацькими хрестами.

В грудні 1947 року Михайла Резніков був призначений першим військовим комендантом Ворошиловградського гарнізону і на цій посаді проходив службу до 1957 року. Обирався депутатом міськради.

У 2007 році Луганський міський голова Сергій Кравченко нагородив Михайла Миколайовича Почесним знаком «За заслуги перед Луганськом».

Рішенням сесії Токмацької міської Ради присвоєно звання «Почесний громадянин міста Токмака» за проявлені мужність і героїзм при визволенні міста Токмака 20 вересня 1943 року.

Михайло Миколайович брав найактивнішу участь у вихованні підростаючого покоління, виконуючи обов'язок служіння Вітчизні по честі і совісті до кінця.

У квітні 2008 року перестало битися серце ветерана.

Тричі полковник: полковник Радянської Армії, полковник Всевеликого війська Донського і полковник армії України.

Яковіді Яків Анастасійович,

хірург, ветеран війни та праці, почесний громадянин м. Токмак (1987)

Почесні ветерани м. Токмака

557. Медведський В. Токмак: археологія, історія / В. І. Медведський. – Токмак : [Трибуна], 2007. – 220 с. : іл. – Із змісту : *Почесні ветерани м. Токмака* : [перелік]. - С. 188-189.

Киян Микола Іванович

558. Пером і словом / Нац. Спілка журналістів України, Запорізьк. обл. організація ; [редкол. : Кучмій Ж. А.(гол. ред.-упоряд.) та ін.]. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Запоріжжя : Дніпров. металург, 2010. – 328 с. – Із змісту : *Киян Микола Іванович*. – С. 79.

Див. також розд.: **Преса. Персоналії журналістів**

Саханицький Всеволод Петрович (1924-2007),
головний механік Токмацького дизелебудівного заводу, ветеран праці

559. Книга пам'яті України. Переможці. Запорізька область. Т 22 (1) / гол. ред. і упоряд. Сльота Василь Петрович. – [Запоріжжя : Дике Поле, 2010]. – 512 с. – Із змісту : *Саханицький Всеволод Петрович* : [після Вел. Вітч. війни працював на дизелебудівному заводі ; пройшов шлях від майстра до головного механіка]. - С. 407.

Див. також розд.: **Токмацький дизелебудівний завод**

Страхов Ігор Михайлович,
токарь, випробувач дизелів, моторист-випробувач
на Токмацькому дизелебудівному заводі

560. Книга пам'яті України. Переможці. Запорізька область. Т 22 (1) / гол. ред. і упоряд. Сльота Василь Петрович. – [Запоріжжя : Дике Поле, 2010]. – 512 с. – Із змісту : *Страхов Ігор Михайлович*. - С. 434.

Див. також розд.: **Токмацький дизелебудівний завод**

Шариков Іван Минович (1924-2008)

Шариков Іван Минович народився 7 травня 1924 року в смт Нововасилівка Запорізької області.

На початку Великої Вітчизняної війни евакуював громадську худобу до Ставропілля (РФ). У березні 1942 р. вступив до піхотного училища, а на початку травня з батальйоном курсантів був направлений до 192-ої стрілецької дивізії Південно-Західного фронту.

Визволяв Україну, бив ворога на Нікопольському плацдармі, форсував Дніпро і Дністер, Віслу і Одер.

Був поранений.

Нагороджений орденами Вітчизняної війни I і II ступ., Богдана Хмельницького III ступ., Червоної Зірки, бойовими медалями.

Після демобілізації (1945) приїхав у м. Токмак. Заочно отримав вищу освіту.

Працював викладачем і директором технікуму, був на партійній роботі.

В 1990 році 7 визволителів смт Якимівка Запорізької області (жовт. 1943 р.) отримали звання "Почесний громадянин Якимівки". Серед них - Іван Минович.

Помер в 2008 році. Похований на міському кладовищі (м. Токмак).

561. Гнедашев В. Акимовка. История. Люди. Судьбы / В. Н. Гнедашев ; Виктор Гнедашев. – Мелитополь : Издат. дом МГТ, 2013. – 316 с. : фото. – Из содерж. : Почетные граждане Акимовки : [в т. ч. *И. М. Шариков*]. – С. 4.

562. Книга пам'яті України. Переможці. Запорізька область. Т 22 (1) / гол. ред. і упоряд. Сльота Василь Петрович. – [Запоріжжя : Дике Поле, 2010]. – 512 с. – Из змісту : *Шариков Іван Минович*. - С. 488.

Див. також розд.: Токмацький механічний технікум

Щусь Віктор Полікарпович

563. Героев славных имена : 65-летию Великой Победы посвящается / [авт.-сост. и гл. ред. Наталья Кузьменко ; авт. кол. : Валерий Чернолуцкий и др.]. – Запорожье : АА Тандем, 2010. – 224 с. : ил. – Из содерж. : *Токмакская городская организация ветеранов* : [пред. - В. П. Щусь, полковник в отставке, "Почетный ветеран г. Токмак" (2008)]. - С. 207-208.

564. Щусь В. Жизнь прожить - не поле перейти : поэзия / В. П. Щусь. – Токмак : [б. и.], 2008. – 104 с. – ["Почетный ветеран города Токмак"].

Див. також розд.: Токмацька міська організація ветеранів

Відомі уродженці м. Токмак

565. Запорізька пектораль: Культура і мистецтво Запорізького краю. – Запоріжжя : Запоріжжя, 2004. – 58 с. – : Из змісту : Ємець О. Запоріжжя в особах : [в т. ч. уродженці м. Токмак]. - С. 52-53.

Авраменко Катерина Іванівна

працівник сільського господарства, кавалер ордену Трудового Червоного Прапора (1971) та ордену Леніна (1973) ; уродженка м. Токмак

566. Авраменко Катерина Іванівна [Електронний ресурс] // Славетні запоріжці. - Режим доступу : http://sites.znu.edu.news_details.php?news_id=5270&lang=ukr

Артеменко Юрій Ілліч (1906-1948),

*Герой Радянського Союзу (1943),
почесний громадянин м. Херсон*

Безручко Марко Данилович (1883-1994),

український воєначальник, публіцист

«Сильна армія – це право на існування нації...»

М. Безручко

1917-1920 роки відомі в історії України як роки громадянської війни за створення незалежної Української держави. Серед тих, хто відстоював її суверенність, був і наш земляк Марко Данилович Безручко (1883-1944 рр.). Радянська історіографія зовсім не цікавилася видатними військовими цього періоду. Комуністична ідеологія підіймала на щит слави зовсім інші імена. Так, наприклад, мало хто знає, що відомий С. Будьонний на чолі зі своєю Першою кінною армією не тільки перемагав, а й зазнавав поразок. Одним із переможців над кіннотниками Будьонного був генерал Марко Безручко – воєначальник Української Народної Республіки. Проте, це ім'я маловідоме навіть його землякам.

Марко Данилович народився 31 жовтня 1883 р. у містечку Великий Токмак Бердянського повіту Таврійської губернії (тепер м. Токмак Запорізької області).

Закінчив учительську семінарію, Чугуївське військове училище, Одеське піхотне юнкерське училище, служив у 106-му піхотному Уфімському полку. 1912 р. вступив до Миколаївської академії Генерального штабу, де навчалися майбутні генерали Української Народної Республіки: О. Вишинівський, В. Киреєв, В. Ольшевський, В. Петровський. Після закінчення з відзнакою академії у 1914 р. відбув на Південно-Західний фронт.

Під час Першої світової війни обіймав посади командира роти 106-го полку, старшого ад'ютанта штабів 42-го і 30-го армійських корпусів. А після відомих подій 1917 р., коли розпалася царська армія, весною 1918 р. Марко Данилович повернувся в Україну. Усім серцем сприйняв він ідею Української державності. Саме тоді гетьман П. Скоропадський починає розбудовувати українське військо і М. Безручко стає одним із організаторів перших кадрових військових формувань, начальником персонального відділу Генерального штабу. Гетьманське правління не дуже подобалося Безручку через деяку проросійську орієнтацію Скоропадського, а прийнятий універсал про федерацію з білогвардійською Росією остаточно вводить його у табір непримиренної опозиції. Тому після отримання відомостей про початок антигетьманського повстання, підполковник М. Безручко разом з частиною інших штабних офіцерів виїхав на допомогу військовим загонам Директорії УНР. У цих умовах Марко Данилович не міг дозволити собі залишатися штабістом. Він подав прохання відіслати його до однієї з діючих частин. Уже в лютому 1919 р. М. Безручко очолює штаб Запорізької бригади ім. С. Петлюри. З квітня 1919 р. його призначено начальником штабу окремого корпусу Січових Стрільців – найбільш боєздатного військового формування УНР. З часом полковнику Безручку доводилось водити своїх січовиків як проти більшовиків, так і проти поляків, а згодом, і проти білогвардійців генерала Денікіна. У боях із ворогом танули кращі частини січовиків.

Настав страшний листопад 1919 р. Козаки та страшини вмирали від тифу. Українська Галицька Армія приєдналася до денікінців. За таких обставин командири Січових стрільців вирішили розпустити корпус. Марко Безручко майже єдиний виступав за продовження боротьби в лавах УНР, що на той час вирушала в «Зимовий похід», але йому довелося підкоритися більшості. Згодом, всі січовики, переважна більшість яких хворіли на тиф, були інтерновані поляками. Серед них опинився і Марко Безручко.

21 квітня 1920 р. уряд УНР підписав із Польщею мирну угоду, а вже наприкінці місяця полковник Марко Безручко доформував дивізію, названу 6-ю Стрілецькою, що складалась майже цілком із колишніх січовиків. Оскільки 6-а Стрілецька дивізія була цілком боєздатна, поляки наполягли на тому, щоб вилучити її зі складу української армії та приєднати до 3-ї польської армії.

У складі польської армії, завдяки Безручку, 6-а Стрілецька дивізія була фактично однією з найкращих. Так, уже 7-го травня підрозділи дивізії розбили більшовиків та першими ввійшли до столиці України – міста Києва. Але вже через місяць становище ускладнилось: Перша кінна армія С. Будьонного прорвала польський фронт і вийшла в тил 3-ї польської армії. Почався відступ. У авангарді армії йшла 6-а українська дивізія, яка найбільше зберегла

свою боєдатність. Саме з цього часу, з червня 1920 р. кіннота Будьонного була головним супротивником Марка Даниловича Безручка.

Російські більшовики та їхні європейські однодумці з III Інтернаціоналу поставили собі у 1920 році грандіозні геополітичні цілі. Йшлося про те, щоб «через труп білої Польщі», як писав в одному із наказів Тухачевський, пронести на багнетах революцію в Німеччину, а затим – далі.

Впродовж червня - серпня стрілецькі підрозділи та будьоннівці провели між собою низку боїв, але жодна із сторін не перемогла, бо супротивники мали рівні сили. У цей час на півночі Польщі тривала Варшавська операція. Для поляків ситуація була катастрофічною. З-під Львова, де польські частини були розгромлені, на північ, у тил полякам, прямувала 1-ша Кінна армія Будьонного. Стримати її не могла жодна з польських дивізій. Єдиною боєдатною дивізією на всьому Південному польському фронті залишалась 6-та Січова дивізія М. Безручка. Саме січовикам довелося прийняти на себе 21 серпня під Замостям (нині м. Замосць, Польща) удари червоної кінноти. «Вдячні» поляки привласнили собі цю перемогу Української Армії, охрестивши її «чудом над Віслою». Будьоннівці змушені були відійти, оскільки так і не зламали оборони січовиків. Фактично М. Безручко врятував від страшної поразки всю Польщу.

Вже у вересні почався українсько-польський наступ, який закінчився успіхом. У вересні - листопаді 1920 р. М. Безручко командував Середньою групою Армії УНР, проте через підписання більшовицько-польської мирної угоди наступ було припинено. Українська армія залишилась наодинці з усією Червоною Армією. Щоб урятувати становище, потрібно було негайно перейти в наступ. Армію було переформовано в три групи, головну з яких – Центральну – очолив підвищений до звання генерала-хорунжого Марко Безручко. До 21 листопада 1920 р. точились криваві бої, двічі водив генерал січовиків у контрнаступ, але, не підтриманий іншими дивізіями, врешті почав виводити з бою свою групу. Згодом стрільці разом з Безручком були інтерновані поляками та розташовані в таборах для полонених.

Перебуваючи в таборах, генерал М. Безручко почав працювати над своїми спогадами, де розкрив значення стрілецтва для України, залишивши таким чином одну з небагатьох праць подібного змісту, присвячену українській армії.

Наприкінці 1920 р. М. Безручко очолював військовоу місію і штаб Армії УНР у Варшаві. У 1920—1924 рр. обіймав посади військового міністра і віце-міністра уряду УНР в еміграції, члена Вищої військової ради УНР.

У 1924 році генерал оселився в столиці Польщі Варшаві, де очолив Військово-історичне товариство. За його допомоги видана «Історію Січових Стрільців», з'явився часопис «За державність», в якому друкувалися спогади вояків армії УНР.

З початком Другої світової війни Марко Безручко активно підтримував Організацію Українських Націоналістів, членом-засновником якої він був. Головною загрозою для України на той час бачив фашизм, який необхідно було подолати. Однак ще щось зробити він більше не встиг. 10 лютого 1944 року генерал-хорунжого Марка Даниловича Безручка не стало. Похований він у православній частині міського цвинтаря «Воля» у Варшаві.

Вперше про долю свого сина токмацька земля довідалася 10 жовтня 2000 р., коли газета «Таврія» надрукувала матеріали доцента Тернопільського технічного університету Михайла Романовича Петрика. З кінця 80-х рр. ХХ ст. він веде пошук матеріалів про найвиразніших представників української еліти і подвижників нації. З того часу не припиняються історичні розвідки про славетного генерала. Слід зазначити, що в офіційних (навіть найновіших) підручниках з історії України інформація про нього відсутня. Вдячні поляки, цінуючи подвиги Марка Безручка в 20-му році та пам'ятаючи, хто врятував їх від Будьонного, встановили йому пам'ятник. На батьківщині ж героя немає жодного.

Література

бібліогр. списками / КЗ “ОУНБ ім. О.М.Горького.”ЗОР ; [ред. І.Степаненко; уклад. І. Шершньова]. - Запоріжжя : АА Тандем, 2012. - 340 с. - Из змісту : 31.10 - 130 років від дня народження М. Д. Безручка. - С. 174-178.

568. Романюк М. Безручко Марко Данилович // Енциклопедія сучасної України. – К., 2003. – Т. 2. - С. 418.

569. Гомон М. Край Токмацький. - Токмак, 2002. - 182 с. - Из змісту : [про М. Безручка]. — С. 38-41.

570. Він зробив значний внесок у державотворення України // Таврія. - 2014. - 13 лют. (№ 7). - С. 2.

571. Джувага В. “Я воював за Україну, а не за Польщу!” / В. Джувага // Укр. слово. - 2014. - № 3 (15-21 січ.). - С. 10-11.

572. Плескач В. Наш земляк Марко Безручко / Володимир Плескач // Запороз. Січ. - 2013. - 21 трав. (№ 104). - С. 6.

573. Рибальченко А. Генерал-хорунжий із Токмаччини / А. Рибальченко ; Андрій Рибальченко // Запоріз. правда. - 2012. - 7 черв. (№ 81-82). - С. 3.

574. Видатний діяч Токмаччини // Наше місто Токмак. - 2012. - 9 лют. (№ 6). - С. 3.

575. Шак В. Как полковник из Токмака сорвал план мировой революции : [Марк Безручко одержал победу над Буденным при обороне Замостья в Польше (в годы Первой мировой войны)] / В. Шак // МИГ. - 2011. - 5 мая (№ 18). - С. 6.

576. Таврійський В. Нескорений духом / В.Таврійський // Таврія. - 2009. - 19 листоп. (№ 47). - С. 2.

577. Черкаська Г. Запорожець – переможець Будьонного / Ганна Черкаська // Просто. – 2007. – 18 жовт. (№ 32). – С. 22.

578. Ильин С. Победитель Буденного / Сергей Ильин // Позиция. – 2005. – 28 июля (№ 30). – С. 11.

579. Лебідь Г. Генерал-хорунжий Марко Безручко та його внесок у справу виборення незалежності України / Г. Лебідь // Таврія. – 2004. – 15 жовт. (№ 84), 19 жовт. (№ 85), 22 жовт. (№ 86).

580. Лінчук О. Будівничий українського війська. Минуло 60 років з дня смерті генерала-хорунжого Марка Даниловича Безручка – уродженця Токмака / О. Лінчук // Таврія. – 2004. – 20 лют. (№ 15). – С. 5.

581. Кулаков К. Марко Безручко: повернення з небуття / В. Кулаков // Запороз. Січ. - 2003. - 1 квіт.

582. Лінчук О. Наш земляк: генерал-хорунжий Марко Безручко : (до 120-річчя з дня народження Марка Даниловича Безручка / О. Лінчук // Наше місто Токмак. – 2003. – 27 лют. (№9). – С. 3, 13 берез. (№ 11). – С. 3.

583. Богуславський О. Наш земляк: генерал-хорунжий Марко Безручко / Олег Богуславський // Запороз. Січ. - 2002. – 25 трав. (№ 79). – С. 6.

584. Переможець Будьонного : (генерал-хорунжий Марко Безручко) // Таврія. – 2000. – 10 жовт. (№ 92). – С. 2-3.

585. Матеріали Безручківських читань 2005, 2006, 2007 років / Токмац. громад. орг. комітет по відродженню доброго імені М. Безручка, Південно-Укр. ін-т бізнесу, Токмац. громад. дитяч. орг-ція Укр. козацтва "Молода Січ" ; [відп. за вип. Олександр Лінчук]. – Токмак : [б. в.], 2010. – 44 с. : іл.

586. Таврійський В. Нескорені духом : [громадські читання з нагоди 126-ї річниці від дня народження генерал-хорунжого М. Безручка] / В. Таврійський // Таврія. - 2009. - 19 листоп. (№ 47). - С. 2.

587. Глянь В. Видатний нащадок козацького роду. 31 жовтня відбулись громадські читання з нагоди 124-ї річниці від дня народження генерал-хорунжого Марка Даниловича Безручка – уродженця Токмака / В. Глянь // Таврія. – 2007. – 16 листоп. (№ 47). – С. 4.

588. Глянь В. Відновлюючи славетну спадщину. Відбулись громадські читання, присвячені 123-річчю з дня народження генерал-хорунжого Марка Безручка – уродженця Токмака / В. Глянь // Таврія. – 2006. – 17 листоп. (№ 93-94). – С. 3.

589. Юрик П. Ювілей генерала відзначили на його батьківщині : [в м. Токмак відбулася наук.-практ. конф., присвячена 120-річчю з дня народження М. Д. Безручка] / П. Юрик ; Пилип Юрик // Запороз. Січ. - 2003. - 15 листоп. - С. 8.

590. Юрик П. Вшанували пам'ять земляків - генерала й співачки : [М. Д. Безручка та М. Сокіл] / П. Юрик ; Пилип Юрик // Запороз. січ. - 2000. - 4 листоп.

591. Щур Ю. Марко Данилович Безручко [Електронний ресурс] / Ю. І. Щур // Славетні запоріжці. - Режим доступу : http://sites.znu.edu.news_details.php?news_id=5327&lang=ukr

Бернштейн Михайло Давидович (1911-2002),

*відомий український літературознавець, доктор філологічних наук,
лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка (1988)*

Народився М. Д. Бернштейн 3 січня 1911 року в місті Токмак Запорізької області. Закінчив Запорізький педагогічний інститут у 1934 році, відразу по тому – аспірантуру при Київському державному університеті. Учителював, працював літературним редактором газети "Вісті". У пресі почав виступати з 1932 року із рецензіями й оглядами на сторінках журналів "Темпи", "Молодняк", "Зоря." Михайло Давидович був учасником Великої Вітчизняної війни, брав участь у боях; нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями "За перемогу над Німеччиною", "За перемогу над Японією" та ін. З 1938 по 1981 рік – співробітник Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР. У перше повоєнне десятиріччя надрукував ряд статей про спадщину Т.Шевченка, І.Франка, брошуру-лекцію "Марко Вовчок". М. Бернштейн був одним із авторів 1-го тому двотомної "Історії української літератури"(1954).

1958 році виходять у світ дві фундаментальні монографії Михайла Давидовича : "Журнал "Основа" і український літературний процес кінця 50-60-х років ХІХст." та "Українська літературна критика 50-70-х років ХІХст." Бернштейн – дослідник творчості Т. Шевченка, Марка Вовчка, І.Франка, І. Манжури, М. Драгоманова, П. Куліша. Брав участь у підготовці академічного десяти томного видання творів Т. Шевченка, видань творів І. Нечуй-Левицького, Панаса Мирного, Лесі Українки, М. Коцюбинського.

За розробку наукових принципів, упорядкування, підготовку текстів зібрання творів І. Франка у 50 томах удостоєний Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка(1988). Він один із авторів "Історії української літератури"(т. 3, 1968 ; т. 4. кн. 1, 1969). Уже страждаючи від хвороби очей, яка далі прогресувала, вчений створив монографію "Іван Манжура: життя і творчість" (1977), "Франко і Шевченко : спостереження над шевченкознавчою спадщиною І. Я. Франка" (1984), взяв участь у написанні дослідження "Історія української літературної критики : дожовтневий період" (1988), де виступав автором розділу про критику 70 - 90-х років ХХ ст., нарисів про літературно-критичну спадщину П. Куліша та М. Драгоманова.

Пішов з життя відомий український літературознавець, лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка, доктор філологічних наук М. Д. Бернштейн 7 грудня 2002 року.

Праці

592. Марко Вовчок : Лекції для студентів-заочників пед. і учител. ін-тів/ Бернштейн М. Д.. – К. : Рад. школа, 1952. – 76 с.

593. Українська літературна критика 50-70 років ХІХ ст. / Бернштейн М. Д. - К. : Від-во АН УРСР, 1959. - 492 с.

594. Бернштейн М. Д. Іван Манжура : укр. поет-демократ.(1851 - 1893). Життя і

творчість / Бернштейн М. Д. - К. : Дніпро, 1977. - 188 с.

Література про життя та діяльність

595. Історія української культури : у 5 т. Т. 5 : Українська культура ХХ - початку ХХІ століть. Кн. 4 : Проблеми функціонування, збереження і розвитку культури в Україні / голов. редкол.: Патон Б. Є. (голов. ред.) [та ін.] ; редкол.: Алексєнко І. Р. [та ін.] ; редкол. тому, кн. 4: Жулинський М. Г. (голов. ред.) [та ін.; Нац. акад. наук України]. – К. : Наук. думка, 2013. – 944 с. : іл. – Із змісту : [Бернштейн М.]. – С. 251, 257, 266.

596. Шевченківські лауреати, 1962-2012 : енцикл. довід. / авт.-упоряд. М. Г. Лабінський ; вступ. слово Б. І. Олійника. – вид. 3-є, змінене і доп. – К. : Криниця, 2012. – 864 с. – Із змісту : Бернштейн Михайло Давидович. – С. 56-57.

597. Шевченко В. Бернштейн Михайло Давидович / В. Ф. Шевченко // Енциклопедія Сучасної України. – К., 2003. – Т. 2 : Б - Біо. - С. 535.

598. -Енциклопедія історії України. Т. 1 : А - В / ред. рада: В. М. Литвин (гол.) [та ін.] ; редкол.: В. А. Смолій (гол.) [та ін. ; НАН України, Ін-т історії України]. – К. : Наук. думка, 2003. – 686 с. : іл. – Із змісту : Юр М. Бернштейн Михайло Давидович / М. В. Юр. - С. 242.

599. Шевченківські лауреати, 1962 – 2001 : енцикл. довід. – К. : Криниця, 2001. – 696 с. : портр. – Із змісту : Бернштейн Михайло Давидович. – С. 40–41.

600. Мороз Л.З. Бернштейн М.Д. // Українська літературна енциклопедія. – К., 1998. – Т. 1 : А – Г. – С. 155.

601. Гомон М. Край Токмацький : докум. іст.-краєзнав. розповідь про міста Токмак, Молочанськ і села Токмацького району Запоріж. обл. / М. В. Гомон. – Токмак, 2002. – С.100-101.

602. Шевченківський словник : у 2 т. Т. 1 : А - Мол / Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, голов. редакція УРЕ. - К. : [Вища школа], 1976. - 415 с. : іл. - Із змісту : Бернштейн Михайло Давидович. - С. 64-65.

603. Михайло Давидович Бернштейн : [некролог] // Слово і Час. – 2003. - № 1. – С. 96.

604. Рудик О. Майже ровесник віку : до 85-річчя М. Бернштейна / О. Рудик // Літ. Україна. – 1996. – 8 лют.

605. Дубинка П. Відомий вчений // Ком. шляхом. - 1990. - 25 груд. - С.2.

606. Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2011 рік : календар і короткі довідки з бібліогр. списками / КЗ "ОУНБ ім. О. М. Горького" Запоріж. обл. ради ; [відп. за вип. : ред. І. Степаненко, уклад. І. Шершньова]. – Запоріжжя : АА ТанDEM, 2010. – 200 с. – Із змісту : Бернштейн Михайло Давидович. – С. 28-29.

607. Бернштейн Михайло Давидович [Електронний ресурс] // Славенні запоріжці. - Режим доступу : http://sites.znu.edu.news_details.php?news_id=5345&lang=ukr

Денисенко Василь Семенович (1896-1964),

історик та етнограф, належав до наукової школи М. С. Грушевського

Народився 4 квітня 1896 року в селянській родині, яка жила у північно-східній частині містечка Великий Токмак, на лівому боці річки Токмачки - тоді ця окраїна називалася Причепилівка (зараз вул. Короленка). Його батько Семен Павлович помер у рік його народження, залишивши сиротами багатодітну сім'ю, і мати Василя – Олександра Герасимівна (уродж. Грюкач) удруге вийшла заміж за такого ж багатодітного вдівця Онисима Кавуна. У дитинстві Василь наймався на літній час до багатих німців-колоністів, а коли старші брати пішли працювати на промислові підприємства, вступив до гімназії в Санкт-Петербурзі, яку закінчив 1915 р.

Протягом 1915-1917 рр. служив писарем у війську в м. Симбірськ (згідно з автобіографією, до війська призивався вже як студент I курсу). За родинними переказами, у 1917-1918 рр. служив в одному з підрозділів Українських Січових Стрільців.

З 1919 р. навчався на слов'яно-українському відділі історико-філологічного факультету Київського українського державного університету, а після його реорганізації у 1920 р. - на літературно-лінгвістичному відділі факультету профосвіти Вищого інституту народної освіти ім. М. Драгоманова (тепер - Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка) і 1923 р. закінчив його повний курс, отримавши фах викладача мов і літератури. Одночасно слухав лекції у Київському археологічному інституті (не закінчив його, бо інститут у 1924 р. був розформований). Володів французькою, німецькою, польською, сербською і болгарською мовами. Протягом 1921-1925 рр. викладав мову та літературу в навчальних закладах Києва: 1921-25 рр. переважно у трудових школах (№ 46 і 84, 86) та робфаках (Кооперативного інституту та Інституту народного господарства), а протягом 1925-1933 рр. - у вузах, зокрема, вів факультативний курс «Історія техніки» в Академії постачання ім. Сталіна. Одночасно з викладацькою роботою у 1927-1930 рр. був аспірантом відділу примітивної культури й народної творчості в очолюваній академіком Михайлом Грушевським Науково-дослідній кафедрі історії України при Всеукраїнській Академії Наук.

Підготував кілька наукових праць, зокрема, на теми похоронної обрядовості східних слов'ян і весільної обрядовості в Україні, у 1926-1929 рр. надрукував 4 рецензії та наукову розвідку в часопису «Первісне громадянство». У липні 1930 р. за керівництва Михайла та Катерини Грушевських захистив промоційну роботу (кандидатську дисертацію) на тему: «Похоронні й поминальні трапезування в комплексі заходів колективу у випадку смерті члена громади». Після ліквідації кафедри у 1931-1933 рр. працював асистентом, а згодом науковим співробітником Культурно-історичної комісії Всеукраїнській Академії Наук.

Перебуваючи в тісній науковій співпраці з Михайлом Грушевським, Василь Денисенко був частим гостем у Домі Грушевських, дружив з істориком Сергієм Шамраєм - небожем Грушевського. Десь наприкінці 1920-х рр. Василь Семенович одружився з Марією Іванівною Безручко (1903 - 1955) - близькою родичкою Марка Даниловича Безручка, відомого полководця, генерал-хорунжого Армії Української Народної Республіки, уродженця м. Токмака, Марія Іванівна закінчила гімназію у Бердянську, в 1920-х роках - консерваторію у Києві, викладала музику в загальноосвітній школі і решту життя заробляла, даючи приватні уроки гри на фортепіано. У 1930 р. в них народився син Ігор. Родина мешкала на вул. Володимирській, 79-б.

Але за тогочасних умов успішна наукова кар'єра і сімейне щастя Василеві Денисенку не судилось. Історична наука була оголошена «фронтом», почалось масоване шельмування «українських буржуазних» учених, протягом 1929-1933 рр. перестали існувати створені Михайлом Грушевським Історичні установи, почались арешти його співробітників і учнів. Відомо, що після арешту Михайла Сергійовича у березні 1931 р. та його вимушеного перебування в Москві Василь Семенович підтримував зв'язки з ученим.

У 1933 р., під час чергового витка політичних чисток, В. С. Денисенка разом з багатьма іншими співробітниками було звільнено з ВУАН як учня М. Грушевського, який «стояв ... на класово-ворожих позиціях» разом з багатьма іншими співробітниками. Щоб уникнути репресій, на початку 1934 р. він виїхав на Крайню Північ в Остяко-Вогульський національний округ (з 1940 р. - Ханті-Мансійський національний округ), і в березні 1934 р. Комітетом Півночі при Президії ВЦВК СРСР був направлений на Казимську культбазу на посаду завідуючого краєзнавчого пункту. Працював там по серпень 1936 р. Вивчивши хантійську й ненецьку мови, як дослідник, проводив численні етнографічні роботи, значно поповнив колекції музею культбази. Обстежував священне в остяків озеро Нумто, верхів'я річок Хетта и Надим, течію річки Казим. Василь Денисенко, фактично, керував етнографічними дослідженнями в Березівському районі, на початку 1935 р. організував проведення районної конференції краєзнавців. 1936-1938 рр. працював у Казимській

експедиції. У 1939-1944 рр. був директором Салехардського окружного заполярного музею, у 1941-1944 рр. – головою окружного лекційного бюро. Він автор понад 100 газетних і журнальних публікацій про життя на Далекій Півночі. Мешикав у Салехарді. Перебуваючи далеко від України, Василь Семенович намагався підтримувати зв'язки з родиною. Влітку 1937 року він приїхав до родини в Київ і, за спогадами сина Ігоря, того ж дня ввечері від'їхав назад. По нього прийшли лише вночі, і та кількогодина затримка енкаведистів врятувала йому життя. У родині Денисенків вважали, що попередив про небезпеку його добрий товариш Максим Рильський, який в їхній пам'яті назавжди залишився янголом-охоронцем.

Василь Денисенко зміг повернутись до Києва лише 1944 р., за сприяння Максима Рильського. Попередній шлюб уже, фактично, розпався і він невдовзі оселився в Домі Грушевських на Паньківській вулиці № 9, ставши чоловіком Ольги Вікторівни (уродж. Шамраєва; 1898–1955) - небоги Михайла Грушевського, сестри його померлого на Колимі друга Сергія Шамрая. Працював старшим науковим співробітником в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнографії (1944–1947; у 1945–1946 рр. виконував обов'язки вченого секретаря) та в Інституті художньої промисловості Академії архітектури УРСР (1947–1948).

У зв'язку з тим, що 1948 р. у справі ОУН був засуджений син Василя Семеновича Ігор Денисенко (1930–2007) - політв'язень, представник післявоєнного українського андеграунда), вчений, аби уникнути нових гонінь, був змушений знову залишити Україну. В 1948–1949 рр. він працював у м. Кизил директором і старшим науковим співробітником Тувинського обласного краєзнавчого музею .

Але невдовзі повернувся в Україну: спершу до Миколаєва, на посаду старшого наукового співробітника Обласного історичного музею (1949–1950), а потім і до Києва, де влаштувався старшим лаборантом Київського університету (1950–1952). Вийшовши на пенсію, продовжував дослідження з етнографії українців, росіян (за автобіографією – «этнография в произведениях Чернышевского») та народів Півночі, яким присвятив книжку «На далекій Півночі». Також за зібраними у Сибіру матеріалами працював над повістю «Ваулі Ненянг» – про легендарного ненецького народного героя середини ХІХ ст.

Незадовго до смерті Василь Семенович клопотався щодо реабілітації Катерини Грушевської та Сергія Шамрая, інших діячів української науки і культури, видання творів поета-емігранта Олександра Олеся.

Помер після тривалої хвороби і був похований на столичному Байковому кладовищі. Василеві Денисенку пощастило: він був чи не єдиним з нерепресованих представників «київської школи» академіка М. С. Грушевського.

Праці

608. На далекій Півночі : записки етнографа / В. С. Денисенко. - 2-ге вид. - К. : Молодь, 1957. - 333 с.

609. На далекій Півночі : записки етнографа / В. С. Денисенко. - К. : Молодь, 1953. - 281 с.

Література

610. Кучеренко М. Я був їх старший син (рід Михайла Грушевського) / М. О. Кучеренко, С. М. Панкова, Г. В. Шевчук. - К. : Кий, 2006. - 662 с.

611. Юркова О. Діяльність науково-дослідної кафедри історії України М. С. Грушевського (1924-1930 рр.) / О. В. Юркова. - К. : Ін-т історії України НАН України, 1999. - 433 с.

612. Енциклопедія Сучасної України. Т. 7 : Г - Ді / голов. редкол. : Дзюба І. М. (співгол.) ; НАН України, Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т енцикл. досліджень НАН України. –

К. : [Поліграфкнига], 2007. – 708 с. : фото, іл. – Із змісту : Юркова О. Денисенко Василь Семенович / О. В. Юркова. - С. 377.

613. Енциклопедія історії України. Т. 2 : Г - Д / ред. рада: В. М. Литвин (гол.) [та ін.] ; редкол.: В. А. Смолій (голо. [та ін. ; НАН України, Ін-т історії України]. – К. : Наук. Думка, 2004. – 526 с. : іл. – Із змісту : Юркова О. Денисенко Василь Семенович / О. В. Юркова. - С. 334.

614. Денисенко І. У будинку Михайла Грушевського / І. В. Денисенко // Зона. - 2004. - № 18. - С. 33-41.

615. Юркова О. Київська історична школа М. С. Грушевського : долі науковців / О. В. Юркова // З архівів ВУЧК –ГПУ - НКВД - КГБ. - 1998. - № 1/2. - С. 263-281.

616. Білокінь С. Київська школа академіка М. С. Грушевського / С. Білокінь // Укр. іст. журн. - 1996. - № 5. - С. 106-131.

617. Верба І. Родина Грушевських в українській історичній науці 1920-х рр. / І. Верба // Укр. іст. журн. - 1996. - № 5. - С. 106-131.

618. Заруба В. Знищення київської школи істориків Михайла Грушевського (за матеріалами архіву ВУАН) / В. Заруба // Сучасність. - 1996. - № 5. - С. 105-116.

619. Заруба В. Розгром і знищення київської школи істориків Михайла Грушевського / В. Заруба // Укр. історик. - 1991-1992. - № 3-4, 1-4. - С. 147-168.

620. Денисенко Василь Семенович [Електронний ресурс] // Вікіпедія. - Режим доступу : <http://www.ukr.wikipedia.org>

Єфименко Петро Савич (1835-1908),

*український і російський етнограф, статистик, бібліограф,
учасник революційного руху*

Петро Савич Єфименко (псевдонім П. Одинець) народився в родині обер-офіцера в м. Великий Токмак (нині - м. Токмак). Закінчив Катеринославську гімназію. В 1855-1858 рр навчався спочатку в Харківському, Київському університетах, а в 1858-1859 рр. - в Московському університеті. У 1860 році за звинуваченням в "українському сепаратизмі" (брав участь у діяльності Харківсько-Київського таємного товариства, 1856-1860) був засланий спочатку до Пермської, наступного року до Архангельської губернії. В м. Холмогори (нині - село Архангельської області, РФ) познайомився з О. Ставронською, яка працювала вчителькою, і невдовзі одружився з нею. На засланні збирав матеріали з етнографії та фольклору, друкував свої розвідки в часописі "Основа" у Санкт-Петербурзі. Згодом опублікував зібрані матеріали в "Сборнике народных юридических обычаев Архангельской губернии" (1869), «Материалах по этнографии русского населения Архангельской губернии» (ч. 1-2, 1877-1878) та інших виданнях. Після заслання, термін якого закінчився 1870 р., служив у містах Воронеж і Самара (нині — міста в РФ), з 1877 р. - у м. Чернігів. 1879 року переїхав до Харкова, де працював у відділенні Дворянського банку. Із виходом у світ часопису "Киевская старина" став його активним дописувачем, подавав матеріали переважно на теми з історії часів Гетьманщини. Разом із Д. Багалієм та іншими українськими діячами докладав багато зусиль до організації історичного архіву при Харківському історико-філологічному товаристві. Вивчав українське та російське звичаєве право, історію промислів, побут населення Чернігівщини та Харківщини. Був одним із укладачів і редакторів "Харківського календаря" (1844-1887). У статті "К вопросу об украинском народничестве", яку опублікував під псевдонімом Петро Одинець, розкрив особливий характер українського народництва і висловив своє неприйняття марксистського трактування цього руху.

Помер Петро Савич Єфименко 7 травня 1908 року в м. Санкт-Петербург.

Праці

621. Журнал "Киевская старина" у фондах Запорізької ОУНБ імені О. М. Горького : бібліогр. покажчик публікацій, 1882-1900 р.р. / Упр. культури і туризму ЗОДА, ОУНБ ім. О. М. Горького ; [уклад. Л. Пишна]. – Запоріжжя : [ОУНБ ім. О. М. Горького], 2007. – 37 с. – Із змісту : [публікації П. С. Єфименка]. - С. 6, 9, 13, 28.

622. Разумова А. Из истории русской фольклористики: П. Н. Рыбников. П. С. Ефименко. - М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1954. - 142 с. - Из содерж. : П. С. Ефименко в периодической печати : (1859-1877) : [библиография]. - С. 134-136.

623. Ефименко П. Калнышевский, последний кошевой Запорожской Сечи, 1691-1803 / П. Ефименко ; Петр Ефименко // Русская старина. - СПб., 1875. - Т. 14 (сент. - нояб.). - С. 405-420 ; Укр. іст. журн. - 1990. - 1990. - № 12. - С. 122-131.

624. Журнал "Киевская старина" у фондах Запорізької ОУНБ імені О. М. Горького : бібліогр. покажчик публікацій, 1882-1900 р.р. / Упр. культури і туризму ЗОДА, ОУНБ ім. О. М. Горького ; [уклад. Л. Пишна]. – Запоріжжя : [ОУНБ ім. О. М. Горького], 2007. – 37 с. – Із змісту : [публікації П. С. Єфименка]. - С. 6, 9, 13, 28.

Література про життя та діяльність

625. Хроніка 2000 : укр. культурол. альманах. Вип. 4 (94). Український Петербург : (енцикл. довід.) : до 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка / авт. проекту А. В. Толстоухов ; редкол.: Юрій Буряк (голов. ред.) [та ін.]. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2013. – 450 с. – Із змісту : Єфименко Олександра Яківна : [історик, етнограф, перша в Росії жінка — доктор історії, дружина П. С. Єфименка, мати П. П. Єфименка]. С. 425-428 ; Єфименко Петро Петрович. - С. 428-431.

626. Енциклопедія Сучасної України. Т. 9 : Е - Ж / голов. редкол. : Дзюба І. М. (співгол.) [та ін.]. – К. : [Поліграфкнига], 2009. – 712 с. : іл. – Із змісту : Марков П. Єфименко Петро Савич / П. Г. Марков. - С. 466.

627. Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2010 рік : календар і короткі довідки з бібліогр. списками / КЗ "ЗОУНБ ім. О. М. Горького" ЗОР ; [ред. І. Степаненко, уклад. І. Шершньова]. – Запоріжжя : АА Тандем, 2009. – 152 с. : іл. – Із змісту : 14.09 - 175 років від дня народження укр. і рос. етнографа і краєзнавця П. С. Єфименка (1835-1908); уродженця слободи Великий Токмак. - С. 52-54.

628. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Вип. XXV / ЗНУ ; [редкол.: Турченко Ф. Г. (гол. ред.) та ін.]. – Запоріжжя : Просвіта, 2009. – 252 с. – Із змісту : Сарнацький О. Їх імена - то слава Запорізького краю / О. П. Сарнацький. - С. 225-229.

629. Українські традиції і звичаї : для дітей серед. шкіль. віку / [авт.-упоряд. : В. М. Склярченко, А. С. Шуклінова, В. В. Сядро]. – Х. : Фоліо, 2008. – 320 с. : іл. – (Дитяча енциклопедія). – Із змісту : [в т. ч. про П. С. Єфименка]. - С. 20.

630. Енциклопедія історії України. Т. 3 : Е - Й / ред. рада: В. М. Литвин (гол.) [та ін.] ; редкол. : В. А. Смолій (гол.) [та ін. ; НАН України, Ін-т історії України]. – К. : Наук. Думка, 2005. – 672 с. : іл. – Із змісту : Голобуцький П. Єфименко Петро Савич (псевдонім - Петро Одинець) / П. В. Голобуцький. - С. 131-132.

631. Гомон М. Край Токмацький : докум. іст.-краєзнав. розповідь про міста Токмак, Молочанськ і села Токмац. району Запоріж. обл. / М. В. Гомон. – Токмак : [б. в.], 2002. – 184 с. – Із змісту : Гомон М. Історик, дослідник, етнограф : [Петро Савич Єфименко, уродженець м. Токмак Запорізької області] / М. Гомон. – С. 28-30.

632. Мистецтво України : біографічний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. – К. : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1997. – 700 с. – Із змісту : Єфименко Петро Савич. - С. 237.

633. Разумова А. Из истории русской фольклористики: П. Н. Рыбников. П. С.

Ефименко. - М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1954. - 142 с. - Из содерж. : Литература о П. С. Ефименко: (1859-1932). - С. 136-138.

634. Медведський В. З когорти видатних токмачан / В. Медведський // Наше місто Токмак. - 2010. - 2 верес. (№ 36). - С. 2.

635. Ефименко П. С. [Автобіографічні записки] : матеріали до біографічного словника Запорізької області / публ. С. Ляшко // Музейний вісник. - 2006. - № 6. - С. 171-174.

636. Саєнко В. Токмацькі витоки родини Єфименків : (до 170-літньої річниці від дня народження П. С. Єфименка) // Музейний вісник. - 2004. - № 4. - С. 88-92 ; Наше місто Токмак. - 2004. - 29 лип.

637. Черкаська Г. Царедавенко - українізатор Росії : [про сім'ю історика П. Єфименка] / Г. Черкаська // Запороз. Січ. - 1998. - 19 трав.

638. Лінчук О. Український історик та етнограф / О. Лінчук // Таврія. - 1995. - 16 верес.

639. Світанок : журнал. Вип. 1' 1991 : Гомон М. Токмак : іст.-публіц. нарис / ред. кол.: В. Глянь, М. Гомон, В. Матусов [та ін.] ; відп. за вип. М. Гомон. - Б.м.в. : Токмац. міськ.газ. "Таврія", 1991. - 100 с. - Из змісту : Гомон М. Історик, дослідник, етнограф / М. Гомон. - С. 13-16.

640. Єфименко Петро Савич [Електронний ресурс] // Вікіпедія. - Режим доступу : <http://www.ukr.wikipedia.org>

641. Єфименко Петро Савич [Електронний ресурс] // Славетні запоріжці. - Режим доступу : http://sites.znu.edu.ua/news_details.php?news_id=5882&lang=ukr

Заєць Олександр Леонідович (1962-2007),
футболіст команд "Торпедо" (Запоріжжя, Мелітополь) та ін.

642. Звёзды запорожского "Металлурга" / [авт. кол. : В. Власов, А. Карчевский, А. Копелиович, И. Павленко]. - Запорожье : Просвіта, 2014. - 144 с. - Из содерж. : Александр Леонидович Заец. - С. 90.

643. Футбол - 91 : справочник-календарь / авт.-сост. Аркадий Копелиович ; авт. кол.: Павел Алешин, Анатолий Павлик, Николай Травкин ; фото Бориса Дворного ; худож. Валентин Дружинин ; Фонд нар. дипломатии, Нар. акад. культуры и общечеловеческих ценностей, Футбольный клуб "Металлург". - [Запорожье] : Коммунар, 1991. - 96 с., 2 л. ил. : фото, табл. - Из содерж. : [Александр Заец]. - С. 6, 24, 25, 27, 54, 55.

Запорожець І. В. (1895-?)
(справжнє прізвище – Гаркавий),
професійного розвідника

644. Скрипник О. Розвідники, народжені в Україні / О. В. Скрипник ; Олександр Скрипник. - К. : [Ярославів Вал], 2011. - 624 с. : фото. - Из змісту : Підозрюваний у замаху на Кірова : [І. В. Запорожець (справжнє прізвище - Гаркавий) ; уродж. м. Великий Токмак Бердян. повіту]. - С. 258-262.

Зозуля Борис Васильович (1926-1999),
футболіст запорізького ФК "Металург",
директор, старший тренер-викладач СДЮШОР "Металург"

645. Звёзды запорожского "Металлурга" / [авт. кол. : В. Власов, А. Карчевский, А. Копелиович, И. Павленко]. - Запорожье : Просвіта, 2014. - 144 с. - Из содерж. : Борис Васильевич Зозуля. - С. 15.

646. Зозуля Борис Владимирович // Власов А. Кузнецы боевых спортивных побед / А. Власов, А. Копелиович, В. Смирнов. - Запорожье, 2007. - С. 128.

647. Зозуля Борис Володимирович [Електронний ресурс] // Славетні запоріжці. - Режим доступу : http://sites.znu.edu.news_details.php?news_id=5977&lang=ukr

Іванов Сергій Анатолійович, (1952),

український політик

Народився Сергій Анатолійович 21 січня 1952 року в місті Токмак Запорізької області. Закінчив Токмацький механічний технікум, Сімферопольський державний університет, Київську школу МВС (1977), правознавець.

З 1970 року працював різальником Токмацького дизелебудівного заводу імені С. М. Кірова, проходив строкову службу в збройних силах (з 1971 по 1973рр.) Подальша доля пов'язана з АР Крим. З 1977 р. працював в органах внутрішніх справ України на різних посадах, керував підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю та корупцією. Генерал-майор міліції. Двічі обирався народним депутатом України (1998 - 2002).

З 4 лютого 2005 по 31 травня 2006 року - голова Севастопольської міської державної адміністрації. Був ініціатором створення у місті Алеї міст-героїв.

Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеню, двома грамоти Верховної Ради України, Почесною грамотою Кабінету Міністрів України.

Література

648. Шиханов Р. Хто є хто на Запоріжжі : біогр. довід. 2008 рік / Р. Б. Шиханов ; Руслан Шиханов. – Запоріжжя : Тандем Арт Студія, 2009. – 212 с. – Із змісту : Іванов Сергій Анатолійович : [генерал-майор міліції, нар. депутат України ; уродж. м. Токмак]. - С. 71-72.

649. Міліція України : іст. нарис, портрети, події / [упоряд.: Михайленко П. П. та ін.]. – К. : Вид. дім Ін Юре, 2002. – 888 с. : іл. – Із змісту : Іванов Сергій Анатолійович. - С. 71-72.

650. Іванов Сергій Анатолійович [Електронний ресурс] // Вікіпедія. - Режим доступу : <http://www.ukr.wikipedia.org>

Коваленко Микола Дмитрович,

фахівець у галузі механіки ;

доктор технічних наук (1972), професор (1978), заслужений діяч науки і техніки України (1998), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1987) ;

працював у КБ “Південне” (1959-1972), Інституті технічної механіки НАНУ і Національного агентства України (1972-1996)

651. Енциклопедія Сучасної України. Т. 13 : Киї - Кок / голов. редкол. : Дзюба І. М. (співголова) [та ін. ; НАН України, Наук. т-во ім Шевченка, Ін-т енцикл. досліджень НАН України]. – К. : [Ін-т енцикл. досліджень НАН України], 2013. – 712 с. : іл. – Із змісту : Стрельников Г. Коваленко Микола Дмитрович / Г. О. Стрельников. - С. 447-448.

652. Імена України : біографічний щорічник. 1999. - К. : Фенікс, 1999. - 505 с. - Із змісту : Коваленко Микола Дмитрович. - С. 188.

653. Коваленко Микола Дмитрович [Електронний ресурс] // Славетні запоріжці. - Режим доступу : http://sites.znu.edu.news_details.php?news_id=6139&lang=ukr

Ковтуненко Іван Наумович (1896-1921),

козак 10-го куреня 4-ої Київської дивізії Армії УНР

Народився в 1896 році в місті Токмак Бердянського повіту Таврійської губернії в українській селянській родині. Закінчив сільськогосподарську школу. Не входив до жодної партії.

Служив в Армії УНР з 1919 року. У бою поблизу села [Малі Миньки](#) (нині - Народицький район Житомирської області) 17 листопада 1921 р. потрапив у полон. Розстріляний більшовиками 22 листопада 1921 року у місті Базар (Базарська волость, Овруцький повіт, Волинська губернія) разом з іншими полоненими.

Реабілітований 27 квітня 1998 року. Його ім'я вибите серед інших на Меморіалі Героїв Базару.

Література

654. Авдеєнко С. Тисяча й одна смерть : укр. рахунок / С. І. Авдеєнко. – Запоріжжя : Дике Поле, 2006. – 632 с. – Із змісту : Розстріляні під Базаром. - С. 16-21.

655. Ковтуненко Іван Наумович [Електронний ресурс] // Вікіпедія. - Режим доступу : <http://www.ukr.wikipedia.org>

Лагетко Анатолій Миколайович (1936-2006),

*боксер, майстер спорту СРСР (1955), заслужений тренер БРСР (1975),
бронзовий призер XVI Олімпійських ігор в Мельбурні (1956)*

656. Лагетко Анатолій Николаевич [Електронний ресурс] // Вікіпедія. - Режим доступу : <http://www.ukr.wikipedia.org>

Ласков Михайло Рафаїлович (1923-2002),

запорізький письменник

Упругий ветерок позванивая,
Стекает со стволлов ручьями.
Есть у меня это звание,
Святое с детства -
токмачанин.

Народився 3 червня 1923 р. в м. Токмак Запорізької області в сім'ї робітника. У роки Великої Вітчизняної війни працював відповідальним редактором радіомовлення в Узбекистані, потім – в редакціях обласних газет. Як поет – початківець дебютував віршем „Демобілізованому” у газеті „Більшовик Запоріжжя” 16 грудня 1945 р. В 1952 р. закінчив Запорізький педагогічний інститут. Друкувався в журналах „Смена”, „Радуга”, „Перець”, „Літературной газете” та в обласних газетах. Автор двадцяти книжок віршів та прози. Член спілки письменників України. Лауреат літературної премії ім. М. Ушакова та обласної літературної премії імені В. Лісняка.

Окремі видання творів

Поезії

657. Моя последняя любовь : лирика / М. Р. Ласков ; Михаил Ласков. – Запорожье : Просвіта, 2003. – 220 с. : фото.

658. Любовь и боль : избранное / М. Р. Ласков ; Михаил Ласков. – Запорожье : Хортиця, 1998. – 80 с.

659. Явление чуда : лирика / М. Р. Ласков ; Михаил Ласков. – Запорожье : Хортиця, 1998. – 20 с.

660. Стихи о любви / М. Р. Ласков. – Запорожье : Хортиця, 1995. – 48 с.

661. Если женщина любит : интимная лирика / М. Ласков ; Михаил Ласков. –

- [Запорожье] : Спонсор - футбольный клуб "Металлург", 1993. – 64 с.
662. Притяжение Земли : лирика, поэма / М. Р. Ласков ; Михаил Ласков. – Днепропетровск : Промінь, 1988. – 61, [1] с.
663. Памятные годы : стихи / М. Р. Ласков ; Михаил Ласков. – Днепропетровск : Промінь, 1984. – 72 с.
664. Несгорающие звезды : стихотворения и поэмы / М. Р. Ласков ; Михаил Ласков. – К. : Дніпро, 1983. – 144 с.
665. Зоревая вахта : стихи / М. Р. Ласков ; Михаил Ласков ; [худож. В. М. Бакланов]. – Днепропетровск : Промінь, 1978. – 63 с.
666. Незакатная весна : стихи / М. Р. Ласков ; Михаил Ласков. – Днепропетровск : Промінь, 1974. – 74, [5] с.
667. Красная гвоздика : лирика / М. Р. Ласков ; [предисл. Л. Вышеславского]. – [Днепропетровск] : Промінь, [1969]. – 76 с.
668. Родные огни : стихи / М. Ласков. – Запорожье : Запорож. обл. изд-во, 1956. – 38 с.

Прозові твори

669. Футбол как первая любовь : повесть-версия о Геннадии Жиздике / М. Р. Ласков. – Днепропетровск : Пороги, 1992. – 60 с.
670. Яркий свет : повести, рассказы / М. Р. Ласков ; Михаил Ласков., [худож. А. Деревянко]. – Днепропетровск : Промінь, 1981. – 176 с.
671. Повесть о вечном огне : [о героях- подпольщиках, действовавших в годы Вел. Отеч. войны в г. Запорожье] / М. Р. Ласков ; [ил.: А. М. Талеев]. – 2-е изд. – Днепропетровск : Промінь, 1965. – 138 с. : ил.
672. Повесть о вечном огне / М. Р. Ласков. – К. : Держлітвидав України, 1963. – 104 с.
Справжній друг : невідгані розповіді з життя міліції / М. Р. Ласков. – Запоріжжя : Кн.-газ. вид-во, 1960. – 80 с.

Література про життя та діяльність

673. Письменники Запорізького краю (20-90-ті роки ХХ століття) / упоряд. І. Т. Купріянов. – Запоріжжя : Хортиця, Дніпрв. металург, 2002. – 579 с. – Із змісту : Погребная В. Михаил Ласков / В. Погребная ; Виктория Погребная. - С. 109-114.
674. Вони слави не шукали / ред. Клименко М. В. (керів.) [та ін.]. – Запоріжжя : [Паритет-прес], 2002. – 199 с. : іл. – Із змісту : Клименко М. Ласков Михайло Рафаїлович / М. Клименко ; Микола Клименко. – С. 92.
675. Куприянов И. Одержимый любовью : очерк жизни и творчества М. Ласкова / И. Т. Куприянов. – Запорожье : Хортиця, 1997. – 19 с.
676. Куприянов И. Одержимый любовью : штрихи к литературному портрету Михаила Ласкова / И. Куприянов // Хортиця : літ.-худож. та громад.-політ. альманах Запорізі. орг-ції Спілки письменників України. – Запоріжжя : Хортиця, 1996. – № 5. – С. 163-175.
677. Літературне Запоріжжя : бібліогр. довід. Вип. 1 / ЗОУНБ ім. О. М. Горького ; [уклад. : І. Шершньова, Г. Нагорна ; відп. за вип. Л. Ізюмова]. – Запоріжжя : [ЗОУНБ ім. О. М. Горького], 1996. – 103 с. – Із змісту : Ласков Михайло Рафаїлович. - С. 24-29.
678. Ласков Михайло Рафаїлович : бібліогр. список / склала: Г. Нагорна. – Запоріжжя : [Б. в.], 1993. - 6 с.

679. Толстикова В. „Молодость – в вечном полете к любви...» / В. Толстикова // Созвездие. – 2000. - № 2. – С. 40-41.
680. Нещерет Т. Премію –М. Ласкову! : (нову літ. премію ім. Ушакова присудили запорож. поету) / Т. Нещерет ; Татьяна Нещерет // Верже. – 1995. – 24 марта.
681. Оксанченко О. Поздравляем!: Михаил Ласков – лауреат обл. лит. премии им. В.

Лисняк / О. Оксанченко ; Оксана Оксанченко // Индустр. Запорожье. – 1994. – 5 февр.
682. Творчий звіт письменника : [вечір-зустріч із земляками, присвяч. 60-річчю М. Р. Ласкова] // Ком. шляхом. - 1983. - 23 верес.

Невинний М. Д.,

морський офіцер підводного човна Чорноморського флоту

683. Експонат року : Другий обласний музейний фестиваль : каталог / Упр. культури і туризму ЗОДА, КЗ "Запорізький обласний краєзнавчий музей" Запорізької обласної ради [наук. ред. Шаповалов Г. І.]. – Запоріжжя, 2010. – Із змісту : Токмацький міський краєзнавчий музей. *Кортик морський офіцерський М. Д. Невинного.* – С. 11.

Оберемко Андрій Олександрович,

*український футболіст, напівзахисник,
вихованець токмацького "Дизеліста" та запорізького "Металурга"*

684. Гарькавая Т. Остался верен "Динамо" / Т. Гарькавая // Индустр. Запорожье. – 2006. – 15 авг. (№ 122). - С. 5.

685. Оберемко А. В "Динамо" бывало только по два выходных в году / А. Оберемко // Индустр. Запорожье. – 2006. – 5 авг. (№ 117). - С. 5.

686. Оберемко Андрей Александрович [Электронный ресурс] // Википедия. - Режим доступа : <http://www.wikipedia.org>

Остроушко Леонід Костянтинович

*радянський футболіст, напівзахисник алма-атинського "Кайрату",
тренер, майстр спорту СРСР (1963), заслужений тренер Казахської РСР (1974),
заслужений тренер Росії, Узбекистану ; уродженець м. Токмак*

687. Остроушко Леонід Костянтинович [Электронный ресурс] // Вікіпедія. - Режим доступу : <http://www.ukr.wikipedia.org>

Радченки,

Сергій Миколайович та Микола Миколайович,

*російський дует братів-близнюків,
виконавців пісень в стилі "російський шансон"*

688. Пальоха В. Токмацький дебют братів Радченків : [про лауреатів багатьох Всесоюз. молодіж. фестивалів, уродженців м. Токмак] / В. Пальоха // Ком. шляхом. - 1987. - 15 верес.

Рекуненко Валентин Васильович,

художник

Народився 23 січня 1955 року. Витоки обдарування художника – на токмацькій землі. У Токмаку проминуло його дитинство, тут він уперше взяв у руки олівець, пензель, звідси пішов служити у лави Радянської армії. Він був таким, як усі діти – бігав по зеленому килиму луку, сидів біля річки – з тією лише різницею, що зумів побачити, а потім і передати на малюнку, полотні красу природи, гру світла і яскравість фарб, тобто, те, що більшість з нас не помічає.

Демобілізувавшись, хлопець поступив до Дніпропетровського державного художнього училища, яке з успіхом закінчив у 1974 році за спеціальністю «станковий

живопис». Творчу працю Валентин розпочав у якості художника-оформлювача Токмацького районного вузла зв'язку, але одночасно продовжував малювати, втілював свої мрії у фарбах у картини, яскраві, фантазійні, незвичайні. Одразу ж почав виставлятися на районних, обласних виставках. Окремі роботи побували на республіканських, навіть на Всесоюзних виставках, завжди отримуючи тільки позитивні оцінки глядачів.

Валентин Васильович Рекуненко – не спокійний, не байдужий спостерігач життя, а безпосередній учасник, творець його. Ось художник намагається зрозуміти духовний світ сучасника, чим він живе – і тоді з'являються картини «Місто будується», «Монтажниця зв'язку», «Портрет». Він прагне осмислювати духовні події минулого і тоді малює портрети Т. Г. Шевченка і К. Е. Ціолковського, пише картину «Осінь. О. С. Пушкін».

Багато картин об'єднує зображення природи, разом з майстром ми відчуваємо наближення грози у картині «Назустріч вітрам», милуємося останнім золотим променем сонця на деревах і хмарах у картині «У парку». Хвилює його і тема Великої Вітчизняної війни. Звертають увагу своєю напругою, передчуттям біди, тривогою такі полотна, як «Мирний день» і «На безіменній висоті».

У 1987 році художника заслужено прийняли в ряди членів Спілки художників СРСР. Валентин Васильович учасник Триєнале живопису в Києві 1998, 2001 рр. Роботи майстра знаходяться у приватних галереях Польщі, країнах Балканського півострова, Німеччини, Росії, США.

Останнім часом митця захоплює фантазійний, яскравий світ казок (фантасмагорії), світ, цікавий як дітям, так і дорослим. Картини, такі як: „В гостях у казки”, „Морська царівна”, „Ярмарок”, „Рестауратори”, „З щучого веління” сповнені забавними сюжетами і фантазіями. Не кожен художник може бути чаклуном. Чаклунство потребує надто серйозного підходу, бо казка повинна бути доброю, цікавою та яскравою.

Художники-казкари володіють дивовижною спроможністю переноситися у дитинство, а чарівними паличками їм служать звичайні ручки, пензлики, олівці.

Світ картин Валентина Рекуненка – це світ, який приходить у сні. І тоді трішки гротесковий, але завжди манливий він повертається в ті місця, де зупинився час, де нема законів фізики, де істоти і речі вільні у своїх виявленнях, ставленнях та діях.

Література про життя та діяльність

689. Запорізька організація Національної спілки художників України / ред. І. Гресик. - Запоріжжя, 2007. - 226 с. - Із змісту : Рекуненко Валентин Васильович. - С. 138-139.

690. І дочекався свого синього птаха : [художника-оформлювача із м. Токмака В. Рекуненка прийнято до Спілки художників СРСР ; інтерв'ю записав В. Глянь] // Комуніст. шляхом. - 1989. - 25 січ.

691. Глянь В. Синій птах щастя / В. Глянь // Ком. шляхом. - 1984. - 15 груд.

692. Рекуненко Валентин Васильович [Електронний ресурс] : Режим доступу : www.obiskusstve.info/blog/45154336414/skazochyiy-mir-valentina-rekunenko

693. Рекуненко Валентин Васильович [Електронний ресурс] : Режим доступу : x1000m.livejournal.com/324408.html

Сардак Григорій Анатолійович (1916-1996?),

український хірург, піонер судинної хірургії

Народився у місті Великий Токмак Запорізької області. В 1940 році закінчив Донецький медичний інститут, з 1965 р. - професор Вінницького медичного інституту.

Автор близько 50 друкованих праць з хірургії органів черевної порожнини, з питань

*реконструктивних операцій на стравоході, трахеї та бронхах, з кардіохірургії тощо.
Учнем Григорія Антоновича Сардака став відомий хірург Микола Селезінка.*

Література

694. Енциклопедія українознавства. У 10 т. / голов. ред. Володимир Кубійович. - Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1954-1989.

695. Сардак Григорій Антонович [Електронний ресурс] // Вікіпедія. - Режим доступу : <http://www.ukr.wikipedia.org>

Симоненко Петро Ларивонович (1927-1987), письменник, член Спілки письменників СРСР (1967)

Симоненко Петро Ларивонович народився 9 січня 1927 року в м. Токмак.

У роки Великої Вітчизняної війни брав участь у підпільному русі в області. До 1951 року служив матросом на кораблях ВМФ.

Після демобілізації закінчив Київський державний університет. Почав друкуватися в 1946 році. Оpubлікував понад 500 рецензій на книги, театральні вистави та ін. Автор кількох повістей, новел та нарисів.

Член Національної Спілки письменників України.

Помер у грудні 1987 року.

Окремі видання творів

696. Шановна Марія Іванівна : (про знатну доярку колгоспу імені Сталіна, Великотокмацького району, депутата Верховної Ради СРСР, Героя Соц. Праці Марію Іванівну Сардак) / П. Симоненко. – Запоріжжя : Кн.-газ. вид-во, 1960. – 24 с. – (Люди натхненної праці).

697. Літа орел : докум. повість / П. Л. Симоненко ; Петро Симоненко. – Дніпропетровськ : Промінь, 1967. – 146 с.

698. Понад вітрами. Григорій Четет : докум. повість / П. Л. Симоненко. – К. : Молодь, 1968. – 163 с. – (Серія біографічних творів "Життя славетних" ; вип. VI).

699. Святкова соната : новели та оповідки / П. Л. Симоненко ; Петро Симоненко; [іл.: Л. І. Вишневський]. – Дніпропетровськ : Промінь, 1977. – 160 с. : портр.

700. Над вітрами : повість [о Г. Г. Четете] / П. И. Симоненко ; [худож. В. Н. Городисский]. – Днепропетровск : Промінь, 1979. – 207 с. : ил.

701. Своє небо : повісті / П. І. Симоненко ; Петро Симоненко. – К. : Молодь, 1983. – 231 с.

702. Неспокійні знайомства : повісті та оповідання / П. І. Симоненко ; Петро Симоненко. – Дніпропетровськ : Промінь, 1985. – 208 с.

703. Запоріжжю 200. [1770-1970] : іст.-публіц. нарис / [редкол. : В. І. Петрикін (голова) [та ін.] ; літ. виклад П. Симоненка]. – Дніпропетровськ : Промінь, 1970. – 211 с.

704. Осяяні Жовтнем : нариси наших днів / упоряд. П. Л. Симоненко. – Дніпропетровськ : Промінь, 1978. – 150 с. - Из змісту : Симоненко П. Найзаможніші села / П. Симоненко ; Петро Симоненко. - С. 62-84.

705. Поетичний Ленінград : поезії / пер. з рос. ; упоряд. В. С. Бахтін, П. Л. Симоненко ; передм. П. Ребра ; худож. Н. Б. Музиченко. - Дніпропетровськ : Промінь, 1987. - 174 с. : іл.

Публікації в збірниках і журналах

706. Обрус : антологія творів літераторів Запорізького краю / [упоряд.: Г. І. Лютий та ін.]. – Запоріжжя : Дніпров. металург, 2008. – 600 с. : іл. – Із змісту : *Симоненко П. Л.* - С. ?.
707. Дівчина з гуртожитку : новела / П. Симоненко // Ранок. - 1972. - № 2. - С. 12-13.
708. Зелена соната : оповідання / П. Симоненко // Дніпро. - 1970. - № 1. - С. 155-156.

Література про життя та діяльність

709. Письменники Запорізького краю (20-90-ті роки ХХ століття) / упоряд. І. Т. Купріянов. – Запоріжжя : Хортиця, Дніпров. металург, 2002. – 579 с. – Із змісту : Науменко І. Петро Симоненко (1927-1987). - С. 158-160.
710. Гомон М. Край Токмацький : докум. іст.-краєзнав. розповідь про міста Токмак, Молочанськ і села Токмацького району Запоріж. обл. / М. В. Гомон. – Токмак : [б. в.], 2002. – 184 с. – Із змісту : Народні таланти : [в т. ч. про П. Л. Симоненка]. - С. 106-107.
711. Письменники Радянської України. 1917 - 1987 : довід. - К., 1988. - С. 539-540.
712. Письменники Радянської України. 1917 - 1987 : довід. - К., 1976. - С. 313.
- ***
713. Науменко І. Його земля і небо / І. Науменко // Запоріж. правда. - 1997. - 4 лют.
714. Петро Симоненко (1927-1987) : [некролог] // Літ. Україна. - 1987. - 31 груд. (№ 52). - С. 7.
715. Пам'яті товариша // Запоріж. правда. - 1987. - 16 груд.
716. Гомон В. Звіт землякам / В. Гомон // Літ. Україна. - 1980. - 15 січ.
717. Один вечір: письменнику Петру Симоненку - п'ятдесят літ // Ком. шляхом. - 1977. - 7 січ.
718. Ребро П. Петрові Симоненку - 50 / П. Ребро // Літ. Україна. - 1977. - 7 січ.
719. Петрові Симоненку - 50 // Комсомолец Запоріжжя. - 1977. - 8 січ.
- ***
720. Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2002 рік : календар і короткі бібліогр. описи / Упр. культури ЗОДА ; ОУНБ ім.О.М. Горького ; упоряд. : І. Шершньова, Л. Беляєва. – Запоріжжя : Поліграф, 2001. – 56 с. – Із змісту : 9 січня - 75 років від дня народження П. Л. Симоненка (1927-1987), прозаїка, критика, перекладача; уродж. м. Токмак. - С. 27-28.
721. Літературне Запоріжжя : бібліогр. покаж. / обл. упр. культури [та ін. ; уклад. С. Я. Вільчек, відп. за вип. А. І. Бальцер]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Запоріжжя : [ОУНБ ім. О. М. Горького], 1980. – 68 с. – Із змісту : *Симоненко Петро Ларивонович.* - С. 38-39.

Смішко Іван Іванович,
*Герой Соціалістичної Праці (1971),
горновий комбінату “Запоріжсталь”,
майстер-наставник ПТУ № 8 (м. Запоріжжя)*

722. Переправа в майбутнє. Кічкас. Павло-Кічкас. Заводський район : присвячується 40-річчю з дня утворення Заводського району міста Запоріжжя / [керів. проекту О. Бірюк]. – Запоріжжя : Дике Поле, 2009. – 48 с. : фото. – Із змісту : Ними пишуться заводчани : Герої Соціалістичної Праці : [в т. ч. І. І. Смішко]. - С. 47.
723. Голдобін А. Запорізька Алея слави - народна святиня = Запорожская Аллея славы - народная святиня : [нариси та документи про Героїв Рад. Союзу, Героїв України та Героїв Соц. Праці] / А. І. Голдобін ; Анатолій Голдобін ; під загал. ред.І.Р. Щербахи ; перекл.: С.М. Кириченко, М.О. Сидоренко. – Дніпропетровськ : Січ, 2002. – 776 с. : фото. – Із змісту : Смішко Іван Іванович. - С. 654-655.

Усенко Олексій,
ієрей

724. Исповедник иерей Алексей Усенко // Летопись православия. - 2002. - № 7. - С. 10. - (Запорожские святые).

725. Спокута : альманах. № 3 / ред. П.П. Ребро (гол. ред.) [та ін.]. – Запоріжжя : ОНРП "Реабалатовані історією" ; Дніпров. металург, 2000. – 188 с. – (Додаток до серії книг "Реабілітовані історією". 2000-літтю від Різдва Христового присвячується). – Из змісту : Усенко О. - С. ?.

Шариков Іван Мінаєвич,
почесний громадянин смт Якимівка

726. Гнедашев В. Акимовка. История. Люди. Судьбы / В. Н. Гнедашев ; Виктор Гнедашев. – Мелитополь : Издат. дом МГТ, 2013. – 316 с. : фото. – Из содерж. : Почетные граждане Акимовки : [в т. ч. И. М. Шариков]. – С. 4.

Див. також розд.: Почесні ветерани м. Токмака

Шепель Володимир Кононович,
генерал-лейтенант

727. Міліція України : історичний нарис, портрети, події / [упоряд.: Михайленко П. П. та ін.]. – К. : Вид. дім Ін Юре, 2002. – 888 с. : іл. – Из змісту : Шепель Володимир Кононович, генерал-лейтенант. - С. 533.

Відомі діячі, чий імена пов'язані з м. Токмак

728. Вулиці Запоріжжя - дзеркало історії : (довідник і короткі бібліогр. списки про вулиці, провулки, проспекти, бульвари та майдани міста) / [уклад. О. Дутова] ; КЗ "ЗОУНБ ім. О. М. Горького" Запоріж. обл. ради. – Запоріжжя : Дике Поле, 2008. – 268 с. : іл. – : Из змісту : *Ковпак Сидір Артемович* (1887-1967) : [рад. держ. діяч, один із організаторів партизан. руху в Україні в роки Вел. Вітч. війни, генерал-майор (1943), двічі Герой Рад. Союзу (1942, 1944). В 1921-1926 рр. - військовий комісар в містах *Великий Токмак*, Генічеськ, Кривий Ріг, Павлоград]. - С. 100.

Чечет Григорій Герасимович,
авіаконструктор

729. Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2010 рік : календар і короткі довідки з бібліогр. списками / КЗ "ЗОУНБ ім. О. М. Горького" ЗОР ; [ред. І. Степаненко, уклад. І. Шершньова]. – Запоріжжя : АА Тандем, 2009. – 152 с. : іл. – Из змісту : *15.12 - 140 років від дня народження Г. Г. Чечета (1870-1922), одного з перших вітчизняних авіаконструкторів; уродж. с. Трудове Токмац. р-ну.* - С. 84-85.

Шершньов Петро Андрійович (1916-1966)
повний кавалер ордону Слави

730. Шершнёв Петр Андреевич [Электронный ресурс] : [урожд. с. Матвеевка Веселов. р-на ; после демобилизации в 1946 г. жил в г. Токмак]. - Режим доступа : ?

Археологія

731. Об'єкти культурної спадщини Запорізької області : каталог-довідник / упоряд., фото : Дровосекова О. В., Калмукіди Л. Ю., Савостіна Л. Є. – К. : Фенікс, 2012. – 478 с., 16 с. іл. – Из змісту : м. Токмак. – С. 58-62.

732. Медведський В. Токмак: археологія, історія / В. І. Медведський. – Токмак : [Трибуна], 2007. – 220 с. : іл.

733. Князьков Ю. П. Запорізька область. Іст-геогр. і топонім. словник. Вип. 2 : (Великобілозерський, Кам'янсько-Дніпровський, Куйбишевський, Михайлівський Оріхівський, Пологівський, Розівський, Токмацький р-ни) / Ю. П. Князьков ; Запоріз. наук. т-во ім. Я. Новицького, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України – Запоріз. від-ня. – Запоріжжя : Тандем-У, 2006. – 406 с. : іл. – Из змісту : []. – С. ?.

734. Медведський В. Токмак: археологія, історія / В. І. Медведський. – Токмак : [Трибуна], 2005. – 220 с.

735. Тощев Г. Древности Запорожского края : материалы к Своду памятников истории и культуры / Г. Н. Тощев ; М. В. Ельников, О. В. Дровосекова ; отв. ред. Д. Я. Телегин. – Запорожье : ЗГУ, 2003. – 124 с. – Из содерж. : В. Токмак. – С. 96.

736. Пам'ятки історії та культури Запорізької області : (Великобілозерський, Куйбишевський, Розівський, Токмацький райони). Вип. 5 / Упр. культури ЗОДА, Запоріз. обл. інспекція по охороні пам'яток історії та культури. – Запоріжжя, 2002. – 242 с. – Из змісту : Рассамакін Ю. Токмацький район : Пам'ятки археології. - С. 142-171.

737. Тощев Г. Развитие археологии в Запорізькому краї / Г. М. Тощев. – Запоріжжя, 2000. – 85с. – Из змісту : [про розкопки 2 курганів епохи бронзи М. І. Веселовським в 1892 р.]. - С. 8.

738. Археологічні пам'ятки УРСР. Т. УІІІ. – К., 1960. – ? с. – Из змісту : [про дослідження Молочан. експедиції ІА АН УРСР кургану скіф. часу, середньовіччя (1952)]. - С. 176-177.

739. Фалько Я. Клад в старом доме : [из 367 старин. серебрян. монет найден в г. Токмаке] / Я. Фалько // Индустр. Запорожье. - 1989. - 12 июля

Соціально-економічний розвиток м. Токмак

740. Матвеев И. За вклад в развитие экономики Запорожской области Александр Репкин награжден Почетной грамотой облгосадминистрации : [предс.наблюдательного совета компании «Токмак Солар Энерджей» / глава Ассоциации предпринимателей Таврии] / Иван Матвеев // Вісті Токмаччини. - 2014. - 11 верес. (№37). - С. 1.

741. О плане экономического и социального развития города Токмака на 1994 год // Таврія. - 1994. - 2, 14 квіт.

742. Робота малих підприємств // Таврія. - 1992. - 18 серп.

743. Про основні напрями економічного і соціального розвитку міста і району на 1991 рік // Ком. шляхом. - 1991. - 2 лют.

744. Про міський бюджет м. Токмака на 1991 рік // Ком. шляхом. - 1991.- 2 лют.

745. Шрамко А. Бюджет міста / А. Шрамко // Ком. шляхом. - 1990. - 21квіт.

746. Виконком і соціально-економічний розвиток міста і району // Ком. шляхом. - 1989. - 12 верес.

747. Про підсумки виконання державного плану економічного і соціального розвитку міста за 1988 рік // Ком. шляхом. - 1989. - 1 лют.

748. Внесок у прискорення // Запоріз. правда. - 1986. - 25 лют.

749. Смердов А. Зроби Токмак благоустроєнішим : соціал. розвиток міста // Ком. шляхом. - 1986. - 15 берез.

750. Гомон Н. Ключ к новым достижениям // Индустр. Запорожье. - 1985. - 24 февр.

751. Кінбурнський М. Сторінки трудового літопису// Ком. шляхом. - 1985. - 23 лют.

752. Про бюджет міста на 1985 рік і про виконання бюджету за 1983 рік // Ком. шляхом.

- 1984. - 22 груд.
- 753. Токмак : [добірка матеріалів про іст. та соц.-екон. розвиток міста] // Ком. шляхом.
- 1984. - 15 верес.
- 754. Про план економічного та соціального розвитку міста на 1985 рік // Ком. шляхом.
- 1984. - 25 груд.
- 755. Соціалістичні зобов'язання трудящих міста Токмака на 1985 рік // Ком. шляхом. - 1985. - 26 січ.
- 756. Серова О. Про план економічного та соціального розвитку міста на 1984 рік / О.Л. Серова // Ком. шляхом. - 1984. - 25 січ.
- 757. Терешенко Т. Горизонти четвертого року п'ятирічки // Ком. шляхом. - 1984. - 6 січ.
- 758. Дробний В. На основі наукової організації праці : [всі з-ди і ф-ки міста успішно виконують виробничі завдання] / В. Дробний // Запоріз. правда. - 1983. - 27 груд.
- 759. Журба А. Объединяя силы / А. Журба // Индустр. Запорожье. - 1981. - 17 июня.
- 760. Опара В. Дбаючи про соціально-економічний розвиток / В. Опара // Ком. шляхом. - 1981. - 25 квіт.
- 761. Шевченко А. По плану социально - экономического развития / А. Шевченко // Индустр. Запорожье. - 1981. - 18 янв.
- 762. Звитяжною працею звітує робітничий Токмак // Запоріз. правда. - 1976. - 8 груд.
- 763. Курсом совершенствования и созидания. : отчет-обязательства трудящихся города Токмака в честь 59-й годовщины великого Октября // Индустр. Запорожье. - 1976. - 3 нояб.
- 764. Нишневич М. По закону народного счастья : коллективный рассказ о том, как, используя права, представленные нашим соц. гос-вом, трудятся, отдыхают и учатся жители г. Токмака / М. Нишневич // Индустр. Запорожье. - 1974.- 5 дек.
- 765. Кондратьев М. Экспонуют токмачани : [продукція підприємств міста на ВДНГ СРСР] // Запоріз. правда. - 1972.- 3 листоп.
- 766. Тищенко О. Интерв'ю дает Токмак : [о соц. преобразованиях в городе за годы сов. власти] / О. Тищенко, П. Смолкин, Н. Талалай // Индустр. Запорожье. - 1967. - 5 марта
- 767. Нішневич М. Токмак оновлюється / М. Нішневич // Запоріз. правда. - 1965. - 5 листоп.
- 768. Моргулець В. Завтра наших міст / В. Моргулець // Индустр. Запоріжжя. - 1964. - 1 січ.
- 769. Ранський М. Токмак оновлений / М. Ранський // Запоріз. правда. - 1963. - 20 верес.

Фінанси

- 770. Шрамко А. Токмакское отделение банка «Украина» - сегодня / А. Ф. Шрамко // Токмац. вісник. - 1997. - 27 жовт.

Трудові ресурси

- 771. Ломоносова Н. Токмацький міськрайонний цент зайнятості для розвитку рідного краю / Ніна Ломоносова, Віталій Голод // Пошук. - 2010. - 29 лип.(№ 7). - С.2-3.
- 772. Безручко Т. Безробіття зростає / Т. Безручко // Токмац. вісник. - 1998. - 22 груд.
- 773. Попов В. Рядки про безробітних і скривджених / В. Попов // Суботній Токмак. - 1998. - 3 жовт.
- 774. Романенко В. Зарплата і робота / В. Романенко // Запороз. Січ. - 1998. - 8 верес.
- 775. Дмитрієва Л. Безробіття в Токмаку. Які заходи вживаються? // Таврія. - 1994. - 26 лип.

Соціальний захист

776. Романиченко Д. В Токмаке оказывають помощь переселенцям из Донбасса / Д. Романиченко // Токмац. гривня. - 2014. - 25 черв. (№ 26). - С. 2.

777. Голод В. Людяність від Бога : [Токмац. центр соціал. допомоги] / В. Голод // Запоріж. правда. - 1999. - 5 листоп.

778. Коноваленко О. Дім, де зігріваються серця : [про Токмак. будинок ветеранів та інвалідів] / О.Коноваленко// Запоріж. правда. - 1999. - 30 груд.

Волонтерський рух

779. Арман Л. Токмацький район - Донеччина : рейс гуманітарної допомоги / Людмила Арман // Таврія. - 2014. - 28 серп. (№ 35). - С. 6.

780. Романиченко Д. В Токмаке оказывають помощь переселенцям из Донбасса / Д. Романиченко // Таврія. - 2014. - 25 черв. (№ 26). - С. 2.

781. Голод В. Токмачани збирають допомогу для нашої армії / Віталій Голод // Запоріж. правда. - 2014. - 7 серп. (№ 88-89). - С. 1.

782. Панченко В. Токмаччина : гуманітарна допомога українській армії та військовослужбовцям - землякам / Віка Панченко // Таврія. - 2014. - 21 серп. (№ 34). - С. 2.

783. Романиченко Д. В Токмаке оказывають помощь переселенцям из Донбасса / Д. Романиченко // Токмац. гривня. - 2014. - 25 черв. (№ 26). - С. 2.

784. Романиченко Д. Встреча в музее с токмацкими волонтерами / Д. Романиченко // Токмац. гривня. - 2014. - 17 груд. (№ 51). - С. 3.

785. Токмацким солдатам доставлена военная форма от земляков [волонтеров] // Вісті Токмаччини. - 2014. - 18 верес. (№ 38). - С. 2.

786. Харитонов В. Токмак - необъявленной войне : [о встрече токмак. волонтеров с руководителями предпр. и орг. города посвящен. помощи участникам АТО] / Валентина Харитонов // Вісті токмаччини. - 2014. - 4 груд. (№ 49). - С. 2.

Торгівля

787. Торгова мережа області : [в т. ч. Токмац. р-н] : стат. зб. / за ред. В. П. Головешка ; відп. за вип. О. В. Жесткова. – Запоріжжя, 2008. – 36 с.

788. Торгівля на ринках області : [в т. ч. Токмац. р-н] : стат. зб. / за ред. В. П. Головешка ; відп. за вип. О. В. Жесткова. – Запоріжжя, 2008. – 32 с.

789. Про розвиток малого підприємництва в м. Токмак // Наше місто Токмак. - 2003. - 10 лип. - С. 2.

790. Памиров В. Нужно жить дружно : [проблемы гор. рынка] / В. Памиров // Площадь Свободы. - 1999. - 1 апр. - С. 3.

791. Торгівельне обслуговування у місті. Яке воно? // Таврія. - 1992. - 8 серп.

Житлово-комунальне господарство

792. Про встановлення тарифу на теплову енергію для потреб населення КП "Токмак теплоенергія" Токмацької міської ради // Уряд. кур`ер. - 2014. - 18 квіт. (№ 72).

793. Гарькавая Т. Тариф в Токмаке по сезону / Т. Гарькавая // Индустр. Запорожье. - 2005. - 20 янв. - (№ 11-13). - С. 2.

794. Газифікація Токмака: що зроблено і перспективи // Токмац. вісник. - 1997. - 11 лип.

795. Запорожець А. Рада по благоустрою в житловому кварталі / А. Запорожець // Запоріж. правда. - 1958. - 9 жовт.

Суспільно-політичне життя міста

Комсомольська організація

796. Тропешко В. Доверие : энциклопедия комсомольских лидеров Запорожской области : к 95-летию образования ЛКСМ Украины / В. С. Тропешко ; Виктор Тропешко. – Запорожье : Интер-М, 2014. – 376 с. : портр., ил. – Из содерж. : Первые секретари райкомов и горкомов комсомола Запорожской области в послевоенный период (1943-1991). Токмацкий район. - С. 302-304.

797. Білоусенко О. Козацькі нащадки Сави Білоуса / О. Ф. Білоусенко. – Запоріжжя : Дике Поле, 2013. – 192 с. : фото. – Из змісту : Що було цікавого в мої 75 років? : [в т. ч. про перебування на посаді першого секретаря Токмац. міськкому комсомолу (з 01. 1963) та міськкому партії (з 1974 р.)]. - С. 89-95.

798. Глянь В. З нагоди ювілею / В. Глянь // Ком. шляхом. - 1990. - 15 груд.

799. Сосна М. Народжена революцією : до 70-річчя комсомолу м.Токмака // Ком. шляхом. - 1990. - 4, 6, 8, 11 груд.

800. Землянушин А. Комсомолі Токмака - 55 років / А. Землянушин // Ком. шляхом. - 1975. - 16 груд.

801. Плехун З. Господарі : [з досвіду роботи комс. орг-ції дизелебудівного з -ду] / З. Плехун // Молодь України. - 1975. - 26 верес.

802. Запорожець Л. Неспокійні серця : [з історії комсомолу м. Токмак] / Л. Запорожець // Ком. шляхом. - 1968. - 17 груд.

Національно-культурні товариства

803. Запорізька родина / Упр. культури і туризму ЗОДА ; Обл. центр нар. творчості ; авт. ідеї Л. Сізнцова, упоряд. Л. Брацило. - Запоріжжя : Запоріжжя, [б. р. в.]. - [16 с.]. - Из змісту : Токмацьке товариство за німецьку самобутність "Відергебурт". - С. 14.

804. Національно-культурні товариства Запорізької області. – Запоріжжя : Запоріжжя, 2001. – 21 с. – Из змісту : Токмацьке товариство за німецьку самобутність "Відергебурт". - С. 21.

805. Програма розвитку української мови та інших національних мов у Токмацькому регіоні на період до 2000 року // Ком. шляхом. - 1991. - 25 лип.

Громадські організації

Районна організація "Союз "Чорнобиль"

806. Чернявський В. До зони - добровольцем:[уродж. м. Токмака сержант Є Юрченко одним із перших виїхав у відрядження до Чорнобил. зони в 1987 р. Згадуються прізвища інших Токмачан, які приймали участь у ліквідації аварії на ЧАЕС] // Моменти. - 2014. - № 4. - С. 27. - (Додаток до газ. "Іменем закону")

Токмацька міська організація ветеранів

807. Героев славных имена : 65-летию Великой Победы посвящается / [авт.-сост. и гл. ред. Наталья Кузьменко ; авт. кол. : Валерий Чернолуцкий и др.]. – Запорожье : АА Тандем, 2010. – 224 с. : ил. – Из содерж. : Токмацкая городская организация ветеранов : [пред. - В. П. Щусь, полковник в отставке, "Почетный ветеран г. Токмак" (2008)]. - С. 207-208.

808. Щусь В. Жизнь прожить - не поле перейти : поэзия / В. П. Щусь. – Токмак : [б.

и.], 2008. – 104 с. – [“Почетный ветеран города Токмак”].

809. Сидоренко И. Он клялся победить : [Н. Д. Гамазинский, урож. Токмака, участник Вел. Отеч. войны, ветеран труда] / И. А. Сидоренко // Компас. - 2009. - 19 марта (№ 12). - С. 2.

Див. також розд.: **Почесні ветерани м. Токмака**

Органи місцевого самоврядування

810. Наше місто вперше прийняло засідання обласної асоціації міст України : [ознайомилися з практикою роботи Токмац. міськ. ради та її виконавчих органів по залученню інвестицій до альтернативних видів енергетики] // Вісті Токмаччини. - 2014. - 20 листоп. (№ 47). - С. 1.

811. Арман Л. Життєдайні джерела ветерана праці : [І. О. Сидоренко, голова виконкому Токмац. район. ради нар. депутатів (з 1965 р.) та перший секретар Токмац. райкому партії (1967-1983), кавалер орденів Трудов. Червон. Прапора та Жовтнев. революції, “Знак Пошани”, “За заслуги перед Запорізьким краєм”] / Людмила Арман // Таврія. - 2014. - 26 черв. (№ 26). - С. 3.

812. Міський голова Ігор Котелевський взяв участь у семінарі Асоціації міст України // Вісті Токмаччини. - 2014. - 4 груд. - (№ 49). - С.1.

Органи внутрішніх справ

813. Вітаємо! : [повідомлення про нагородження Грамотою Президії Верховної Ради УРСР М.М. Матвійченко, нач. відділу внутріш. справ Токмац. міськрайради] // Запоріз. правда. - 1985. - 3 серп.; Индустр. Запорожье. - 1985. - 3 авг.

814. Рев`якін С. Історія Запорізької міліції 1917-2007 рр. / Степан Рев`якін. – Запоріжжя : Дніпров. металург, 2009. – 884 с. – Из змісту : [Токмац. р-н]. – С.775-776.

815. Чабан Н. Из истории Токмакской милиции (1920 - 2006 гг.) / Н.Чабан // Вісті Токмаччини. - 2008. - 24 січ. (№ 4). - С. 2 ; 31 січ. (№ 5). - С. 2 ; 7 лют. (№ 6). - С. 2 ; 14 лют. (№ 17). - С. 2.

816. Шимановский С. Этот специфический город Токмак : [криминоген.обстановка] Индустр. Запорожье. - 1994. - 4 мая.

817. Ладієвський В. Кондуїт полковника : [з історії Токмац. міліції] / В. Ладієвський // Токмац. вісник. - 1992. - 3, 10, 17, 24, 31 жовт. ; 7 листоп.

818. Глянь В. "Урочисто клянусь" : [працівники Токмац. міліції присягнули на вірність народу України] / В. Глянь // Таврія. - 1992. - 8 лют.

819. Записных В. Какая профилактика нужна? : [участковый инспектор Токмак. ГОВД о предупреждении преступности в городе] / В. Записных // Именем закона. - 1991. - № 3. - С. 4.

820. Дмитрієва Л. Незримий бій // Ком. шляхом. - 1990. - 7 листоп. - С.3.

821. Палеха В. День рождения : [о работе оперуполномоченного ж.-д станции А. Шишунова] / В. Палеха // Сов. милиционер. - 1987. - 4 февр. ; Запоріз правда. - 1987. - 24 лют.

822. Палеха В. Когда на посту дружинники / В.Пальоха // Сов. милиционер. - 1987 - 5 июля.

823. Активізувати роботу народних дружин // Ком. шляхом. - 1986. - 11 жовт.

824. Пальоха В. Зміцнення порядку - турбота всіх : [про зліт ДНД у м. Токмак і Молочанськ] / В. Пальоха // Ком. шляхом. - 1986. - 12 берез.

825. Если взяться дружно : из опыта работы правления Добровольного пожарного общества Токмакского района. - Запорожье: Облполиграфиздат, 1988. - 5с.

Органи юстиції

826. Токмацька міжрайонна прокуратура // Прокуратура Запорізької області. 15 років органам прокуратури України / [куратор проекту Віктор Занфіров ; координатор проекту Леонід Кириш ; фотохудожник Борис Дворний]. – [Б. в. д.], 2006. – С. 39.

827. Адміністративні правопорушення в області у 2003 році : [стат. зб.] / Держкомстат України, Гол. упр. статистики у Запоріз. обл.; Відп. за вип. Гонтаренко. - Запоріжжя: б.в.,2004. - 32с.

Військова справа

828. Безручко Н. Токмачанин з підводного човна “Запоріжжя”[В. Ковальчук] / Н. Безручко // Вісті Токмаччини. - 2014. - 16 січ.(№ 3) - С. 2.

829. В Луганске сбит "Ил-76" : погибли 49 украинских военных. Девять из них - из Мелитополя, один - уроженец Токмака : [П. Левчук] // МИГ. - 2014. - 19 июня (№ 25). - С. 5.

830. Волошина М. Молодой ученый отдал жизнь за Украину : [П. Левчук - ассистент Днепропетров. нац. ун-та урож. м. Токмака] / Мария Волошина // Надежда. - 2014. - 13-19 авг. (№ 33). - С.3.

831. Задорожня Л. Токмаччина : місія гуманітарної допомоги українській армії / Ліна Задорожня // Таврія. - 2014. - 25 верес.(№ 40). - С. 2.

832. Мороховський С. Розстріляний політ : [П. Левчука] / С. Мороховський // Запоріз. правда. - 2014. - 21 черв. (№ 70). - С. 1.

833. Наш земляк серед загиблих у збитому терористами літаку ІЛ-76 : [П. Левчук]. - Таврія. - 2014. - 19 черв. (№ 25). - С. 2.

834. Рибальченко В. Загинув після захисту дисертації : [П. Левчук - асистент Дніпропетров. нац. ун-ту, уродж. м. Токмака] // Голос України - 2014. - 15 лип. (№ 132).

835. Токмацька військова "Енциклопедія" : [військовий комісар В. Вітер презентував "Книгу пам`яті "] // Наше місто Токмак. - 2013. - 3 січ. (№ 1). - С. 2.

836. Токмачани - українським прикордонникам // Таврія. - 2014. - 26 черв.(№ 26). - С. 1.

837. Романиченко Д. Месяц существования самообороны в Токмаке / Д. Романиченко // Вісті Токмаччини. - 2014. - 15 трав. (№ 20). - С. 8.

Учасники бойових дій у локальних війнах

828. Книга пам`яті України. Запорізька область. Інтернаціоналісти. Т 23 (і) / гол. ред. і упоряд. Сльота Василь Петрович. – Запоріжжя : Дике Поле, 2012. – 320 с. – Из змісту : [токмачани, які пройшли через пекло локальних зарубіжних війн]. – Пітула Анатолій Михайлович. - С. 64 ; Ткалич Володимир Михайлович. - С. 78 ; Шумейко Сергій Миколайович. - С. 89.

829. Книга Памяти Украины о земляках-запорожцах, погибших в мирное время, выполняя воинский долг перед Отчиной / [гл. ред. и сост. Слета В. П.]. – Запорожье : [Керамист], 2011. – 192 с. : фото. – Из содерж. : [г. Токмак.]. – Жолнач Сергей Андреевич. - С. 50 ; Зайцев Владимир Петрович. - С. 54 ; Кошин Александр Васильевич. - С. 78 ; Кравченко Михаил Федорович. - С. 90 ; Логвиненко Сергей Витальевич. - С. 92 ; Михайлов Алексей Владимирович. - С. 101 ; Прус Владимир Георгиевич - С. 127 ; Скидан Сергей Григорьевич - С. 149 ; Фиалковский Александр Иванович. - С. 165 ; Целиков Виталий Валентинович. - С. 170.

830. Евтушенко Ю. Книга-мемориал памяти воинов-запорожцев, погибших в Афганистане и других локальных войнах / Ю. М. Евтушенко. – Запорожье : Выдавэць, 1994.

- 80 с. – Из содерж. : Питула Анатолий Михайлович. - С. 51 ; Ткалич Владимир Михайлович. - С. 65 ; Шумейко Сергей Николаевич. - С. 75.
831. Арман Л. Плачуть воском свічки по загиблих в Афганській війні / Людмила Арман // Таврія. - 2014. - 20 лют.(№8). - С.3.
832. Вшанували пам'ять воїнів - афганців // Наше місто Токмак. - 2013. - 3 січ. (№ 1). - С. 2.
833. Глянь В. Вічна вам пам'ять // Ком. шляхом. - 1990. - 25 груд. - С. 1.
834. Глянь В. Камертон пам'яті / В. Глянь // Ком. шляхом. - 1990. - 5 лип. - С. 2.

Освіта

835. Обзор положения начального народного образования в Таврической губернии за 1907-1908 учебный год. - Симферополь, 1908. - Из содерж.: [Токмак]. - С. 6.
836. Журнал Министерства государственного имущества. - Спб, 1848. - Ч. 25, раздел IV. - Из содерж. : [образование в Токмаке]. - С. 9.
837. Романиченко Д. Добиться успеха в детском творчестве : [состоялся семинар для педагогов внешкольных учебных заведений города] / Д. Романиченко // Вісті Токмаччини. - 2014. - 1 трав.(№18). - С.2.
838. Токмацькому центру дитячо-юнацької творчості незабаром виповниться 10 років : [1 верес.]. - Таврія. - 2011. - 14 квіт. (№15). - С. 4.
839. Південно -український інститут бізнесу : [заснований у 1994 році як Токмац. коледж бізнесу, з 2002 р. отримав статус інституту] // Содружество. - 2005. - № 12. - С. ?.
840. Истоки системы образования в Токмаке // Таврія. - 2001. - 5 черв. - С. 2-3.
841. Коломенська Т. Токмацький коледж бізнесу: історія і сьогодення / Т. Коломенська // Освіта. - 2000. - 28 черв. - 5 лип. ; Токмац. вісник. - 2000. - 1 черв.
842. Пальоха В. Довідка про Токмацьку організацію Товариства української мови / В. Пальоха // Суботній Токмак. - 1998. - 26 авг.

843. Пругло В. В добрий час, школо! / В. Пругло // Ком. шляхом. - 1985. - 31 серп.

Дошкільні заклади

844. Славкин И. Чтобы дети были счастливыми и успешными : [состоялся семинар для заведующих детскими садами] / И. Славкин // Вісті Токмаччини. - 2014. - 13 лют. - (№7). - С.3.
845. Будет ли светить “Солнышко”? : [садик под угрозой закрытия] // Суббота плюс. - 2001. - №5. - С.3.
846. Багнюк А. Дитсадок закрито : [дитсадок ТОВ “Таврія”]: / А. Багнюк // Україна молода. - 2000. - 15 берез.

Загальноосвітні школи

847. Харитоновна В. Даша Лісова - переможниця обласного конкурсу : [учениця 9-го кл. Токмац. ЗОШ № 2 - переможець обл. конкурсу “Мандрівка в літо”, що проводився Запоріж. дирекцією УД ППЗ “Укрпошта”] / Валентина Харитоновна // Таврія. - 2014. - 13 листоп. (№ 50). - С. 6.
848. Біленко В. Книжку видано в райцентрі : [зб. “Прийде час” вийшла в Токмаку ; авт. - дир. однієї з міс. шкіл - В. Л. Пальоха) / В. Біленко // Сіл. вісті. - 1995. - 24 жовт.
849. Кузьменко Н. “Просто жить - не так просто”: [о токмак. школе №1] / Н. Кузьменко // Индустр. Запорожье. - 1995. - 26 окт.
850. Таврійський В. Цікава статистика : [з питань народ. освіти в р-ні] / В. Таврійський // Ком. шляхом. - 1990. - 20 жовт.
851. Голуб И.М. Дерзай, учитель!: [о подготовке учителей в р-не рассказывает зав.

Токмак. району] / И.Голуб // Индустр. Запорожье. - 1988. - 8 мая

852. Пуха І. Так стало, так було : розвиток освіти у м. Токмаку / І. Пуха // Ком. шляхом. - 1984. - 7 листоп.

853. Воронін В. Веління часу : [про розвиток освіти в р-ні] / В.Воронін // Запоріз. правда. - 1980. - 7 жовт.

854. Галушко Д. “Наша Валентина Миколаївна”: [про вчительку Токмац. восьмирічної школи № 11 В.М. Лузан] // Ком. шляхом. - 1975. - 20 трав.

Токмацька школа-інтернат

845. Куда пойти учиться? : Учебные заведения Запорожья и Запорожской области. ВУЗы близлежащих областей : справочник / реклам. агенство "Плюс 73" ; [отв. ред. Ольга Меркулова]. – Запорожье : [Керамист], 2011. – 108 с. – Из содерж. : *Токмакская специальная общеобразовательная школа-интернат для детей с нарушениями умственного развития.* - С. 35.

846. Образование в Запорожье : подробный справочник об обучении, воспитании, развитии детей и взрослых / ген. директор Валерий Фоменко. – [Запорожье : Запорожье Медиа, 2011]. – 76 с. – Из содерж. : *Токмакская школа-интернат.* - С. 26.

847. Медицинские и оздоровительные учреждения г.Запорожья и Запорожской области : адрес.-телефон. справ. – Днепропетровск : ИМА-пресс, 2003. – 160 с. – Из содерж. : *Токмакская вспомогательная школа-интернат.* - С. 75.

848. Максимов В. Творчо, нетрадиційно / В. Максимов // Ком. шляхом. - 1989. - 21 квіт.

849. Песиголовец В. Загублені в темряві світлячки / В. Песиголовец // Запоріз. правда. - 1989. - 12 листоп.

850. Максимов В. Рідне місто моє / В. Максимов : [загальношкільний вечір, присвячений 200-річчю Токмака] // Ком. шляхом. - 1984. - 8 черв.

851. Кондратьев С. Дорога до сердець : нарис [про вчительку Велико-Токмац. школи-інтерната Фоменко Н. П.] / С. Кондратьев // Запоріз. правда. - 1962. - 27 січ.

Токмацький професійний ліцей (СПТУ № 21)

Училище, яке є одним із найстаріших в Україні, було засноване у березні 1921 року і класифікувалося як школа фабрично-заводського навчання, ремісниче училище, технічне училище № 7. Після реорганізації системи профтехосвіти набуло назву ПТУ № 21. Зараз це Токмацький професійний ліцей. Училище було і залишається кузницею робітничих кадрів для велетня машинобудування міста Токмака – дизелебудівного заводу імені С. М. Кірова.

Цей учбовий заклад закінчило багато відомих в Україні людей і серед них і академік АН УРСР, Герой Соціалістичної Праці, генеральний конструктор, засновник ЗМКБ “Прогрес” Олександр Георгійович Івченко.

В наш час поряд зі старими спеціальностями, що були покликані обслуговувати потреби заводу, з’явилися нові, що вже відносилися до сфери послуг. Учні проходять практику чи не на всіх підприємствах і в організаціях Токмака. Це єдиний учбовий заклад у місті, що готує кваліфікованих спеціалістів робітничих спеціальностей.

852. Куда пойти учиться? : справочник : учебные заведения Запорожья и Запорожской области, ВУЗы близлежащих областей / [отв. ред. О. Меркулова]. – Запорожье : [Плюс 73], 2014. – 88 с. : ил. – Из содерж. : *Токмацкий профессиональный лицей.* – С. 49.

853. Справочник учебных заведений Запорожья и Запорожской области. – Запорожье, 2009. - С. 71.

854. Довідник навчальних закладів Запорізької області / Запоріз. обл. центр зайнятості, [та ін.] ; [Пругло О. В. та ін.]. – Запоріжжя : [б. в.], 2004. – 96 с. – Із змісту : *Токмацький професійний ліцей*. - С. 79.

855. Довідник навчальних закладів Запорізької області / Держ. центр зайнятості М-ва праці та соціал. політики України, Запоріз. обл. центр зайнятості. – Запоріжжя : [б. в.], 1999. – 108 с. – Із змісту : *Професійно-технічне училище № 21*. - С. 71.

856. Довідник з навчальної мережі вузів, технікумів, професійно-технічних училищ Запорізької області / Запоріз. обл. Центр проф. орієнтації і населення. – Запоріжжя : [б. в.], 1994. – 49 с. – Із змісту : *Токмацьке професійно-технічне училище № 21*. - С. 47-48.

857. Арман Л. Ліцеїсти блиснули талантами [на зонал. етапі обл. огляду-конкурсу худож. самодіяльності “Таланти твої, Україно!” серед учнів проф. ліцеїв Запоріз. обл.] / Людмила Арман // Таврія. - 2014. - 1 трав. (№ 18). - С. 6.

858. Коломенська Т. ПТУ-21 м. Токмак – одне з найстаріших на Україні / Т. Коломенська // Токмац. вісн. – 2000. – 15 серп.

859. Попов В. Кузня робітничих кадрів / В. Попов // Таврія. – 1996. – 21 берез.

860. Иванов Я. Юбилей училища / Я. Иванов // Индустр. Запорожье. – 1991. – 4 апр.

861. Зирін Ю. Робітничий університет / Ю. Зирін // Ком. шляхом. – 1991. – 23 берез.

862. Кузнице кадрів – Токмакському середньому професійно-технічному училищу № 21 – семьдесят лет // Кіровець. – 1991. - № 12. - С. 1-3.

863. Кузня робітничих кадрів дизелебудівників // Ком. шляхом. – 1986. – 12 берез.

864. Попов В. Ювілей училища / В. Попов // Ком. шляхом. – 1981. – 14 берез.

865. Коломенська Т. Токмацький коледж бізнесу : історія і сьогодення / Т. Коломенська // Освіта. - 2000. - № 29 (28 черв. - 5 лип.) ; Токмац. вісн. – 2000. - 1 черв.

Токмацький механічний технікум Запорізького національного технічного університету,

866. Куда пойти учиться? : справочник : учебные заведения Запорожья и Запорожской области, ВУЗы близлежащих областей / [отв. ред. О. Меркулова]. – Запорожье : [Плюс 73], 2014. – 88 с. : ил. – Из содерж. : *Токмацький механічний технікум*. – С. 60.

867. Книга пам'яті України. Переможці. Запорізька область. Т 22 (1) / гол. ред. і упоряд. Сльота Василь Петрович. – [Запоріжжя : Дике Поле, 2010]. – 512 с. – Із змісту : *Шариков Іван Минович* : [працював викладачем і директором технікуму]. - С. 488.

868. Довідник навчальних закладів Запорізької області / Запоріз. обл. центр зайнятості, [та ін.] ; [Пругло О. В. та ін.]. – Запоріжжя : [б. в.], 2004. – 96 с. – Із змісту : *Токмацький механічний технікум ЗНТУ*. - С. 72.

869. Довідник навчальних закладів Запорізької області / Держ. центр зайнятості М-ва праці та соціал. політики України, Запоріз. обл. центр зайнятості. – Запоріжжя : [б. в.], 1999. – 108 с. – Із змісту : *Токмацька філія Бердянського машинобудівного коледжу*. - С. 43.

870. Довідник з навчальної мережі вузів, технікумів, професійно-технічних училищ Запорізької області / Запоріз. обл. Центр проф. орієнтації і населення. – Запоріжжя : [б. в.], 1994. – 49 с. – Із змісту : *Токмацький механічний технікум*. - С. 13-14.

871. Романченко Д. День студента в Токмакском техникуме / Д. Романченко // Токмац. гривня. - 2014. - 19 листоп. (№ 47). - С. 2.

872. Ганус В. Нашему техникуму - 80 лет / В. Ганус // Вісник Токмаччини. - 2010. - 10 черв. (№ 23). - С. 2.

873. Токмацький механічний технікум Запорізького національного технічного : [іст. довідка] // Наше місто Токмак. - 2007. - 19 квт. (“Студент”: спецвип.).

874. Кравець Т. Осередок технічної і духовної культури / бесіда з заступ. дир. технікуму ; записала Л. Дмитрієва // Таврія. - 2004. - 12 листоп. - С. 6.

875. Арман Л. Наче мить, пропливли, промайнули 70 років / Л. Арман // Таврія. - 2000.

- 26 груд.

876. Кузнецова Л. Історія закладу в цифрах і фактах : [мех. технікуму - 70] / Л. Кузнецова // Токмац. вісник. - 2000. - 14 груд.

877. Нішневич М. В ім'я мети високої / М. Нішневич // Токмац. вісник. - 2000. - 19 груд.

878. Кондратьев Н. 50 лет спустя / Н. Кондратьев // Токмац. вісник. - 1998. - 30 черв.

879. Кузнецова Л. Мы будем нужны / Л. Кузнецова // Кіровоць. - 1997. - 16 січ.

880. Томацький механічний технікум став філією Бердянського машинобудівного коледжу / Таврія. - 1997. - 27 серп.

881. Тараненко Л. Добра пам'ять випукника і благодійність : [А. Є. Антифеев, президент концерну "Азов", випускник Токмац. мех. технікуму] / Л. Тараненко // Таврія. - 1992. - 17 берез.

882. Яковлева Л. Из дипломами Токмацького механічного технікуму - у всіх куточках Радянського Союзу / Л. Яковлев // Кіровоць. - 1991. - № 17. - С. 2-3.

883. Лютий К. Технікумові - 50 років / К. Лютий // Запоріж. правда. - 1988. - 18 черв.

884. Борисенко Т. Університет громадських професій [в Токмац. мех. технікумі] / Т. Борисенко // Ком. шляхом. - 1986. - 26 листоп.

885. Сурніна І. Майже через піввіку : зустріч у Токмац. технікумі з учнями довоєн. років / І. Сурніна // Ком. шляхом. - 1986. - 24 черв.

886. Симоненко П. Виставка технічної творчості [в Токмац. мех. технікумі] / П. Симоненко // Ком. шляхом. - 1984. - 27 черв.

887. Глянь В. Технікуму - 45 років / В. Глянь // Запоріж. правда. - 1983. - 27 берез.

Фізкультура та спорт

888. Гідні виступи токмацьких борців // Таврія. - 2014. - 8 трав. (№ 19). - С. 6.

889. Денис Мартинюк - срібний призер чемпіонату України : [з вільної боротьби] // Таврія. - 2014. - 24 квіт. (№ 17). - С. 3

890. За крок до п'єдесталу пошани : [В. Чемерис - учасник чемпіонату України з бодіблінгу] // Таврія. - 2014. - 13 листоп. (№ 50). - С. 6.

891. «Кубок Токмака» у господарів турніру : 16 трав. у міськ Палаці спорту відбувся XIII Всеукр. турнір "Кубок Токмака" з вільної боротьби, присвяч. Дню Перемоги // Таврія. - 2014. - 29 трав. (№ 22). - С. 6.

892. Масштабний ремонт : [розпочалася реконструкція спорткомплексу у місті] // Регион експрес. - 2013. - 19 нояб. (№ 41). - С. 7.

893. Наш земляк - чемпіон області [з бодіблінгу : В. Чемерис] // Таврія. - 2014. - 1 трав. - С. 8.

894. Романиченко Д. Спортивні досягнення токмачан / Д. Романиченко // Вісті Токмачини. - 2014. - 30 січ. (№ 5). - С. 8.

895. Сімкіна Ю. Нові перемоги і здобутки токмацьких борців / Юлія Сімкіна // Таврія. - 2013. - 21 листоп. (№ 46). - С. 8.

896. Сімкіна Ю. У Токмаку він такий один - бодіблдер : [В. Чемерис] / Юлія Сімкіна // Таврія. - 2013. - 21 листоп. (№ 46). - С. 8.

897. Токмацькі спортсмени-чемпіони світу : [Валентин та Вікторія Мосіяш (гирьовий спорт)] // Таврія. - 2014. - 17 лип. (№ 29). - С. 6.

898. Юдінков Д. У Токмаку відкрився фітнес-центр / Денис Юдінков // Наше місто Токмак. - 2013. - 7 лют. (№ 6). - С. 1.

899. Гарькавая Т. Остался верен "Динамо" : [футболіст А. Оберемко, урож. г. Токмака] / Т. Гарькавая // Индустр. Запорожье. - 2006. - 15 авг. (№ 122). - С. 5.

900. Оберемко А. "Динамо" бывало только по два выходных в году / А.В. Оберемко // Индустр. Запорожье. - 2006. - 5 авг. (№ 117). - С. 5.

901. Голод В. Токмаку - європейська бронза : [С. Ратушний, бронзовий призер

чемпіонату Європи з вільної боротьби серед юніорів / В. Голод // Запоріз. правда. - 2004. - 22 лип. - С. 4.

902. Кузнецова Л. Шлях до здоров'я і довголіття : [про легкоатлетку Н. Стрельцову] / Л. Кузнецова // Токмац. вісті. - 1999. - 2 лют.

903. Дворец спорта открыт // Индустр. Запорожье. - 1970. - 25 апр.

Оберемко А. - див. також розд.: Відомі уродженці м. Токмака

Токмацька ДЮСШ

904. Сенкевич Г. Токмакская ДЮСШ - юбиляр : [30 лет] / Г. Сенкевич // Индустр. Запорожье. - 1999. - 20 окт.

Туризм. Туристичні об'єкти

905. Запорізький край / Запоріз. обл. рада, ЗОДА ; [авт.-уклад. та гол. ред. Н. Кузьменко]. - Запоріжжя: А.А. Тандем, 2008. - 228с. : іл. - Із змісту : *м. Токмак*. - С. 104-111.

906. Актуальні проблеми та перспективи розвитку туристичного і готельно-ресторанного бізнесу в Запорізькому регіоні : монографія / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ЗНТУ ; [авт. кол.: Белікова М. В. та ін.]. - Запоріжжя : ЛПДС, 2012. - 400 с. - Із змісту : [у т. ч. *Токмац. р-н*]. - С. 56, 125, 154, 155, 165, 222, 226, 228, 229, 231, 264.

907. Перспективні туристичні маршрути Запорізької області / [Департамент культури і туризму ЗОДА, Запоріз. обл. турист.-інформ. центр]. - [Запоріжжя : б. в., 2010]. - 32 с. : іл. - Із змісту : "Історичні пам'ятки Токмащини". - С. 30.

908. "Сучасний стан і проблеми розвитку дитячого туризму і краєзнавства у Запорізькій області": зб. матеріалів обл. наук.-практ. конф., присвяченої 60-річчю Запоріз. обл. центру туризму і краєзнавства учнів. молоді (13-14 берез. 2008 р.). - Запоріжжя : АА Тандем, 2008. - 96 с. : іл. - Із змісту : [*м. Токмак*]. - С. 12, 15.

909. Шелегеда В. Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді. Сторінки історії. 1948-2008 роки / В. І. Шелегеда, К. С. Гуленко, А. В. Волков. - Запоріжжя : [Кераміст], 2008. - 92 с. - Із змісту : [*Токмац. р-н*]. - С. 51, 54, 62, 86.

910. Мандруємо запорізькими просторами : путівник-довідник / Упр. культури і туризму ЗОДА, Запоріз. обл. турист.-інформ. центр ; [упоряд. С. Білівенко та ін.]. - Запоріжжя : АА Тандем, 2008. - 64 с. : іл. - Із змісту : [*Токмац. р-н*]. - С. 54

911. Гомон М. Край Токмацький : докум. іст.-краєзн. розповідь про міста Токмак, Молочанськ і села Токмац. р-ну / М. Гомон. - Токмак : [б. в.], 2002. - 182 с.

912. Клименко Н. Токмаку - 200 : фотоочерк / Н. Клименко. - Днепропетровск : [б. и.], 1984. - 16 с.

913. Савон Є. Щоб приваблювати туристів : [про програму розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму в р-ні] / Є. Савон // Таврія. - 2010. - 28 жовт. (№ 43). - С. 7.

914. Міжшкільний шаховий турнір : [у м. В. Токмак] // Більшовиц. шляхом. - 1939. - 15 січ.

Засоби масової інформації

Друк

915. Юдінков Д. Серце Токмацької поліграфії : [КП "Трибуна"] / Денис Юдінков // Таврія. - 2013. - 23 трав. (№ 21). - С. 1, 6.

916. Глянь В. Без простоювань і з зарплатою : [працює Токмац. друкарня] / В. Глянь //

Таврія. - 1998. - 22 груд.

917. Пальоха В. "Світанок" провіщає погожий день : [про роботу токмац. книгарні] / В. Пальоха // Ком. шляхом. - 1990. - 9 жовт.

Преса

918. Процишина О. Среди призеров международного конкурса — Токмацкий лицеист : [М. Арман завоевал третье место в Международном конкурсе молодых журналистов «Наследники Победителей»] / Ольга Процишина // Вісті Токмаччини. - 2014. - 29 трав.(№ 22) - С.1.

920. Токмацкий журналист в числе победителей областного конкурса : [Т. Юдинков в номинации «Висвітлення питань культурного та духовного розвитку серед районних друкованих ЗМІ»] // Токмац. гривня. - 2014. - 11 черв. - (№24). - С.2.

921. Матвієнко О. Ровесниця незалежності України : [газ."Вісті Токмаччини" - 20 років] / О. Матвієнко // Вісті Токмаччини. - 2011. - 15 верес.(№ 37). - С.1.

922. Кулагін Л. Токмацький захист : [учасники журналістського автопробігу "Скарби козацького краю" відвідали дизелебудів. з-д та швейну фабрику в м. Токмак] / Л. Кулагін // Запоріж. правда. - 1998. - 7 жовт.

923. Стеценко Л. Роздуми перед дорогою : [ст. ред. міжрайон. газ. Велико-Токмац. тер. вироб. колгосп.-радгосп. упр-ня] / Л. Стеценко // Запоріж. правда. - 1962. - 5 трав.

"Таврія"

Токмацька міськрайонна газета

924. Максимов В. Светилась к людям добротой : [о журналистке газ. «Більшовицьким шляхом - Таврія» Л. Е Яковлевой] / Владимир Максимов // Таврія. - 2014. - 18 верес. (№ 38). - С.7.; Запоріж. правда. - 2014. - 13 листоп.(№ 130 - 131). - С.3.

925. Войцехівська О. Не так у Токмаку склалося, як чиновникам бажалося : [про газ. "Таврія"] / О. Войцехівська // Журналіст України. - 2013. - № 5. - С. 18-20.

926. "Закулісні" інтриги навколо міськрайонної газети "Таврія" // Таврія. - 2013. - 28 берез. (№ 13). - С. 4-5.

927. Газету "Таврія" визнано кращою районною газетою області // Таврія. - 2012. - 14 черв. (№ 24) - С. 1.

928. Голд В. Газеті "Таврія" - вісімдесят / В. Голд // Запоріж. правда. - 2011. - 6 січ.(№ 1-2). - С. 2.

929. Міськрайонна газета "Таврія" відзначила 80-річний ювілей // Таврія. - 2011. - 6 січ. (№ 1). - С. 3.

930. Дмитрієва Л. "Таврія", не старіє, бо вона - саме життя : [газеті - 80 років] / Л. Дмитрієва // Таврія. - 2010. - 30 груд. (№ 52). - С. 2.

931. Нашій газеті - 80 років // Таврія. - 2010. - 30 груд. (№ 52). - С. 1-4.

932. Дмитрієва Л. До 70-річчя газети "Таврія" / Л. Дмитрієва / Таврія. - 2000. - 1 верес.

933. Матвієнко О. Ровесниця незалежності України : [20 верес. газ. "Вісті Токмаччини"- 20 років] / О. Матвієнко // "Вісті Токмаччини". - 2011. - 15 верес.(№ 37). - С. 1.

934. Пальоха В. Токмацький "Світанок" обіцяє погожий день : [в першому номері журналу "Світанок", заснован. журналістами газети "Таврія", опублікована кн. М. Гомона "Токмак"] / В. Пальоха // Таврія. - 1992. - 17 квіт.

"Кіровоць"

багатотиражна газета Токмацького дизелебудівного заводу

935. З 70-річчям, "Кіровцю"! // Кіровоць. - 1997. - 4 верес.
936. Сосна М. Нашадкам на згадку / М. Сосна // Кіровоць. - 1997.- 16 січ.
937. Фалько Я. С юбилеем, колеги! / Я. Фалько // Рабоч. газ. - 1997. - 29 окт.
938. Сосна М. Літопис колективу : до 60-річчя багатотираж. газети ["Кіровоць"]
Токмац. з-ду ім. Кірова / М. Сосна // Ком. шляхом. - 1987. - 21 серп.

"Токмацький вісник",
орган міськради народних депутатів

939. [Газеті - 5 років] // Токмац. вісник. - 1996. - 28 листоп.

Персоналії журналістів

940. Токмацький журналіст в числі перемців обласного конкурсу [Д. Юдинков в номінації «Висвітлення питань культурного та духовного розвитку серед районних друкованих ЗМІ»] // Токмац. гривня. - 2014. - 11 черв. (№ 24). - С. 2.

Гомон Микола Володимирович,
заслужений журналіст України,
головний редактор Токмацької районної газети "Таврія", письменник

*Чую гомін ланів душі,
Бачу простір твоїх думок...
Думи, думи, та ви скажіть
Чи завади б для вас – зам
Воля, правда, твоє перо –
Зброя, вибір буття твого.
Твоя ж доля – життя перон,
І, Миколо, ти син його.
Ж. Кучмії*

Микола Володимирович Гомон народився 23 лютого 1942 року в селі Вільна Україна Голопристанського району на Херсонщині в селянській сім'ї.

Закінчив факультет журналістики Київського державного (нині - національного) університету ім. Т. Г. Шевченка (1970) і Вищу партійну школу (1984).

В 1959-1961 рр. працював трактористом, потім служив в армії. З 1965 року – на журналістській роботі: завідував відділом Голопристанської районної газети "Південна комуна", був заступником редактора Нижньосірогозької районної газети "Червоний промінь" на Херсонщині, заступником редактора Чернігівської районної газети "Колгоспна нива" (Запорізька область). В 1974 році призначений редактором токмацької газети "Таврія" (попередня назва - "Комуністичним шляхом"), очолював понад тридцять два роки. Він своїм гострим пером, схвильованим, підчас аж надто різкуватим словом прагнув добиватися правди в житті і усунення недоліків, дуже часто виходив переможцем у поєдинку з затискувачами критики. Такий вже характер, такий вже у нього стиль, і такий талант, яким Бог наділяє далеко не кожного.

Микола Володимирович член Національної Спілки журналістів України, член Спілки письменників України (1979), почесний громадянин Токмацького району, – автор книг художньої прози "Тендра", "Чорноморські криниці", "Моряна", "Ягорлицький Кут", "Віхола над Балатоном", "Над Кінбурном чайка плаче", "Соловейкове дерево", "Цвіте кермек", "Мій хліб солоний", та двох документальних. Його книги виходили у видавництвах Києва, Дніпропетровська, Запоріжжя. Окремим виданням вийшов його історико-публіцистичний

нарис "Край Токмацький". Пише про непересічні людські долі та характери, змальовує їх реалістично, у динаміці. Газета, очолювана М. Гомоном, удостоєна Грамоти Президії Верховної Ради України.

Микола Володимирович Гомон – лауреат Запорізької обласної літературної премії ім. М. Нагнибиди (1995), лауреат Запорізької обласної літературної премії ім. М. Андросова, володар дипломів "Золоте перо" (м. Запоріжжя), та Співки журналістів України. Його ім'я занесено до "Української літературної енциклопедії" та "Енциклопедії сучасної України". Газета, очолювана М. Гомоном, удостоєна Грамоти Президії Верховної Ради України.

Публіцистичні твори

941. Гомон М. Край Токмацький : докум. іст.-краєзнав. розповідь про міста Токмак, Молочанськ і села Токмацького району Запоріж. обл. / М. Гомон. – Токмак, 2002. – 185 с.

942. Їх водила молодість : худож.-докум. оповіді / [упоряд. А. В. Півненко ; передм. О. Воробйова]. – Дніпропетровськ : Промінь, 1988. – 229 с. : іл. – Із змісту : Гомон М. Корчагінка із Молочанська : [про Марію Педенко]. – С. 101-117.

943. Вітчизни світле ім'я : оповідання, нариси, поезії, репортажі, інтерв'ю / [упоряд. В. Ф. Корж ; худож. І. І. Кулик]. – Дніпропетровськ : Промінь, 1984. – 206 с. : іл. – Із змісту : Гомон М. Вимпел космонавта / М. Гомон. – С. 130-135.

Література про життя та діяльність

944. Пером і словом / Нац. Співка журналістів України ; Запоріж. обл. орг-ція. – Запоріжжя : Дніпров. металург, 2010. – 326 с. – Із змісту : Гомон Микола Володимирович. – С. 61, 279.

945. Медведський В. Токмак: археологія, історія / В. І. Медведський. – Токмак : [Трибуна], 2007. – 220 с. : іл. – Із змісту : Почесні громадяни Токмацького району [в т. ч. М. В. Гомон]. – С. 191.

946. Енциклопедія Сучасної України. Т. 6 : Го - Гю / НАН України, Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т енцикл. досліджень НАН України ; голов. ред. кол. : І.М.Дзюба (співгол.) [та ін.]. – К. : Поліграфкнига, 2006. – 712 с. - Із змісту : Гомон Микола Володимирович. – С. 135.

947. Вони слави не шукали / ред. Клименко М.В. (кер.) [та ін.]. – Запоріжжя : [Паритет-прес], 2002. – 199 с. : іл. – Із змісту : Гомон Микола Володимирович. – С. 73.

948. Кучмій Ж. Солоний хліб журналіста й письменника : [М. В. Гомону-70] / Ж. Кучмій // Запоріж. правда. - 2012. - 3 квіт.(№ 49). - С.4.

949. Кучмій Ж. Співець Таврійського краю і Причорномор'я / Ж. Кучмій // Вісті Токмаччини. - 2011. - 24 берез. (№ 12). - С. 8.

950. Кучмій Ж. Долоні правди чесного літератора і публіциста : [про заслуж. журналіста М.В. Гомона та його нову книгу "Долоні правди"] / Ж. Кучмій // Нива. - 2011. - 20 серп.(№ 66). - С. 6.

951. Голод В. Солоний хліб Миколи Гомона / В. Голод // Запоріж. правда. - 2011. - 22 лют. (№ 27). - С. 4.

952. Вітаємо! : [голов. редактору газети "Таврія" присвоєно почесне звання "Заслужений журналіст України"] // Запоріж. правда. – 2003. – 24 черв. – С. 3.

953. Наш редактор і старший товариш : 25 років тому М. В. Гомон став редактором газети "Комуністичним шляхом" (нині - "Таврія") // Таврія. - 1999. - 19 берез. (№ 23). - С. 1.

954. Двадцять років на посаді редактора // Таврія. – 1984. – 26 берез.

Див. також розд.: Письменники

Глянь Віктор Михайлович

955. Глянь В. Минувшини пекучий біль. Хроніка голодоморів і політичних репресій на Токмаччині : іст.-публіц. нарис / В. М. Глянь ; Віктор Глянь. – Токмак : [Трибуна], 2008. – 64 с. : іл.

956. Глянь В. Посеред Дикого поля. З літопису токмацьких поселень: і заснованих, і зниклих : іст.-публіц. нарис / В. М. Глянь ; Віктор Глянь. – Токмак : [Трибуна], 2008. - 108 с. : іл.

957. Мороховський С. Презентація книги журналіста газети “Таврія” Віктора Гляня : [“Минувшини пекучий біль”] / С. Мороховський // Таврія. - 2008. - 24 лип. (№ 30). - С. 4.

Киян Микола Іванович

958. Пером і словом / Нац. Спілка журналістів України, Запоріж. обл. організація ; [редкол. : Кучмій Ж. А.(гол. ред.-упоряд.) та ін.]. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Запоріжжя : Дніпров. металург, 2010. – 328 с. – Із змісту : *Киян Микола Іванович*. – С. 79.

959. Медведський В. Токмак: археологія, історія / В. І. Медведський. – Токмак : [Трибуна], 2007. – 220 с. : іл. – Із змісту : Почесні ветерани м. Токмака : [в т. ч. *М. І. Киян*]. - С. 189.

Нішнівич Михайло Григорович

960. Працею звеличені. Герої тваринницьких ферм : [зб. статей]. Кн. 2 / [редкол. : ...П. О. Дорошенко (голов. ред.) та ін.]. – К. : Урожай, 1967. – 435 с. : портр. – Із змісту : *Нішнівич М. Коли праця переростає у красу ; Служіння людям*. - С. 307-309; 318-321.

961. Пером і словом / Нац. Спілка журналістів України, Запоріж. обл. організація ; [редкол. : Кучмій Ж. А.(гол. ред.-упоряд.) та ін.]. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Запоріжжя : Дніпров. металург, 2010. – 328 с. – Із змісту : *Нішнівич Михайло Григорович*. – С. 79.

962. “Нехай множиться у вашій оселі добро...” : [журналісту - 85] // Таврія. - 2014. - 25 груд. (№ 56). - С. 3.

Пальоха Василь

963. Пальоха В. Степовий богатир : про знатного механізатора колгоспу ім. ХХІ з'їзду КПРС, Великотокмацького р-ну, Героя Соціалістичної Праці М. І. Скворка / В. Л. Пальоха. – Запоріжжя : Кн.- газ. вид-во, 1960. – 20 с. – (Люди натхненної праці).

964. Пальоха В. Чарівний різець : [про ударника комуністичної праці токаря Великотокмац. з-ду ім. Кірова - І. І. Олійника] / В. Л. Пальоха. – Запоріжжя : Кн. - газ. вид-во, 1961. – 23 с.

965. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. Запорізька область / редкол. : Петрикін В.І. (голова) [та ін.] / Ін-т історії АН УРСР ; голов. ред. кол.: Тронько П.Т. (голова) [та ін.]. – К. : Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1970. – 765 с., 12 л. іл. : іл. – Із змісту : Дмитрієв Г. Токмак / Г. Ф. Дмитрієв, В. Л. Пальоха, С. І. Страшников. – С. 642-657.

Див. також розд. : Літературне життя

Сосна Микола Петрович,
редактор багатотиражної газети “Кіровець”
Токмацького дизелебудівного заводу

966. Сосна Н. Так рождались традиції : крат. очерк історії ордена Трудового Червоного Знамени дизелестроительного заводу ім. С. М. Кірова / Н. П. Сосна. - Днепропетровск : Промінь, 1977. - 111 с. - (Історія фабрик і заводів).

Література про життя та діяльність

967. Василенко А. І пером, і справами... : [про ред. газ. "Кіровець" М. Сосну] / А. Василенко // Молодь України. - 1974. - 5 трав.

Яковлева Людмила Юхимівна

968. Пером і словом / Нац. Спілка журналістів України, Запоріж. обл. організація ; [редкол. : Кучмій Ж. А. (гол. ред.-упоряд.) та ін.]. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Запоріжжя : Дніпров. металург, 2010. – 328 с. – Із змісту : *Яковлева Людмила Юхимівна*. – С. 272.

969. Максимов В. Світлась к людям добротой : [о журналістке газ. «Більшовицьким шляхом» Л. Е. Яковлевой] / Владимир Максимов // Таврія. - 2014. - 18 верес. (№ 38). - С. 7.

970. Максимов В. Її серце світилося добротою : [Л. Ю. Яковлева, журналістка; пропрацювала в редакції токмац. газети "Таврія" 30 років] / Володимир Максимов // Запоріж. правда. - 2014. - 13 листоп. (№ 130). - С. 3.

Культура

Культурно-освітня робота

971. Бінов А. Токмак увечері : [про роботу культосвітніх закладів міста] / А. Бінов // Запоріж. правда. - 1968. - 3 січ.

Бібліотеки

Бібліотеки міста – інформаційні центри громади

Централізована бібліотечна система м. Токмака об'єднує 3 масові публічні бібліотеки: центральну бібліотеку, центральну дитячу бібліотеку та бібліотеку-філію на мікрорайоні КШЗ.

Їх місія - забезпечення конституційного права громадян міста на отримання інформації в будь-якому її вигляді: друкованому чи електронному.

Наші бібліотеки намагаються також змінити світогляд молодої людини трьома основними речами: надання необмеженого доступу до інформації, зберігання для молодого покоління світової інтелектуальної спадщини та всебічне використання різноманітних інформаційних ресурсів.

Книжковий фонд бібліотек налічує 104 тисячі примірників видань, ними щорічно користується більше 5 тисяч жителів громади та гостей міста, які відвідують бібліотеки більше 55 тисяч раз на рік. Комп'ютерний парк бібліотек ЦБС налічує 22 ПК, які мають доступ до мережі Інтернет. Електронні послуги надають всі бібліотечні установи централізованої системи.

Бібліотеки постійно ведуть пошук нових форм своєї діяльності, намагаються завжди розкрити для своїх користувачів щось цікаве, до цього невідоме. До послуг користувачів бібліотек проводяться цікаві масові заходи, такі як: флешмоб «Бібліотека йде до читача», бенефіс кралиці читачької сім'ї «Наша улюблена книга» (відкриття тижня дитячої книги), віртуальні мандрівки країнами Європи «Євро-паті», літературний фуршет «Меню літературної осені», літературний міні-проект «Шевченко день за днем» (до 200-річчя Т.Г.

Шевченка), поетичний зорепад «Рідному краю - віночок поезій» (зустріч з поетами м. Токмака), виставка-панорама «Запорізька область – 75 років історії», конкурси малюнків на асфальті «Дружать діти на планеті», виставка-інсталяція до свята Спаса та багато інших традиційних та інноваційних різноманітних заходів. Потрібно відмітити, що сьогодні одним з пріоритетних напрямків роботи бібліотек стала краєзнавча діяльність, яка є важливим компонентом національного виховання.

На базі бібліотек міста постійно працюють літературно-музична вітальня «Струни душі» для людей поважного віку, клуб інтелектуального спілкування «Жіночий погляд», молодіжний клуб «Діалог», гурток «Обдаровані пальчики» та інші.

Бібліотеками було багато зроблено для місцевого співтовариства та з відкриттям Інтернет – центрів і пунктів доступу до офіційної інформації вони стали інформаційними, освітніми та громадськими центрами міста. Питання, з якими звертаються користувачі бібліотек різноманітні: це і перегляд політичних та економічних новин, пошук рефератів, курсових, автомобільні новації, застосування новітніх технологій у медицині, освіта, зайнятість населення, оплата праці, пошук роботи, підготовка до навчального процесу, реєстрація ЗНО, новини, спорт, погода та інші. До Інтернету звертаються і в пошуках роботи. Працівники бібліотек знаходять закони, постанови, сценарії свят, а також матеріали учбових програм та ін.

Бібліотеки міста є учасниками Мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації, що координується Українською бібліотечною асоціацією у партнерстві з Програмою сприяння Парламенту України за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку.

Колись Станіслав Лем говорив, що в Інтернеті корисної інформації приблизно п'ята частина. В Інтернеті немає мудрості. Мудрість мешкає в бібліотеці, коли справа в ній поставлена як належить. Ми готуємо путівники «Пошукові системи Інтернет», «Правила мережевого етикету» і т.інш., які користуються великим попитом. І тут бібліотекар виступає як лоцман в безкрайньому інформаційному світі, але і лоцманам потрібна освіта.

Працівники бібліотек пройшли навчання за темами: «Інформація органів влади для громадян в бібліотеці: пошук, доступ, консультування», «Доступність електронної інформації: стратегія і тактика організації центрів Інтернету в публічних бібліотеках», «Управління бібліотекою та нові послуги для користувачів», «Електронне урядування та доступ громадян до інформації в бібліотеках», «Адвокаційна діяльність бібліотек: захист та лобіювання інтересів», «Фандрайзінг для публічних бібліотек» і т.і.

Але ж для впровадження всього цього в реальність, потрібні немалі кошти, яких, звісно, не вистачає. Тому колектив постійно шукає додаткові джерела фінансування. Це біда не тільки наша, а і всієї української культури. Говорять: ось відродимо економіку, а потім дамо гроші на культуру. Ніколи не відродять економіку неосвічені люди. Для багатьох депутатів і міністрів, більшість яких вийшли з провінції, бібліотека стала першим поштовок в їх розвитку.

В 2009 році центральна бібліотека виграла грант Посольства США в Україні «Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP-УІІІ)», в 2012 році 3 бібліотеки міста стали переможцями конкурсу програми «Бібліоміст» «Організація нових бібліотечних послуг з використанням вільного доступу до Інтернету», впровадженому Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), Міністерством культури України і туризму, Української бібліотечної асоціації за фінансової підтримки Фундації Білла та Мелінди Гейтс і отримали за ці роки 20 комп'ютерів з ліцензійним програмним забезпеченням від корпорації Microsoft, 4 принтери та сканери.

Нашим партнером (зокрема у фінансовому забезпеченні послуг Інтернету) є депутат Запорізької обласної ради, засновник благодійної організації «Благодійний фонд Олега Суржана «Радій життю» Олег Суржан. Ми і наші користувачі щиро йому вдячні.

Потрібно розвиватися, одна розумна людина сказала, що коли ХХІ століття не стане століттям гуманізму, то ХХІІ століття просто не буде. А яке століття гуманізму без

бібліотек?

Досвід роботи ЦБС доводить, що публічні бібліотеки міста навчилися бути мобільними і своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві.

І всі ці досягнення були б неможливі без талановитих працівників бібліотек міста. Творчий колектив централізованої бібліотечної системи активно освоює формаційні і комунікаційні технології, впроваджує нові послуги, створює комфортні умови для роботи для користувачів, формуючи їх інформаційну грамотність, а це може бути тільки при якісному поповненні книжкового фонду і оснащенні бібліотек технічними засобами і в цій справі нам неоцінну допомогу може надати місцева влада, громадськість міста.

Я дуже задоволена тим, що 35 років очолюю ЦБС, цей чудовий жіночий колектив і пишаюся своєю професією. В іншій себе не уявляю.

Романова Ніна Степанівна,
директор ЦБС м. Токмака

972. Бібліотеки Токмака – учасники інформаційної компанії "Сучасна бібліотека" : [м. Київ] // Вісті Токмаччини. – 2012. – 28 черв. (№ 26). – С. 7.
973. Сардак Т. Ювілей в бібліотеці : [в б-ці філії № 1 відкрився Інтернет-центр] / Т. Сардак // Вісті Токмаччини – 2013 - 12 груд. (№ 50). – С. 8.
974. Таврійський В. Ми називаєм вас "книгині" : [Токмац. ЦБС - 30] / В. Таврійський // Таврія. – 2009. – 8 жовт. (№ 41). – С. 7.
975. Голод В. Коли книги мерзнуть, читачі зігрівають їх своєю любов`ю : [у с. Чистопілля] / В. Голод // Запоріж. правда. – 2008. – 30 верес. (№ 145). – С. 1.
976. Дмитрієва Л. Краща сільська бібліотека : [про зав. б-кою с. Чистопілля Н. Вітер] / Л. Дмитрієва // Таврія. – 2007. - 19 жовт. (№ 43). – С. 7.
977. Романова Н. Удовлетворяя запросы читателей : [о работе б-к города] / Н. Романова // Вісник Токмаччини. - 2002. - 27 верес. - С. 3.
978. Живи, бібліотеко! : [звернення працівників ЦБС до громадськості] // Токмац. вісник. – 1999. - 9 груд.
979. Сенкевич Г. Читали даром, а тепер надо платити : [о введении платных услуг в библиотеках] / Г. Сенкевич // Индустр. Запорожье. – 1999. – 24 апр.
980. Кузнецова Л. Как работает библиотекарем? / Л. Кузнецова // Токмац. вісник. – 1998. - 15 трав.
981. Романова Н. Враховуючи інтереси і потреби читачів : [Токмац. ЦБС – 10 років] / Н. Романова // Ком. шляхом. – 1989. – 28 берез.
982. Терентьева Н. 100-річний ювілей бібліотеки : [в с. Жовтневому] / Н. Терентьева // Ком. шляхом. – 1985. - 22 січ.
983. Романова Н. З книгою по життю / Н. Романова // Ком. шляхом. – 1984. – 3 берез.
984. Романова Н. В гущі сільського життя : [про роботу зав. Киров. сіл. бібліотекою-філіалом К.І. Острошко] / Н. Романова // Ком. шляхом. – 1984. - 13 жовт.
985. Романова Н. Для молодого читача / Н. Романова // Ком. шляхом. – 1984. – 7 груд.
986. Смирнова І. Ваш помічник – бібліотека / І. Смирнова // // Ком. шляхом. – 1982. - 5 лют.
987. Кацимон В. Книгу – в кожна сім`ю : [про роботу Жовтнев. сіл. б-ки] / В. Кацимон // Запоріж. правда. – 1960. – 21 трав.

Центральна районна бібліотека

988. Публічні бібліотеки Запорізької області : довідник / [уклад. : Палівода Т. М., відп. за вип. ред. Степаненко І. П.] ; КЗ "Запоріж. обл. універсал. наук. б-ка ім. О. М. Горького" Запоріж. обл. ради. – Запоріжжя : АА Тандем, 2010. – 176 с. – Із змісту : Токмацька центральна районна бібліотека. - С. 139.

989. К 210-летию меннонитских поселений : [Токмак. центр. район. библиотека выпустила информ. путеводитель «Менноніти на річці Молочній»] // Токмац. гривня. - 2014. - 29 жовт. (№ 44). - С. 2.

990. Солодка Н. Меноніти на річці Молочній : до 210-річчя перших менонітських поселень на території Токмац. р-ну : [путівник, виданий Токмац. ЦРБ] / Наталія Солодка // Таврія. - 2014. - 6 листоп. (№ 49). - С. 3 ; Вісті Токмаччини. - 2014. - 6 листоп. (№ 45). - С. 2.

991. Іванченко О. Нам з цією землею жити судилося разом : [під такою назвою у б-ці відбувся поетичний захід] / Ольга Іванченко // Таврія. - 2014. - 19 черв. (№ 25). - С. 3.

992. К 210-летию меннонитских поселений : [Токмак. район. библиотека выпустила информ. путеводитель «Менноніти на річці Молочній»] // Токмац. гривня. - 2014. - 29 жовт. (№ 44). - С. 2.

993. Романиченко Д. В Токмаке помнят своих Героев Труда : [б-ка подготовила сборник «Знамениті. Великі. Геніальні. Герої Соц. Праці Токмаччини»] / Д. В. Романиченко // Вісті Токмаччини. - 2014. - 24 квіт. (№ 17). - С. 2.

994. Солодка Н. Бібліотека в системі поширення краєзнавчих знань : [на базі б-ки відбувся район. семінар-практикум "Бібліотечне краєзнавство: від традицій до інноваційного пошуку"] / Н. М. Солодка ; Наталія Солодка // Вісті Токмаччини. - 2014. - 8 трав. (№ 19). - С. 3. ; Таврія. - 2014. - 22 трав. (№ 21). - С. 6.

995. Харитоновна В. "Пока мы вместе - мы не сами..." : [в ЦРБ в рамках ежегодного фестиваля поэзии «Поетичний травень» прошла встреча поэтов Токмаччини] / В. Харитоновна // Вісті Токмаччини. - 2014. - 12 черв. (№ 24). - С. 3.

996. Жулідова С. У Токмацькій центральній бібліотеці відкрили інтернет-центр / Світлана Жулідова // Регион експрес. - 2012. - 18 дек. (№ 50). - С. 7.

997. Харитоновна В. "Библиомост" продолжает наступление на Токмак / В. Харитоновна // Вісті Токмаччини. - 2012. - 13 груд. (№ 50). - С. 8.

998. Ярова Н. Справді сучасна бібліотека / Н. Ярова // Таврія. - 2012. - 2 серп. (№ 31). - С. 6.

999. Інтернет-центр для читачів центральної бібліотеки Токмака // Наше місто Токмак. - 2011. - 24 лют. (№ 8). - С. 3.

1000. "Про час і про себе" : [в б-ці відбулася презентація книги О. Білоусенка] // Таврія. - 2007. - 25 трав. (№ 21). - С. 7.

1001. Дмитрієва Л. Там, де живе книга : [30 верес. виповнюється 60 років від дня утворення б-ки] / Л. Дмитрієва // Таврія. - 2005. - 8 лют. - С. 2.

1002. Пругло В. Професія - бібліотекар : [виповнюється 60 років від дня утворення б-ки] / В. Пругло // Таврія. - 2005. - 18 жовт. - С. 2.

1003. Самсонова В. Ми - інтернаціоналісти : [про роботу клубу "Патріот"] / В. Самсонова // Колос. - 1987. - 24 січ.

1004. Андреева В. Засідання клубу "Патріот" / В. Андреева // Ком. шляхом. - 1987. - 28 лют.

1005. Романова Н. Бібліотеки - в гущі життя / Н. Романова // Ком. шляхом. - 1985. - 26 квіт.

1006. Романова Н. Інтерес до видань : [про роботу ЦБС] / Н. Романова // Ком. шляхом. - 1985. - 23 лют.

Центральна міська бібліотека

1007. Харитоновна В. Человек с книгой... : [Токмак. ЦГБ - 45 лет] / В. Харитоновна // Вісті Токмаччини. - 2014. - 30 жовт. (№ 44). - С. 8.

1008. День рождження Пушкіна : [в б-ке прошло заседание клуба "Струны души"] // Вісті Токмаччини. - 2014. - 19 черв. (№ 25). - С. 8.

1009. Романова Н. 35 років роботи об'єднаної бібліотечної системи / Н. С. Романова ;

- Ніна Романова // Вісті Токмаччини. – 2014. – 20 берез. (№ 12). – С. 1.
1010. Романіченко Д. Етнографічне свято у міській бібліотеці / Дарина Романіченко // Таврія. – 2014. – 6 лют. (№ 6). – С. 3.
1011. Романова Н. І знову перемога бібліотек міста у гранті: [в конкурсі "Організація нових бібліотечних послуг з використанням вільного доступу до Інтернету"] / Н. С. Романова ; Ніна Романова // Наше місто Токмак. – 2012. – 16 лют. (№ 7). – С. 2. ; Вісті Токмаччини. – 2012. – 16 лют. (№ 7). – С. 8.
1012. Романова Н. По життю - із книгою чи ні? / Н. С. Романова ; бесіду з дир. б-ки вела А. Сердюк // Таврія. – 2012. – 1 листоп. (№ 44). – С. 2.
1013. Тренінгове навчання бібліотекарів, як складова впровадження інновацій // Вісті Токмаччини. – 2012. – 20 верес. – (№ 38). – С. 8.
1014. Глянь В. Від сайту до сайту : [б-ка надає безкоштовний доступ до мережі інтернет] / В. Глянь // Таврія. – 2011. – 7 квіт. (№ 14). – С. 4.
1015. Романова Н. Выход во всемирную паутину : [15 февр. 2010 г. в библиотеке начал работу учебный центр] / Н. Романова // Вісті Токмаччини. – 2011. – 17 лют. (№ 7). – С. 1.
1016. Арман Л. Міська бібліотека перетворилася на сучасний центр обслуговування читачів : [в бібліотеці відкрито Інтернет-центр] / Людмила Арман // Наше місто Токмак. - 2010. - 27 трав. (№ 221). – С. 1.
1017. Голод В. У Токмацькій бібліотеці запрацював Інтернет-центр / В. Глянь // Запоріж. правда. – 2010. – 21 лют. – (№ 31). – С. 4.
1018. Голод В. Токмацька бібліотека виграла грант на сім тисяч доларів / В. Голод // Запоріж. правда. – 2009. – 6 жовт. (№ 146). – С. 2.
1019. Єльнікова Г. Скарбничка духовної сили / Г. Єльнікова // Вісті Токмаччини. – 2009. – 12 лют. (№ 6). – С. 2.
1020. Центральна бібліотека в інформаційній павутині // Наше місто Токмак. - 2009. - 22 жовт. (№ 45). – С. 3.
1021. Романова Н. Удовлетворяя запросы читателей / Н. Романова // Вісті Токмаччини. - 2002. - 27 верес. – С. 3.
1022. Живи, бібліотеко!: [звернення працівників б-ки до громадськості] // Вісті Токмаччини. – 1999. – 9 груд.
1023. Романова Н. Чи залишиться бібліотека хранителькою мудрості? / Н. Романова ; бесіду з дир. вів В. Попов // Таврія. – 1996. – 17 груд.

Центральна районна бібліотека для дітей

1024. Арман Л. "Трагедія голокосту. Мужність і співчуття" : [під такою назвою в бібліотеці відбувся урок] / Людмила Арман // Таврія. – 2014. – 13 лют. (№ 7) - С. 3.
1025. Перепечий Л. Перша річниця відкриття інтернет – центру в дитячій бібліотеці / Л. Перепечий // Вісті Токмаччини. – 2014. – 9 січ. (№ 2). – С. 7.
1026. Романіченко Д. Привить любовь к родному краю и христианскую мораль : [в б-ке прошла презентация книги Л. Я. Таран "Відлуння давнини глибокої"] / Д. Романіченко Д. // Вісті Токмаччини. – 2014. – 29 трав. (№ 22). – С. 2.
1027. Харитоновна В. Библиотека будущего : [встреча с юными читателями] / В. Харитоновна // Вісті Токмаччини. – 2014. – 24 квіт. (№ 17). – С. 3.
1028. Таран М. Свято Спаса : народні традиції та інновації в бібліотеці / М. Таран // Вісті Токмаччини. – 2013 – 22 серп. (№ 34). – С. 3.
1029. Харитоновна В. "...И перспективы новые открылись, и невозможностями стали..." : [в б-ке установили компьютеры] / В. Харитоновна // Вісті Токмаччини. – 2012. – 20 груд. (№ 51). – С. 1.
1030. Харитоновна В. Интересно человеку - он идет в библиотеку : [Токмак. дет. б-ке - 65 лет] / В. Харитоновна // Вісті Токмаччини. – 2012. – 12 січ. (№ 2). – С. 1.
1031. Юдінков Д. 65 років Токмацькій дитячій бібліотеці / Денис Юдінков // Наше

місто Токмак. – 2012. – 5 січ. (№ 1). – С. 1.

1032. Голод В. "Найвідданіший читач" Токмака : [Центральній дитячій бібліотеці імені Гайдара – 60] / В. Голод // Запоріж. правда. – 2007. – 20 січ. (№ 9). - С. 2.

1033. Дмитрієва Л. Центральної дитячій бібліотеці імені Гайдара – 60 / Л. Дмитрієва // Таврія. – 2007. - 5 січ. (№ 1). – С. 9.

1034. Михайлова М. Скарбниця знань, духовного багатства / М. Михайлова // Вісник Токмаччини. – 2006. – 13 лип. (№ 28). - С. 8.

1035. Іванова Є. Бібліотека : професіоналізм замість політизації / Іванова Є. П. ; бесіду з ст. методистом вів В. Калмиков // Таврія. – 1996. – 23 трав.

Пам`ятники

Пам`ятники історії та культури

1036. Об`єкти культурної спадщини Запорізької області : каталог-довідник / упоряд., фото : Дровосекова О. В., Калмукиді Л. Ю., Савостіна Л. Є. – К. : Фенікс, 2012. - 478 с., 16 с. іл. – Із змісту : [Токмак]. – С. 58-62.

1037. Культурна спадщина Запорізького краю : зб. наук. статей та документів з охорони культ. спадщини. Вип. 2 / Упр. культури і туризму ЗОДА, Запоріж. обл. центр охорони культ. спадщини ; [редкол. : Конарева І. Е. (голова) та ін.]. – Запоріжжя : Дике Поле, 2010. – 296 с. – Із змісту : [Токмак]. – С. ?.

1038. Меморіальні комплекси, пам`ятники, братські могили, поодинокі захоронення та пам`ятні знаки загиблим у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр. на території Запорізької області / Запоріж. обл. рада, Запоріж. обл. орг-ція Укр. т-ва охорони пам`яток історії та культури. – Запоріжжя : [б. в.], 2008. – 60 с. – Із змісту : [м. Токмак]. – С. ?.

1039. У пам`яті нащадків. Запорізька область : іл. зб., присвяч. увічненню пам`яті жертв Другої світов. та локал. війн ХХ ст. – Запоріжжя : Дике Поле, 2005. – 248 с. – Із змісту : [Токмак]. – С. 222-227.

1040. Пам`ятки історії та культури Запорізької області : (Великобілозерський, Куйбишевський, Розівський, Токмацький райони). Вип. 5 / Упр. культури ЗОДА, Запоріж. обл. інспекція по охороні пам`яток історії та культури. – Запоріжжя, 2002. – 242 с. – Із змісту : Злобіна Л. Токмак : [пам`ятки історії] / Л. Злобіна, В. Мороко. - С. 180-199.

1041. Памятники истории и культуры Украинской ССР / [авт. : П. Т. Тронько, В. И. Тимофеенко, Р. И. Бондаренко и др.] ; редкол.: П. Т. Тронько (гл. ред.) [и др.]; Ин-т истории; АН УССР [и др.]. – К. : Наук. думка, 1987. – 735 с. : цв. ил. – Из содерж. : [Токмак]. – С. 213.

1042. Дзюба О. Символом Токмака стали металлические розы : [цветочный комплекс установлен в центре города] / О. Дзюба // Комс. правда в Украине. Запорож. вып - 2010. - 13 мая.

1043. Стрілець С. Пам`ятники слави давньоруської : [у місті відкрито пам`ятник на честь 900-ліття перемоги княжих дружин Київ. Русі над половецькими ордами] / С. Стрілець // Запороз. Січ. - 2003. - 23 верес. - С. 1, 2.

1044. Голод В. У Токмаку відкритий меморіальний комплекс [токмачанам, загиблим у роки Великої Вітчизняної війни] / В. Голод // Запоріж. правда. - 2002. - 11 трав.

1045. Сенкевич Г. Ушел не попрощавшись. И в Токмак больше не приедет: [история строительства памятника погибшим токмачанам в годы войны] / Г. Сенкевич // Индустр. Запорожье. - 1998. - 31 окт.

1046. [Информация об открытии памятника воинам-интернационалистам в г. Токмак] // Индустр. Запорожье. - 1991. - 3 янв.

Пам`ятники архітектури

1047. Об'єкти культурної спадщини Запорізької області : каталог-довідник / М-во культури України / відп. за вип. Л. Савостіна. - К. : Фенікс, 2012. - 480 с. - І з змісту : м. Токмак. - С. 58-62.

1048. Пам'ятки історії та культури Запорізької області : (Великобілозерський, Куйбишевський, Розівський, Токмацький райони). Вип.5. / Упр. культури ЗОДА, Запоріз. обл. інспекція по охороні пам'яток історії та культури ; наук. ред. - упоряд. Т.К. Шевченко. - Запоріжжя, 2002. - 242 с. - Із змісту : м. Токмак. - С. 191,192-195,197-199.

1049. Таврійський В.Будинку Шальмана - понад 120 років / В.Таврійський // Таврія. - 2008. - 15 трав. (№ 20). - С. 4.

Музеї

Токмацький краєзнавчий музей

Музей -це дзеркало, в якому ми можемо бачити себе та, певною мірою, зрозуміти, якими нас бачать інші.
Ф. Матарас.

Музеї - невід'ємна частина духовного життя народу. В них для загального огляду зберігаються пам'ятки його історії, матеріальної культури, духовні скарби, безцінні реліквії його слави, його героїв, кращі твори митців.

Таким є і Токмацький краєзнавчий музей. Повсякденна копітка робота по його створенню почалася у 1978 році зі збирання експонатів із історії краю, яких було зареєстровано понад 11700 одиниць основного фонду і понад 2000 - допоміжного. Розмістилися вони в 14 виставочних залах загальною корисною площею площею 450кв. м.

Сьогодні краєзнавчий музей м. Токмака - один із провідних центрів краєзнавчої і виховної роботи. На першому поверсі музею відвідувачі можуть детально ознайомитися з геологією, кліматичними умовами, рослинним і тваринним світом Токмаччини.

Чимало пізнавального розповідають чисельні експонати розділу "Дорадянський період краю", де відображено побут населення протягом первіснообщинного, рабовласницького, феодального та капіталістичного ладу. Особливий інтерес представляють експозиції, що розповідають про життя скіфських племен на території району.

Розділ "Громадянська війна на Токмаччині" розповідає про її учасників. Не залишає байдужими відвідувачів найбільший за чисельністю експонатів розділ "Токмаччина в період Великої Вітчизняної війни", який розташований в чотирьох залах. Послідовно, починаючи від захисту Брестської фортеці, експонати розповідають про героїзм наших земляків, проявлений у боях за оборону нашої Батьківщини від фашистських загарбників.

Численні експонати розповідають про життя і діяльність міста в роки Незалежності, його кращих представників, які своєю працею, своїми талантами творили і творять історію нашої держави, Запорізького краю.

Література

1050. Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2008 рік : (календар і короткі бібліогр. списки) / КЗ"ЗОУНБ ім. О. М. Горького "ЗОР; [уклад. І. Шершньова]. - Запоріжжя :[б.в.] , 2007. - 152 с. - Із змісту : 30 років (1978) Токмацькому краєзнавчому музею. - С. 42-44.

1051. Експонат року : Перший обласний музейний фестиваль : каталог (15-20 трав. 2009 року) / Упр. культури і туризму ЗОДА, КЗ "Запорізький обласний краєзнавчий музей" Запорізької обласної ради [наук. ред. Шаповалов Г. І.]. - [Запоріжжя, 2009]. - Із змісту : Токмацький міський краєзнавчий музей. Макет трактора "Запорожець". - С. 15.

1052. Експонат року : Другий обласний музейний фестиваль : каталог / Упр. культури і

туризму ЗОДА, КЗ "Запорізький обласний краєзнавчий музей" Запорізької обласної ради [наук. ред. Шаповалов Г. І.]. – Запоріжжя, 2010. – Із змісту : Токмацький міський краєзнавчий музей. Кортік морський офіцерський М. Д. Невинного. – С. 11 ; [коротка довідка про Токмац. міськ. краєзнав. музей]. - С. 16.

1053. Романиченко Д. Богатство нашого краю розкривається через різноманітність ремесел : [в Токмак. краєв. музеї пройшла виставка, посвячена ремеслам Токмак. р-на] / Д. Романиченко // Вісті Токмаччини. - 2014. - 6 листоп. (№ 45). - С. 1.

1054. Медведовський В.І. Виставка робіт молодих художників в міському краєзнавчому музеї / В. Медведовський // Вісті Токмаччини. – 2014. – 20 лют. (№ 8). - С. 3.

1055. Харитоновна В. "Хліб-це святіше святого – сонце, життя і тепло!": [під такою назвою в музеї відкрилася виставка] / В. Харитоновна // Таврія. – 2014. - 10 квіт. (№ 15). – С. 1.

1056. Харитоновна В. "Чья земля, того и хлеб" : [в музеї відкрилась виставка "Хліб всемо голова"] / В. Харитоновна // Вісті Токмаччини. – 2014. – 10 квіт. (№ 15). - С. 1.

1057. Харитоновна В. Машина времени / В. Харитоновна // Вестник Токмаччини. - 2007. - 31 мая. - С. 7.

1058. Медведовский В. Важный очаг культуры / В. Медведовский // Вісник Токмаччини. – 2005. – 12 трав.

1059. Медведовский В. Сокровищница истории края / В. Медведовский // Вісник Токмаччини. – 2004. – 10 черв. - С. 7.

1060. Сосна М. Першому музею в історії Токмака - 35 років / М. Сосна // Вісник Токмаччини. – 2003. – 16 січ. - С. 7.

1061. Землянушин А. От каменных топоров - к современной культуре : [краєвед. музею - 20 лет] / А. Землянушин // Жизнь. - 1998. - 21 мая.

1062. Фалько Я. Новая выставка [голограмм в Токмак. краєв. музеї] / Я. Фалько // Индустр. Запорожье. - 1989. - 1 дек.

1063. Дмітрієва Л. В експонатах - історія рідного краю / Л. Дмітрієва // Ком. шляхом. - 1985. - 20 лют.

1064. Нішневич М. З чого починається Батьківщина / М. Нішневич // Ком. шляхом. - 1985. - 14 трав.

1065. Лінчук О. Скарбниця історії Токмаччини / О. Лінчук // Ком. шляхом. - 1984. - 18 трав.

1066. Жученко Л. Це наша історія / Л. Жученко // Ком. шляхом. - 1979. - 7 берез.

1067. Сосна М., Колосов К. Уроки мужності : [в музеї бойової і трудової слави] / М. Сосна // Запоріж. правда. - 1974. - 5 листоп.

1068. Кузнецова Л. Скарбниця заводської слави : [про музей бойової і трудової слави Токмац. дизелебудівного з-ду] / Л. Кузнецова // Ком. шляхом. - 1968. - 12 берез.

Медведський Віктор Іванович, директор Токмацького міського краєзнавчого музею

Медведський Віктор Іванович народився 17 січня 1957 року в м. Токмак. Працював слюсарем цеху № 12 заводу ім. Кірова (1974-1976). Потім навчався в Запорізькому (1976-1980) та Курському державному педагогічних інститутах (1980-1981) за спеціальністю "Історія" і, отримавши вищу освіту, викладав історію та суспільствознавство в Червоногорівській ВШ Токмацького району.

З 1981 року він молодший науковий співробітник Токмацького музею-відділу Мелітопольського краєзнавчого музею, а згодом у 1988 році був призначений завідувачем Токмацьким музеєм-відділом Мелітопольського краєзнавчого музею. У 1989 році він надав пропозицію до міської ради щодо організації самостійного музею у м. Токмаку і такий заклад створено згідно постанови Ради Міністрів УРСР від 31 липня 1989 року. З моменту започаткування і дотепер музей очолює Медведський В.І.

Керуючи Токмацьким краєзнавчим музеєм Медведський В.І. зробив вагомий особистий внесок у збереження духовної скарбниці рідного краю та у розвиток національного культурного надбання. Він активно займається науково-фондовою роботою музею. Тисячі знайдених ним експонатів поповнили музейні колекції. Під його керівництвом та при особистій участі створені наукові музейні експозиції: „Наш край у давнину”, „Наш край наприкінці ХУІІІ – на початку ХХ століття”, „Наш край в період революції і громадянської війни”, „Наш край в період Великої Вітчизняної війни”, „Наш край у сучасний період”, „Наш край у період другої світової війни”, „Академік Івченко О.Г. - генеральний конструктор ЗМКБ „Прогрес”, виставка голограм „Скарби музеїв України” та етнографічна виставка „Предмети побуту нашого краю наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття”.

Медведський В.І. підготував та видав науково-популярні книги: „Токмак: географія, природа” (2004), „Токмак: археологія, історія” (2005), „Токмак: археологія, історія” (2007), „Щоденник евакуації Смолянкіна” (2010), „Таланти Токмака: академік Івченко О.Г.” (2011), „Виробництво цегли і черепиці молочанськими колоніями” (2011), „Щоденник евакуації сім’ї Хорошун” (2011), „Таланти Токмацького краю: генерал Антипенко М.О.” (2012), опублікував статті у науковому збірнику „Голодомор 1932-1933 на Запоріжжі” (2010) та науково-популярний збірник „Золоті Зірки Токмаччини” (2012).

Медведський В.І. підготував науково-популярні нариси: „Скарби скіфських курганів”, „Легендарний Іван Сірко”; лекції: „Скарби музеїв України”, „Скарби Чунгульського кургану”, „Махновщина - селянський повстанський рух” та тексти туристичних маршрутів: „Бойова Слава Токмаччини”, „Національний заповідник „Кам’яна могила”.

Багаторічна плідна творча праця Медведського В.І. була неодноразово відзначена почесними грамотами відділу культури, міського голови, управління культури облдержадміністрації, премією Міністерства культури України. У 1994 році нагороджений премією Міністерства культури України за перемогу у конкурсі на кращу наукову роботу музеїв - за науково-популярний нарис „Легендарний Іван Сірко”.

У 2012 року Медведський В.І. нагороджений медаллю міського голови "За вклад у розвиток міста Токмака" - за підготовку до видання книги "Таланти Токмацького краю: генерал Антипенко М.О." та нагороджений Подякою народного депутата України за підготовку до видання книги "Золоті Зірки Токмаччини". У травні 2013 року нагороджений грамотою Запорізької обласної ради за багаторічну сумлінну працю, високий професіоналізм, значні досягнення у дослідженні історії Токмацького краю, вагомий внесок у збереження духовної скарбниці рідного краю, військово-патріотичне виховання молоді.

Окремі видання

1069. Таланти Токмацького краю: Генерал Антипенко М. О. / В. І. Медведський, Г. В. Медведська. – Токмак : [Трибуна], 2012. – 96 с. – (Таланти Токмацького краю).

1070. Таланти Токмака: Академік Івченко О. Г. / В. І. Медведський, Г. В. Медведська. – Токмак : [Трибуна], 2011. – 96 с.

1071. Золоті Зірки Токмаччини : наук. попул. зб. / ред. : Медведський В.І., Медведська Г.В. - Токмак : Трибуна, 2012. - 176 с.

1072. Виробництво цегли та черепиці молочанськими колоніями / В. І. Медведський ; Упр. культури і туризму ЗОДА, Запоріж. обл. центр охорони культ. спадщини, Токмац. міськ. краєзнав. музей. – Запоріжжя : [Стат і К], 2011. – 18 с. – (Повернута спадщина ; вип. 13).

1073. Токмак: археологія, історія / В. І. Медведський. – Токмак : [Трибуна], 2007. – 220 с. : іл.

1074. Токмак: археологія, історія / В. І. Медведський. – Токмак : [Трибуна], 2005. – 220 с.

1075. Медведський В. Токмак : Географія. Природа : до 220-річчя заснування міста Токмака / В. І. Медведський. – Токмак : Трибуна, 2004. – 52 с. : іл.

Публікації в збірках

1076. Голодомор 1932-1933 років на території Запорізької області: свідчення очевидців / [упоряд.: Турченко Ф. Г. та ін.]. – Запоріжжя : Дике Поле, 2010. – 352 с. - Із змісту : м. Токмак : [свідчення очевидців записав В. І. Медведський]. - С. 301-304.

Топоніміка

1077. Князьков, Ю. П. Запорізька область. Історико-географічний і топонімічний словник [Текст]. Вип. 2. (Великобілозерський, Кам'янсько-Дніпровський, Куйбишевський, Михайлівський, Оріхівський, Пологівський, Розівський, Токмацький райони) / Ю. П. Князьков ; Зап. наук. т-во ім. Я. Новицького, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України - Запоріз. від. – Запоріжжя : ТанDEM-У, 2006. – 406 с. : іл. – Тит. л. англ., укр. – Бібліогр.: с. 315-326. – : 50 грн.- Із змісту : [Токмак]. – С. 300,301.291

1078. Січова скарбниця : Легенди та перекази Нижньої Наддніпряни / упоряд., мовна ред., передне слово і примітки В. Чабаненка. – Запоріжжя : ЗДУ, 1999. – 491 с. – Із змісту : [р. Токмак]. - С. 291.

1079. Кругляк Ю. Ім'я вашого міста : походження назв міст і селищ міськ. типу УРСР / Ю. М. Кругляк. – К. : Наук. думка, 1978. – 152 с. – Із змісту : [Токмак]. – С. 128.

1080. Фоменко В. Звідки ця назва? : [історія виникнення назв річок, населених пунктів, урочищ, курганів на Запоріжжі] / В. Г. Фоменко. – Дніпропетровськ : Промінь, 1969. - 103 с. – Із змісту : [Токмак]. – С. 92.

Літературне життя

1081. Щусь В. Життя прожити - не поле перейти : поезія / В. П. Щусь. – Токмак : [б. и.], 2008. – 104 с. – [“Почетный ветеран города Токмак”].

1082. Іванченко О. Нам з цією землею жити судилося разом : [під такою назвою у Токмац. ЦРБ відбувся поетичний захід] / Ольга Іванченко // Таврія. - 2014. - 19 черв.(№ 25). - С.3.

1083. Харитоновна В. “Пока мы вместе-мы не сами”: [в ЦРБ в рамках ежегодного фестивалю поезії «Поетичний травень» прошла встреча поэтов Токмаччины] / В. Харитоновна // Вісті Токмаччини. - 2014. - 12 черв. (№ 24). - С.3.

1084. Харитоновна В. Портрет молодого сучасника : [о поетесе В. Фененко] / В. Харитоновна // Вісті Токмаччини. - 2014. - 6 лют. (№ 6). - С.1.

1085. Гомон М. Гребля : [повість] / М. Гомон // Таврія. - 1998. - 14, 15, 22, 29 верес. ; 13, 27 жовт. ; 3, 10, 17, 24 листоп. ; 1, 8, 15 груд.

1086. Устименко В. В полоні у фашистів: [докум. повість] / В. Устименко // Таврія. - 1998. - 6, 13, 16, 20 січ.

1087. Устименко В. Постріл у спину : [докум. повість] / В. Устименко // Суботній Токмак. - 1998. - 20 черв.

1088. Устименко В. Смертельний поєдинок : [док. повість про токмац. партизанів-підпільників] / В.Устименко // Токмац. вісник. - 1998. - 24, 27 листоп.

1089. Вчитель. Журналіст. Поет : [запоріз. літератору, керівнику токмац. літ. об'єднання “Світанок” В. Пальосі - 70 років] // Запоріз. правда. - 1994. - 15 січ.

1090. Пальоха В. Вірші Юлії Прокопчук : [юної поетеси з Токмака] / В. Л. Пальоха // Ком. шляхом. - 1991. - 13 квіт.

1091. Москалець В. У зимовому лісі : [оповідання] / Вілій Москалець // Ком. шляхом. - 1990. - 29 груд. - С.2.]

1092. Москалець В.Що таке милосердя: [оповідання] / Вілій Москалець // Ком. шляхом. - 1990. - 22 груд. - С.3.

1093. Чупраков Ю. Солдат : [вірш] / Ю.Чупраков // Ком. шляхом. - 1990. - 6 жовт.
1094. Симоненко П. На поетичній хвилі - токмачани / П. Симоненко // Комсомолец
Запоріжжя. - 1962. - 28 листоп.

Про життя та діяльність письменників

1095. Пройшло через душу і серце : [вийшла з друку перша книга поезії і прози Р. Полякової "Світлиця"] // Вісник Токмаччини. - 2003. - 15 трав. - С. 8.
1096. Устименко В. Смертельний поєдинок : [док. повість про токмац. партизанів-підпільників] / В.Устименко // Токмац. вісник. - 1998. - 24, 27 листоп.
1097. Хай мить, але світити : [до 50-річчя В.Л. Пальохи ; є добірка віршів] // Комсомолец Запоріжжя. - 1974. - 22 січ.
1098. Зустріч з письменником [С. Д. Скляренком жителів міста] // Більшовиц. шляхом. - 1939. - 27 груд.

Гомон Микола Володимирович

Окремі видання творів

1099. Віхола над Балатоном : повість, новели, оповідання. - Запоріжжя : Хортиця, 1996. - 128 с.
1100. Ягорлицький кут : повісті. – Токмак, 1996. – 148 с.
1101. Моряна : повісті, оповідання. – К. : Рад. письменник, 1985. – 240 с.
1102. Чорноморські криниці : повісті, оповідання. – К. : Рад. письменник, 1981. – 168 с.
1103. Тендра : оповідання. – Дніпропетровськ : Промінь, 1976. – 118 с.

Публікації в збірках

1104. Обрус : антологія творів літераторів Запорізького краю / [упоряд.: Г. І. Лютий та ін.]. – Запоріжжя : Дніпров. металург, 2008. – 600 с. : іл. – Із змісту : Гомон М. Над Кінбурном чайка плаче : (уривок з одноіменного роману) / Микола Гомон. - С. 142-150.
1105. Весняна мить : молода проза Придніпров'я / упоряд. Л. М. Панасенко. – Дніпропетровськ : Промінь, 1979. – 270 с. : іл. – Із змісту : Гомон М. Солебори : оповідання / Микола Гомон. - С. 92-102.
1106. Хортиця : літ.-худ. та громад.-політ. щорічник Запоріз. організації Спілки письменників України. № 4. – Запоріжжя : Хортиця, 1995. – 120 с. – Із змісту : Гомон М. Над Кінбурном чайка плаче (закінчення): роман / Микола Гомон. - С. 71-82.
1107. Хортиця : альманах Запоріз. організації Спілки письменників України. № 3 / ред. П. П. Ребро; ред. рада: П. Баулин [та ін.]. – Запоріжжя : Запоріжжя, 1994. – 208 с. – Із змісту : Гомон М. Над Кінбурном чайка плаче : роман / Микола Гомон. - С. 11-43.
1108. Хортиця : альманах Запоріз. організації Спілки письменників України. № 2. – Запоріжжя : Видавець, 1992. – 200 с. – Із змісту : Гомон М. Над Кінбурном чайка плаче (продовження) : роман / Микола Гомон. - С. 22-44.
1109. Хортиця : альманах / [упоряд. П.П. Ребро]. – Дніпропетровськ : Промінь, 1990. – 200 с. : іл. – Із змісту : Гомон М. Над Кінбурном чайка плаче : (уривок із роману) / Микола Гомон. - С. 38-59.
1110. Їх водила молодість : худож.-докум. оповіді / [упоряд. А. В. Півненко ; передм. О. Воробйова]. – Дніпропетровськ : Промінь, 1988. – 229 с. : іл. – Із змісту : Гомон М. Корчагінка із Молочанська : [про Марію Педенко]. – С. 101-117.
1111. Вітчизни світле ім'я : оповідання, нариси, поезії, репортажі, інтерв'ю / [упоряд. В. Ф. Корж ; худож. І. І. Кулик]. – Дніпропетровськ : Промінь, 1984. – 206 с. : іл. – Із змісту : Гомон М. Вимпел космонавта / М. Гомон. – С. 130-135.

Література про життя та діяльність

1112. Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2012 рік : календар і короткі довідки з бібліографічними списками / КЗ"ОУНБ ім. О. М. Горького"ЗОР ; [ред. І. Степаненко ; уклад. І. Шершньова]. – Запоріжжя : АА Тандем, 2011. – 224 с. – Из змісту : 23.02 — 70 років (1942) М. В. Гомону, журналісту, письменнику. - С. 75-77.

1113. Енциклопедія Сучасної України. Т. 6 : Го - Гю / НАН України, Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т енцикл. досліджень НАН України ; голов. ред. кол.: І.М.Дзюба(співгол.) [та ін.]. – К. : Поліграфкнига, 2006. – 712 с. – Из змісту : Аблицов О. Гомон Микола Володимирович / О. І. Аблицов. - С. 135.

1114. Література рідного краю [Запорізька область] : (навч.-метод. посібник) / упоряд. Г. Р. Корицька. – 2-ге вид. – Запоріжжя : Просвіта, 2005. – 208 с. : фото. – Из змісту Микола Гомон. - С. 13-14.

1115. Письменники Запорізького краю (20-90-ті роки ХХ століття) / упоряд. І. Т. Купріянов. – Запоріжжя : Хортиця, Дніпрв. металург, 2002. – 579 с. – Из змісту : Мурач Л. Микола Гомон / Лідія Мурач, Ніна Полежаєва. - С. 316-319.

1116. Письменники України : довід. - Дніпропетровськ : Дніпро, 1996. - 397 с. - Из змісту : Гомон М. - С. 58.

1117. Літературне Запоріжжя : бібліогр. покажчик / обл. упр. культури [та ін. ; уклад. С. Я. Вільчек, відп. за вип. А. І. Бальцер]. – 2-е вид., перероб. і доп. – Запоріжжя : [ОУНБ ім. О. М. Горького], 1980. – 68 с. – Из змісту : Гомон микола Володимирович. - С. 18-19.

Див. також розд.: Преса

Ласков Михайло Рафаїлович

Див. розд.: Відомі уродженці м. Токмак

Пальоха Василь Лукич (1924-2005)

1118. Пальоха В. Коли ховають літо : вірші / В. Л. Пальоха ; Василь Пальоха. – Токмак : [б. в.], 1991. – 64 с.

Література про життя та діяльність

1119. Василь Лукич Пальоха : [некролог] // Запороз. Січ. - 2005. - 22 жовт. (№ 204). - С. 3 ; Таврія. - 2005. - 21 жовт. - С. 1, 5.

1120. Памяті Василя Лукича Пальохи // Вісник Токмаччини. - 2005. - 20 жовт. - 20 жовт. - С. 2.

1121. Нішневич М. Будьмо людьми : [про нову книгу В. Пальохи "Сповідь"] / М. Нішневич // Вісник Токмаччини. - 2002. - 13 груд. - С. 8.

1122. Добрий слід на землі : [до 75-річчя В. Л. Пальохи] // Таврія. - 1999. - 15 січ.

1123. Василю Пальосі - 75 // Токмац. вісник. - 1999. - 14 січ.

1124. Біленко В. Книжку видано в райцентрі : [зб. "Прийде час" вийшла в Токмаку ; авт. - дир. однієї з міс. шкіл - В. Л. Пальоха] / В. Біленко // Сіл. вісті. - 1995. - 24 жовт.

1125. Рекубрацький А. ...І час прийшов : [про нову кн. В. Пальохи "Прийде час"] / А. З. Рекубрацький // Запоріз. правда. - 1995. - 23 трав.

1126. Проза, публіцистика і поезія Василя Пальохи : [про нову кн. "Прийде час"] // Таврія. - 1995. - 20 трав.

1127. Вітаємо! Василеві Пальосі - 70 // Кіровоць. - 1994. - 15 січ.

1128. Вчитель. Журналіст. Поет : [запоріз. літератору, керівнику токмац. літ.

об'єднання "Світанок" В. Пальосі - 70 років] // Запоріж. правда. - 1994. - 15 січ.

1129. Гамліна С. Рідному краю присвячено : [про зб. поезій В. Пальохи "Коли ховають літо"] / С. Гамліна // Токмац. вісник. - 1992. - 14 берез.

1130. Хай мить, але світити : [до 50-річчя В. Л. Пальохи, поета з Токмака] // Комсомолець Запоріжжя. - 1974. - 22 січ.

Див. також розд.: Преса

Симоненко П.

Див. також розд.: Преса

Токмак в художній літературі

1131. Пальоха В. Пісня про край Токмацький : [муз. В. Філіпського] / В. Л. Пальоха // Таврія. - 2003. - 21 січ. - С. 3.

1132. Пальоха В. Токмак : [вірш] / В. Л. Пальоха // Токмац. вісн. - 2001. - 19 черв.

1133. Пальоха В. Нова пісня про Токмак / В. Л. Пальоха // Суботній Токмак. - 1999. - 16 січ.

1134. Пальоха В. Пісня про Токмак / В. Л. Пальоха // Токмац. вісник. - 1996. - 6 черв. ; Таврія. - 1995. - 22 серп.

1135. Пальоха В. Пісня дизелебудівників / В. Л. Пальоха // Кіровоць. - 1991. - № 13. - С. 4.

1136. Пальоха В. Де колись в степу таврійським... : [вірш] / В. Пальоха // Запоріж. правда. - 1959. - 19 квіт.

1137. Ласков М. Очарованье Малой родины : [стих.] / Михаил Ласков // Верже - 1996 - 20 июня.

1138. Ласков М. Огни Токмака : [стих.] / Михаил Ласков // Индустр. Запорожье. - 1984. - 14 сент.

1139. Ласков М. Токмак : [стих.] / Михаил Ласков // Ком. шляхом. - 1977. - 5 жовт.

1140. Кашпуров И. Токмак : [стих.] / Иван Кашпуров // Индустр. Запоріжжя. - 1963. - 9 черв.

Мистецтво

Образотворче мистецтво

Рекуненко Валентин Васильович,

художник

Див. розд. : Відомі уродженці м. Токмак

Декоративно-ужиткове мистецтво

1141. Арман Л. І ожив гончарний круг : [у міському краєзнавчому музеї відбулася виставка, присвячена ремеслам Токмаччини] / Людмила Арман // Таврія. - 2014. - 11 груд..(№ 54). - С. 3.

1142. Романиченко Д. Богатство нашого края раскрывается через разнообразие ремесел / Д. Романиченко // Вісті Токмаччини. - 2014. - 6 листоп. (№ 45). - С. 1.

1143. Арман Л. Майстер, який підковує комах : [про О. Ракшевського - члена Спілки майстрів ковальського мистецтва України] / Людмила Арман // Таврія. - 2013. - 21 берез. (№ 12). - С. 6.
1144. Сімкіна Ю. Позитивні люди знаходять позитив в усьому : [уТокмац. краєзнавчому музеї відбулася виставка К. Житник] / Ю.Сімкіна // Таврія. - 2013. - 14 берез.(№ 11). - С. 6.
1145. Сімкіна Ю. "Успіх дитячої творчості - завтрашній успіх у житті": [під такою назвою пройшла виставка декоративно-ужиткових виробів у Токмац. краєзнавчому музеї] / Ю.Сімкіна // Таврія. - 2013. - 28 листоп.(№ 48). - С. 3.
1146. Веселова Є. "Таврія"запалює зірки : [про коваляВ.А.Ларіонова] / Єлизавета Веселова // Таврія. - 2012. - 9 серп. (№ 32). - С. 2.
1147. Задорожня Л. Скромна людина великого таланту : [про майстра художньої різьби по дереву П. Драгунова] / Ліна Задорожня // Таврія. - 2012. - 16 серп. (№ 33). - С. 6.
1148. Лучер В. "Левша "из Токмака кует крошечных муравьев : [об А. Ракшевском] // Комс. правда в Украине. Запорож. вып. - 2011. - 10 нояб. - С. 5.
1149. Скиданова М. "Левша "из Токмака выковал муравьев: [об А. Ракшевском - члене Союза мастеров кузнечного искусства Украины] / М. Скиданова // Сегодня. - 2011. - 28 нояб. - С. 9.
1150. Терентьева Л. При помощи молотка и зубила: [об А. Ракшевском - члене Союза мастеров кузнечного искусства Украины] / Л. Терентьева // Вісті Токмаччини. - 2011. - 1 груд. (№ 48). - С. 1.
1151. Шак В. "Левша "из Токмака , научившийся ковать муравьев, обещает подковать блоху : [о кузнечном искусстве А. Ракшевского] / В. Шак // МИГ. - 2011. - 8 дек. (№ 50). - С. 15.
1152. Мартель В. Музейный вернисаж вышивки и скульптуры из дерева : [персонал. виставка члена Нац. союза мастеров нар. искусства Украины - В.М. Мелай] / В. Мартель // Вісті Токмаччини. - 2009. - 4 черв. (№ 22). - С. 1.
1153. Панасенко Т. Рушники, як дороги життя : [у Токмац. краєзнавчому музеї відбулася виставка рушників творчого об'єднання "Мальви"] / Т. Панасенко // Наше місто Токмак. - 2005. - 20 янв. (№ 11). - С. 5.
1154. Панасенко Т. Як можна оцінити душу : [про вишивальницю Л.Г. Бочину та художницю В. Швидку] / Т. Панасенко // Наше місто Токмак. - 2004. - 25 берез. - С. 3.
1155. Не скудеет талантами токмакская земля : [о вышивальщице Н. П. Бендас] // Суббота плюс. - 1999. - № 34. - С. 3.
1156. Горіленко П. Майстриня художніх вишиванок та гаптування [Н.П. Бендас] / П. Горіленко // Кіровоць. - 1997. - 4 груд.
1157. Латанський С. Троянда на пам'ять : [про коваля - художника В.А. Ларионова] / С.Латанський // Запоріж. правда. - 1987. - 19 трав.
1158. Филиппов В. Сад выковал мастер : [увлечение мастера В.А. Ларионова] / В. Филиппов // Комс. знамя. - 1986. - 26 дек.

Архітектура

1159. Пам'ятки історії та культури Запорізької області : (Великобілозерський, Куйбишевський, Розівський, Токмацький райони). Вип. 5 / Упр. культури ЗОДА, Запоріж. обл. інспекція по охороні пам'яток історії та культури ; наук. ред.-упоряд. Т.К. Шевченко. – Запоріжжя, 2002. – 242 с. - Из змісту :*Пам'ятки архітектури.* - С. 192-195.
1160. Шарий Г. Архитектура Токмака - вчера, сегодня, завтра / Г. П. Шарий // Жизнь. - 1998. - 2 июля.
1161. Дмитрієва Л. Яким же бути Південному селищу? / Л. Дмитрієва // Ком. шляхом. -1998. - 29 берез.

1162. Фалько Я. "Арбат" в Токмаке : [исполком горсовета принял решение об изменении центр. части г. Токмака с сохранением архитектур. памятников] / Я. Фалько // Индустр. Запорожье. - 1990. - 31 авг.

Парки

1163. Проблеми та перспективи озеленення Токмака // Наше місто Токмак. - 2012. - 22 листоп. (№ 47). - С. 3.

1164. Харитоновна В. Детському етнографічному культурно - розважальному парку - быть! / В.Харитоновна // Вісті Токмаччини. - 2012. - 22 берез. (№ 12). - С. 8.

Вулиці

1165. Некрылов А. На нашей улице - праздник : [подведены итоги гор. конкурса по благоустройству в номинации "Лучшая улица"] / Антон Некрылов // Надежда. - 2013. - 14-20 нояб. (№ 46). - С. 2.

1166. Где эта улица, где этот дом : [история улиц г. Токмака] // Вечерний Токмак. - 2010. - 11 нояб. (№ 45). - С.2.

1167. Пальоха В. Віддали життя за Вітчизну : [про І. К. Щаву, іменем якого названа вулиця в м. Токмак] / В. Пальоха // Токмац. вісник. - 1995. - 26 квіт.

1168. Пальоха В. Вулиці моєї гордості : [іст. назви вулиць міста] / В. Пальоха // Рад. Україна. - 1987. - 1 верес.

1169. Морель Н. На вулиці - свято : [вул. Зелений Гай] / Н. Морель // Ком. шляхом. - 1986. - 2 квіт.

1170. Білецький Г. Наша вулиця Леніна / Г. Білецький // Ком. шляхом. - 1969. - 1 квіт

1171. Андрійченко В. Токмак, вулиця Револуційна / В. Андрійченко // Запоріж. правда. - 1967. - 20 жовт.

Музичне життя

Фестивалі, свята, конкурси, концерти, культурно-мистецькі акції

1172. Столярчук Б. Контрабасисти України : біогр. словник. - Рівне : [б. в.], 1992. - 68 с. - Из змісту : Гайдай Ігор Іванович - уродж. м. В. Токмак. - С. 14.

1173. Арман Л. Все ж заграла у Токмаку гармонь і настрої підняли частівки : [23 берез. провели міськрайон. свято гармошки, пісні і частівок] / Людмила Арман // Таврія. - 2014. - 3 квіт. (№ 14). - С. 3.

1174. Арман Л. Парад вишиванок за єдність України : [24 трав. у місті відбувся парад вишиванок у рамках акції "Обирай Україну"] / Людмила Арман // Таврія. - 2014. - 29 трав. (№ 22). - С. 1.

1175. Добронравов В. Дуэт : [братъев Николая и Сергея Радченко, уроч. Токмака] / В. Добронравов // Клуб. - 1995. - №10. - С.28-29.

1176. Нишневич М. Открыта музыкальная школа : [в Токмаке] / М. Нишневич // Индустр. Запорожье. - 1983. - 29 янв.

Художня самодіяльність

1177. Арман Л. Все ж заграла у Токмаку гармонь і настрої підняли частівки : [23 берез. пройшло міськрайонне свято гармошки, пісні і частівок] / Людмила Арман // Таврія. - 2014. - 3 квіт. (№ 14). - С. 3.

1178. Шкуро А. Народному аматорському колективу "Токмачаночка" вже 20 років / А. Шкуро // Трудова слава. - 2006. - 8 листоп. (№ 87). - С. 1.

1179. Дмитриева Л. «Цветы запоздалые...» : [в Доме культуры г. Токмак прошел вечер

пам'яті преждевременно ушедших из жизни самодеятельных артистов: В. Кавуна, В. Майбороды, М. Долгобородова, В. Леонтьева, Н. Бендаса] / Л. Дмитриева // Таврія. - 2003. - 7 листоп. - С. 5.

1180. Сухомлинська Т. Зі святом, “Прано” : [про токмац. аматор. театр] / Т. Сухомлинська // Кіровоць. - 1999. - 25 берез.

1181. Кузнєцова Л. Свято народних талантів : [звітний концерт колективів худож. самодіяльності в м. Токмак] / Л. Кузнєцова // Токмац. вісн. - 1995. - 8 лют.

1182. Палєха В. Знакомьтесь: Александр Сидоров : [урож. г. Токмак, исполнитель автор. песен, участник фестивалей] / В. Палєха // Кіровоць. - 1994. - 7 квіт.

1183. Касьяненко В. Пісня - споконвічна : [свято пісні в Токмац. міськ. Будинку культури] / В. Касьяненко // Запоріж. правда. - 1992. - 14 січ.

1184. Джос Т. Звучи, бабусина пісне : [зав. відділом культури м. Токмака про фольклор. колективи] / Т. Джос // Запоріж. правда. - 1990. - 6 трав.

1185. Пальоха В. Токмачани вшановують хор ветеранів [при міськ. Будинку культури] / В. Пальоха // Ком. шляхом. - 1989. - 9 трав.

1186. Макаренко Л. І пісня, і слово, і танок : [звітний концерт колективів худож. самодіяльності Токмац. міськ. Будинку культури] / Л. Макаренко // Ком. шляхом. - 1987. - 31 січ.

1187. Онищенко Н. Степовички : [про фольклор. ансамбль “Степовички” з Токмац. Будинку культури] / Н. Онищенко // Сіл. вісті. - 1987. - 4 серп.

1188. Шох В. Звітують художні колективи / В. Шох // Ком. шляхом. - 1986. - 7 лют.

1189. Сергєєв О. Токмацьким самоцвітам бути яскравішими : [про традиц. огляд худож. самодіяльності “Токмацькі самоцвіти”] / О. Сергєєв // Ком. шляхом. - 1986. - 23 квіт.

1190. Морозкіна Т. Що продемонстрував огляд [худож. самодіяльності Токмац. р-ну] / Т. Морозкіна // Ком. шляхом. - 1985. - 7 берез.

1191. Дмітрієва Л. На огляді - самодіяльна народна творчість [Токмац. р-ну] / Л. Дмітрієва // Ком. шляхом. - 1984. - 7 серп.

1192. Шакшуєва Н. Співають ветерани війни : [про самодіял. хор Токмац. міськ. Будинку культури] / Н. Шакшуєва // Ком. шляхом. - 1984. - 24 квіт.

1193. Доненко О. Виступає “Надія” : [ВІА при Токмац. автопідприємстві] / О. Доненко // Ком. шляхом. - 1984. - 26 груд.

1194. Дмітрієва Л. Знаменній даті присвячується : [старт Всесоюз. огляду самодіял. нар. творчості на Токмаччині] / Л. Дмітрієва // Ком. шляхом. - 1983. - 26 жовт.

1195. Павлик Г. У полоні танцю : [обл. огляд-конкурс “Танцювальна осінь-81” відбувся в м. Токмак] / Г. Павлик // Комсомолець Запоріжжя. - 1981. - 17 груд.

1196. Яковлев Л. Естафету нести далі : [концерт-рапорт Токмац. та Чернігів. р-нів] / Л. Яковлев // Запоріж. правда. - 1965. - 3 листоп.

“Таврійські зорі”,

самодіяльний хор української пісні

1197. Сімкіна Ю. “Таврійським зорям” - 20 / Ю. Сімкіна // Таврія. - 2014. - 5 січ.(№2).- С.9.

1198. Дмитриева А. Над Черноморским побережьем звучала песня, привезенная из Токмака : [коллектив хора «Таврийские зори» выступал у моряков-севастопольцев] / А. Дмитриева // Таврія. - 2000. - 22 серп.

1199. Коломенська Т. “Таврійські зорі” в Севастополі / Т. Коломенська // Токмац. вісн. - 2000. - 24 серп.

1200. Дмітрієва Л. П'ять роковин хору “Таврійські зорі” / Л. Дмітрієва // Субот. Токмак. - 1998. - 19 груд.

1201. Кузьменко Н. “Может, это наша единственная радость...” / Н. Кузьменко //

Релігійне життя

1202. Спокута : альманах. № 3 / ред. П.П. Ребро (гол. ред.) [та ін.]. – Запоріжжя : Дніпров. металург, 2000. – 188 с. – (додаток до серії книг "Реабілітовані історією". 2000-літтю від Різдва Христового присвячується). – Из змісту : Рев`якін С. "Бога не віднімете" : токмачани захищали свій собор / С. Рев`якін ; Степан Рев`якін. - С. 146-151.

1203. Глянь В. Во славу Божу дзвони задзвонили : [з нагоди 111-ї річниці зведення Святосергіївської церкви у Токмаку] / В. Глянь // Таврія. - 2010. - 28 жовт. (№ 43). - С. 7.

1204. Глянь В. І знову дзвонять во славу Божу дзвони : [іст.-публіц. нарис про Токмац. церкви : погляд у минуле і сьогодення] / В. Глянь // Таврія. - 2006. - 15, 22, 29 груд.; Таврія. - 2007. - 5, 12, 19 січ. ; 2 лют. ; 2, 23, 30 берез. ; 13 квіт.

1205. Глянь В. Журба покинула собор, залишивши у сквері таємниці... : [історія Свято-Успенського собору в м. Токмак] / В. Глянь // Таврія. - 2006 - № 42-47.

1206. Хор "Рапсодия" - лауреат фестивалю духовного пенія // Наше місто Токмак. - 2005. - 3 лют.

1207. Исповедник иерей Алексей Усенко : [урожд. г. Большой Токмак] // Летопись православия. - 2002. - №7. - С. 10. - (Запорож. святыє).

1208. Мороз П. Он нес любовь и сострадание : [о священнике Вознесенского храма П. Боярском] / П. Мороз // Летопись православия. - 2002. - № 7. - С. 7. - (Запорож. святыє).

1209. Сухоминська Т. В ім`я злагоди : [за "круглим столом" представники всіх релігійних конфесій міста] / Т.Сухоминська // Токмац. вісник. - 2000. - 16 листоп.

1210. Исцеляющая могила Амвросия возле церкви Сергия Радонежского // Суббота плюс. - 1999. - 25 нояб. (№ 34). - С. 3.

1211. Одуд Б. Три Василия, три бесстрашных друга : [о священнике В. Стоянове, участнике Великой Отечественной войны] / Б. Одуд // Запороз. Січ. - 1998. - 31 жовт.

1212. Коваленко Л. Как возвращались храмы в Токмакском районе / Л. Коваленко // Запорожье Православное. - 1995. - №8-9. - С. 3.

1213. Бусел А. Токмацька соборна церква : історія і сьогодення / А. Бусел // Таврія. - 1995. - 1 квіт.

1214. Кардаш Т. Верните храму ему принадлежащее : [автор просит власти вернуть здания и территории Свято-Успенскому собору] / Т. Кардаш // Индустр. Запорожье. - 1995. - 6 авг.

1215. Тараненко Л. Як руйнувалися храми : [у місті в 30 - ті рр.] / Л. Тараненко // Таврія. - 1992. - 6 жовт.

Монастирі

1216. Санин А. Богоугодные дела в Токмакской обители / А. Санин // Белая стрела. - 2009. - 26 марта (№ 11). - С. 6.

1217. Белинская Ю. Запорожские послушники приняли монашество : (в т. ч. из Токмак. монастырей) / Ю. Белинская // Мрія. – 2005. – № 19. – С. 2.

Чоловічий монастир преподобного Амвросія Оптинського

1218. 150 чудес Запорожского края, которые необходимо увидеть. - Запорожье: б.и. , 2011. - 126с. ил. - Из содерж. : Мужской монастырь преподобного Амвросия Оптинского. - С. 99.

1219. Зотов О. Монастырь преподобного Амвросия Оптинского / О. Зотов // Бердянск православный. - 2013. - № 11 (окт.). - С. 6-7.

1220. Мужской монастырь в Токмаке при Свято-Вознесенском храме // Мрія. - 2013. -

17 янв. (№ 4). - С. 35.

1221. Шак В. Чудеса в Токмаке : [в мужском монастыре преподобного Амвросия Оптинского обновилось 14 икон] / В. Шак // МИГ. - 2007. - 8 нояб. (№ 45). - С. 16, 41.

1222. Баранова К. Монастырь Амвросия Оптинского / К. Баранова // Вісник Токмаччини. - 2004. - 11 берез. - С. 2.

Жіночий монастир

1223. Кузьменко Н. А город строил храм : [в отреставрированном Свято-Воздвиженском соборе хотели открыть монастырь] / Н. Кузьменко // Индустр. Запорожье. - 1993. - 19 окт.

1224. Зворыгина Н. Женский монастырь открылся в Токмаке / Н. Зворыгина // МИГ. - 1993. - 4 сент. - С. 4.

1225. Кто бажає в чорниці : в Токмаці в Свято-Воздвиженському храмі відкривається жіночий монастир // Дніпров. вогні. - 1993. - 18 серп.

1226. Хроника церковной жизни : [в Свято-Вознесенском храме открывается женский монастырь] // Запороз. Січ. - 1993. - 10 серп.

Астрологічний прогноз для м. Токмак

1227. Коденко Л. Кризис проходит. Надежды остаются : астрологический прогноз для Запорожской области на 2009 - 2010 гг. / Л. А. Коденко. – Запорожье : АА Тандем, 2009. – 72 с. – Из содерж. : *Токмак*. - С. 58-61.

Бібліографічні покажчики про Токмак

1228. Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2012 рік : календар і короткі довідки з бібліографічними списками / КЗ"ОУНБ ім. О. М. Горького"ЗОР ; [ред. І. Степаненко ; уклад. І. Шершньова]. – Запоріжжя : АА Тандем, 2011. – 224 с. – Из змісту : *23.02 - 70 років (1942) М. В. Гомону, журналісту, письменнику*. - С. 75-77.

1229. Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2008 рік : (календар і короткі бібліогр. списки) / Упр. культури та туризму ЗОДА, ОУНБ ім. О. М. Горького ; [уклад. І. Шершньова]. – Запоріжжя : [б. в.], 2007. – 160 с. – Из змісту : *30 років (1978) Токмацькому краєзнавчому музею*. - С. 42-44.

1230. Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2002 рік : календар і короткі бібліографічні описи / Упр. культури ЗОДА ; ОУНБ ім. О.М. Горького ; упоряд. : І. Шершньова, Л. Беляєва. – Запоріжжя : Поліграф, 2001. – 56 с. – Из змісту : *20 верес. - 120 років (1882) від дня заснування Токмацького дизелебудівного заводу (колишній завод землеробних машин та знарядь Фукса ; нині - ВАТ "Південдизельмаш")*. - С. 53-55.

Іменний покажчик

Абліцов О. - 1113
Авдеєнко С. - 654
Авраменко К. - (566)
Алексеєнко І. - 595
Алешин П. - 643
Алфёров В.І. - 131
Андреев М. - 543
Андреев С. - 465
Андреева А. - 70
Андреева В. - 1004
Андрійченко В. - 1171
Антипенко М. - (1069)
Антифеєв А. - (881)
Антощак М. - 357
Арман Л. - 150, 162, 165, 185, 372, 397, 398, 447, 556, 779, 811, 831, 857, 875, (918), 1010, 1024, 1141, 1143, 1173, 1174, 1177
Асауляк М. - 83
Афонин В. - 77
Ахромеев В. - 121, 132, 133, 134, 135, (138), 139

Б

Бабаков А. - 479
Бабина Т. - 140
Бабій А. - 545
Багнюк А. - 846
Баоран Н.Д. - 283, 632
Бальцер А. - 721, 1117
Барабаш Л. - 191
Баранова К. - 1222
Барковская (Голе) Е. - (261)
Баулин П. - 1107
Бахтін П. - 705
Бездольный Б. - 512
Безручко М. - (567 - 591), 828
Безручко Т. - 772
Бейлик М.В. - 95
Белікова М. - 906
Белинская Ю. - 1217
Бєляєва Л. - 499, 720, 1230
Бендас Н. - (1155), (1156), (1179)
Берестовенко С. - 30
Бернштейн М. - 592-594, (595-607)
Бетехтин А. - 80
Біленко В. - 848, 1124
Білецький Г. - 1170
Білівненко С. - 910
Білокін С. - 616
Білоус С. - (797)
Білоусенко О. - 538-540, (541-552), 797, (1000)

Бірюк О. - 722
Блінов А. - 971
Богомаз М. - 217
Богуславський О. - 583
Бойко А. - 215
Болгов В. - 7, 282
Болд Д. - 218
Бондаренко А. - 260
Бондаренко Р. - 1041
Борісенко Л. - 128
Борисенко Т. - 884
Бородулькин А. - 203
Бочина Л. - (1154)
Боярский П. - (1208)
Боярская К. - 403
Брацило Л. - 803
Будько В. - 280
Буренко О. - 287
Буряк Ю. - 625
Бусел А. - 1213

В

Вакуленко Г. - 20
Василенко А. - 967
Воян Л. - 513
Верба І. - 617
Верезубчак В. - 40, 43
Верещака В.О. - 95
Веселова Є. - 1146
Веселовський М. - (737)
Віленський Ю. - 495, 496
Вільчек С. - 721, 1117
Вітер В. - 835
Вітер Н. - (976)
Власов В. - 642, 645
Волошинов Л. - 347
Вовчок М. - (592)
Воробйова О. - 1110
Воронцов И. - 268
Войцехівська О. - 925
Волков А. - 909
Волошина М. - 830
Воробйова О. - 942
Воронін В. - 853

Г

Галушко Д. - 854
Гаєв Ю. - 519, 547
Гайдай І. - (1172)
Гамазинский Н. - (809)
Ганус В. - 872

Гапочка Г. - 87
Гаращук Н.І. - 92
Гарькавая Т. - 267, 684, 793, 899
Гасиліна С. - 1129
Геник Г. - 232
Гинзбург Е. - 520, 521
Глушко Ю. - 189
Глянь В. - 25, 63, 306, 368, 399, 402, 405, 587, 588, 639, 690, 1204-1205
Глянь В. - 798, 818, 833, 887, 916, 955, 956, (957), 1014, 1017
Гнедашев В. - 561, 726
Голдобін А. - 450, 498, 723, Головата Т. - 64
Головешко В. - 293, 787, 788
Головешко П. - 238
Головін В.В. - 92
Головін І. - 443
Голод В. - 7, 71, 94, 163, 192, 777, 781, 901, 928, 951, 975, 1017, 1018, 1032, 1044
Голуб І. - (553), 851
Голубева Л. - 104
Гомон М. - 66, 68, 379, 457, 569, 601, 639, 710, 716, 750, 911, (934), 941-943, (944-951), (953), 1104-1111, (1112-1117), (1228), 1631
Гонтаренко - 827
Горбатко В. - 460
Горіленко П. - 1156
Гральченко В. - 199
Гранишевская Є. - 26
Гресик І. - 689
Гриценко К. - 173
Грушевський М. - (610), (614), (618), (619)
Грязнов В. - 88, 89, 90
Губенко Г. - 327, 328, 351
Гуленко К. - 909
Гуща М. - 432

Д

Дворний Б. - 643, 826
Демьянов Е. - 522
Денисенко В.С. - 608, 609, (612-620)
Денисова З. - 174
Джос Т. - 1184
Джувага В. - 571
Дзюба І. - 492, 626, 946, 1113
Дзюба О. - 1042
Диденко Г. - 348
Дмитренко Я. - 84
Дмитрієв Г. - 13
Дмитрієва А. - 1198
Дмитрієва Л. - 126, 278, 775, 820, 874, 930, 932, 965, 976, 1001, 1033, 1063, 1161, 1179, 1191, 1194, 1200
Добронравов В. - 1175
Долгобородов М. - (1179)
Доненко О.Г. - 214, 1193
Дорошенко В. - 274

Дорошенко П. - 960
Драгунов П. - (1147)
Дробний В. - 758
Дровосєкова О. - 731, 735, 1036
Дружинин В. - 643
Дубинка П. - 605
Дубров Б. - 489
Дударенко М. - 555
Дутова О. - 493, 728

Є

Євтушенко Ю. - (830)
Єгоров Н. - 78
Елисєев В. - 555
Ельников М. - 735
Єльнікова Г. - 1019
Ємець О. - 565
Еміров Д. - 67
Еременко В. - 178
Єременко М. - 434
Єфименко П. - 621, 622-624, (625-641)

Ж

Жестков О. - 787, 788
Жиздик Г. - (669)
Житник К. - 1144
Жолнач С. - (829)
Жулїдова С. - 996
Жулинський М. - 491, 595
Журба О.Д. - (554), 759
Жученко Л. - 1066

З

Задорожня Л. - 831, 1147
Заєць О.Л. - 642-643
Зайцев В. - (829)
Занфіров В. - 826
Записных В. - 819
Запорожець А. - 795
Запорожець І. - (644)
Запорожець Л. - 802
Заруба В. - 618, 619
Затешілов В. - 37, 473
Землянушин А. - 201, 800, 1061
Зирін Ю. - 861
Злобіна Л. - 1040
Зозуля Б.В. - (645-647)
Зворыгина Н. - 1224
Зелена С. - 183
Земной Н. - 86

Зінкевич М. - 237
Золотарев Д. - 124
Зотов О. - 1219
Зубенко В. - 72

I

Іванов Є. - 1035
Іванов П. - 555
Іванов С.А. - 648-680
Іванов Я. - 460, 860
Івченко О. - (491-518), (523-526), (528-535), 991, (1070)
Іванченко О. - 1082
Ігнатов Ю.-240
Ізюмова Л. - 677
Ільин В. - 204
Ільин С. - 579

K

Калинин И-338
Калмиков В. - 1035
Калмукіди Л. - 731, 1036
Калнишевський П. - (623)
Калініченко С. - 175
Каптюх Ю.-215
Карагодін А.И. - 216, 230
Карафін К.С. - 8
Кардаш Т. - 1214
Карпов Б. - 314
Карчевський А. - 642, 645
Касьяненко В. - 1183
Качан Є.П. - 76
Кашпуров И. - 1140
Киба М. - 255
Кінбурнський М. - 429, 751
Кирши Л. - 826
Кириченко С. - 723
Киселев М. - 393
Киян М. - 33, 129, 151, 153, 470, 558, (958), (959)
Клещуков Г. - 421
Кліювка Г. - 448, 523, 531, 534
Клименко В. - 210
Клименко Н. - 912, 947
Клочан Н.М. - (160)
Князьков Ю. - 6, 733, 1077
Коба В.Т. - 92
Коваленко В. - 122
Коваленко Л. - 1212
Коваленко М. - 244, (651-653)
Коваленко О. - 778
Ковальчук В. - (828)
Ковпак С. - (728)
Ковтун В. - 11, 304, (1179)

Ковтуненко І. - (654-655)
Ковшуля А. - 78
Коденко Л. - 1227
Колбасов І. - 155, 157, 159, 445
Коломенська Т. - 71, 269, 307, 1199
Коломенська Т. - 841, 858, 861
Колосов К. - 61, 1067
Конарева І. - 1037
Кощин А. - (829)
Кондратова Л. - 46
Кондратьєв М. - 112, 113, 765, 878
Кондратьєв С. - 851
Кондуфор Ю. - 341
Константинов М. - 375
Копелиович А. - 642, 643, 645
Корж В. - 943, 1111
Корицька Г. - 1114
Корнієнко В. - 152
Корниєнко О. - 497
Коробець М. - 96
Кострицький А. - 374
Кот О. - 392, 409, (451-455), (459)
Котелевський І. - 17, (812)
Коцимон В. - 987
Кравець Т. - (874)
Кравченко М. - (829)
Красильничук Т. - 187
Красюк О.І. - 8
Крилов М. - 303
Кругляк Ю. - 1079
Кубійович В. - 694
Кудрицький А. - 632
Кузнєцова Л. - 168, 207, 252, 277, 876, 879, 902, 980, 1181
Кузьменко А. - 123
Кузьменко Н. - 3, 193, 259, 477, 563, 807, 849, 905, 1201, 1223
Кулагін Л. - 922
Кулаков К. - 581
Кулик М. - 180
Кулясов В. - 235
Куперман В. - 463
Куприянов І. - 673, 675, 676, 709, 1115
Кучеренко М. - 610
Кучерявий П. - 221, 223
Кучмій Ж. - 558, 948, 949, 950, 958, 961, 968
Кушнарев І. - 106

Л

Лагетенко А. - (656)
Ладієвський В. - 817
Ласков М. - 657-672, (673), (674-682), 1137, 1138, 1139
Латанський С. - 1157
Ларионов В. - (1157), (1158)

Лебідь Г. - 579
Левчук М. - 233
Левчук П. - (829), (830), (832), (833), (834)
Легка В. - 211
Леонтьев В. - (1179)
Линник А. - 380
Линчук А. - 388, 408, 580, 582, 638, 1065
Лісова Д. - (847)
Лісовський О. - 202
Литвин В. - 598
Лобчак Н. - 127
Логвиненко С. - (829)
Логвиненко О. - 530
Лоза А. - 38
Ломоносова Н. - 771
Лось Ф. - 352
Лузан В. - (854)
Лузан П. - 177, 186, 209, 253, 256
Лукаш І. - 458, 462, 466, 478, 480, 484
Лучер В. - 1148
Лютій Г. - 706, 1104
Лютій К. - 883
Ляшко С. - 635

М

Майборода В. - (1179)
Макаренко Л. - 1186
Максимов В. - 263, 848, 850, 924, 969, 1070
Манжура І. - (594)
Марков В. - 105
Марков П. - 626
Маркович В. - 412, 416
Мартель В. - 1152
Мартинюк Д. - (889)
Матвеев І. - 740
Матвєєва Л. - 505
Матвієнко О. - 23, 236, 921, (933)
Матвійченко М. - (813)
Матусов В. - 25, 639
Матюх П. - (461), 472, (474), (475)
Медведська Г. - 1069-1071
Медведський В. - 69, 107, 145, 147, 301, 302, 446, 536, 557, 634, 732, 734
Медведський В. - 945, 959, 1054, 1058-1059, (1069-1076)
Меркулова О. - 845, 852, 866
Мирошник І. - 524
Михайленко П. - 727
Михайлов А. - (829)
Михайлов Н. - 259, 2138
Михайлова М. - 1034
Михайловський А. - 51, 52
Моисеев В. - 506
Моргулець В. - 768

Мороко В. - 460, 1040
Моршель Н. -111, 142, 270, 271
Морель Н. - 1169
Мороз Л. - 600
Мороз П. - 1208
Мороз Я. - 27, 28
Морозкіна Т. - 1190
Морозюк В. - 411
Мороховський С. - 832, 957
Мосіяш В. - (897)
Москалець В. - 1091, 1092
Муравченко Ф. - 492
Мурач Л. - 1115

Н

Нагорна Г. - 677, 678
Науменко І. -713, (709)
Наумов А. - 253
Невинний М. - (683)
Невинный М. - (1052)
Нежижим І. - 426
Некрылов А. - 1165
Нестеров П.Г. - 77
Нещерет Т. - 680
Нікітін Н.О. - (555)
Никифоров П. - 353
Нишневич М. - 53, 289, 415, 431, 1121, 1176
Нішневич М. - 764, 767, 877, 960, 961, 1064
Новицкий Я. - 317

О

Оберемко А. - 685, (686), (899), (900)
Овсієнко О. - 360
Овчаров А. - 407
Одуд Б. - 1211
Оксанченко О. - 681
Олійник І. - (964)
Олійник Б. - 596
Омельченко В. - 450
Онищенко Н. - 1187
Опара В. - 760
Острик О. - 376
Острошко К. - (984)
Остроушко Л. - (687)
Охай Г. - (476-488)
Очеретин І. - 290

П

Павленко І. - 642
Павлик Г. - 643, 1195

Пальоха В. - 12, 13, 73, 116, 130, 219, 222, 358, 381, 427, 428, 469, 688, 821, 822, 824, 842, 848, 917, 934, 963, 964, (965), (1089), 1090, (1097), 1118, 1119, (1120), (1122-1128), (1130), 1131-1138, 1167-1168, 1182, 1185
Памиров В. - 790
Панасенко Л. - 404, 1105, 1153, 1154
Панченко В. - 782
Патон Б. - 491, 505, 595
Педак В. - 85
Педак Л. - 164
Педенко М. - (942), 1110
Перепечий Л. - 1025
Перечнев Ю. - 555
Песиголовец В. - 849
Петраков Г. - 54, 109
Петренко В. - 41
Петренко И. - 55
Петренко Л. - 176
Петрив Е. - 166
Петрыкин В.И. -12, 13, 141, 703, 965
Петров Л. - 442
Печковский В. - 78
Півненко А. -942, 1110
Пітула А. - (828)
Плескач В. - 572
Плехун З. - 801
Плоский А. - 95
Погребная В. - (673)
Покрышкин А. - 390
Полежаєва Н. - (1115)
Полякова Р. - (1095)
Попов В. - 75, 773, 859, 864, 1023
Постников В. - 106
Питула А. - (830)
Прокопенко В. - (556)
Прокопчук Ю. - (1090)
Пронь В. - 171, 172
Процишина О. - 918
Прошута П. - 485
Пругло В. - 843, 868, 1002
Пругло О. - 854
Прус В. - (829)
Пугач С. - 245, 246
Пуха І. - 852
Пишна Л. - 624

Р

Радіонов М. - 325
Радонежский С. - (1210)
Радченко М. - (688), (1175)
Радченко С. - 688, (1175)
Разумова А. - 633
Ракшевський О. - (1143), (1148-151)

Ранський М. - 769
Рассамакін Ю. - (736)
Ратушний С. - (901)
Ребро П. - 705, 718, (725), 1107, 1109, 1202
Рев'якін С. - 814, 1202
Рекубрацький А. - 1125
Рекуненко В. - (689-693)
Репин Б. - 12
Рибальченко А. - 573
Рибальченко В. - 834
Романіченко Д. - 370, 776, 780, 783, 784, 837, 871, 894, 993, 1010, 1026, 1053, 1142
Романова Н. - 977, 981, 983-985, 1005, 1006, 1009, 1011, 1012, 1015, 1021, 1023
Романенко В. - 774
Романюк М. - 568
Рудик О. - 604
Рульєва В.А. - 241
Рухляда В. - 196

С

Савон В. - 195
Савон Є. - 913
Савостіна Л. - 731, 1036, 1047
Саєнко В. - 97, 636
Салмін О. - 257
Самсонова В. - 1003
Санин А. - 1216
Сардак Г. - (695)
Сардак М. - (696)
Сарнацький О. - 628
Сафронова А. - 273
Сахацький В. - 559, 560
Селін Ю. - 79, 89
Сенкевич Г. - 125, 167, 208, 904, 979, 1045
Сергеєв О. - 1189
Сердюк А. - 973, (1012)
Сердюкова М. - 418
Серова О. - 756
Сидоренко І. - 440, 809, (811)
Сидоренко М. - 723
Сидоров А. - (1182)
Симоненко Г. - 433, 696-705, (706-709), (714), (717-721), 886, 1094
Сізінцов Л. - 803
Сімкіна Ю. - 895, 896, 1144, 1145, 1197
Сиривля В. - 288
Ситаленко А.Н. - (261)
Скворка М. - (963)
Скидан С. - (829)
Скиданова М. - 1149
Скляренко В. - 629
Скляренко С. - (1098)
Скрипник О. - 644
Славкин І. - 844

Сльота В.П. - 143, 144, 146, 184, 476, 559,828, 829, 867
Смердов А. - 749
Смішко І. - (722), (723)
Смолій В. - 598
Смирнова І. - 986
Смолкин П. - 766
Соколов В. - 66
Соловйов В. - 156, 158
Солодка Н. - 333, 990, 994
Солонина Е. - 110
Сосна Н. - 12, 115, 212, 359, 425, 430, 471
Сосна М. - 799, 936, 938, 966, 967, 1060, 1067
Сосницький В. - 98
Сосницький Л. - 120
Степаненко І. - 11, 474, 567, 606, 627, 729, 1112, 1228
Стеценко Л. - 923
Столярчук Б. - 1172
Стоянов В. - (1211)
Страхов І. - (560)
Страшников С. - 13, (965)
Стрельцова Н. - (902)
Стрілець С. - 1043
Супруненко В. - 4, 9
Супруненко Н. - 414
Суптеля В. - 39
Сурніна І. - 885
Суслопаров М. - 34
Сухар І. - 335, 362
Сухомлинська Т. -161, 1180, 1209
Сухорукова Л. - 459, 468, 483
Сядро В. - 629

Т

Таврійський В. - 48, 576, 586, 850, 970, 1049
Талалай Н. - 766
Таран В. - 225, 308
Таран Л. - 1026
Таран М. - 1028
Тараненко Л. - 24, 29, 881, 1215
Телегин Д. - 735
Терентьева Л. - 1150
Терентьева Н. - 982
Терещенко Т. - 757
Тимофеенко В. - 330, 1041
Тимошенко В. - 529
Тищенко О. - 766
Ткалич В. - (828), (830)
Толстиков В. - 679
Толстоухов А. - 625
Тощев Г. - 735, 737
Травкин Н. - 643
Тропешко В. - 796

Трипилец Ф. - 243
Тронько П. - 12, 13, 481, 965, 1041
Тропешко В. - 541, 554
Трусевич В. - 58
Турченко Ф. - 148, 628, 1076

У

Удод І. - 401
Усенко А. - (724), (725), (1207)
Устименко В. - 373, 377, 382, 406, 419-423, 1086, 1087, 1088, 1096

Ф

Фалько Я. - 169, 738, 937, 1162
Фененко В. - (1084)
Фененко І. - 99
Фиалковский А. - (829)
Филиппов В. - 1158
Філіпський В. - 1131
Филон Н. - 525, 526, 527
Фоменко В. - 310, 312, 846, 1080
Фоменко Н. - 851
Фортунин В. - 549
Фукса І. - 118, 119

Х

Харитонов В. - 266
Харитонова В. - 149, 242, 786, 847, 995, 997, 1007, 1027, 1029, 1030, 1055, 1056, 1057, 1083, 1084, 1164
Хмарук Т. - 74
Хом'як М.В. - 5
Хрущов Н. - (519)
Худий Г. - 197, 198

Ц

Цапенко В. - 95
Цвід В. - 15
Целиков В. - (829)
Циба О. - 224

Ч

Чабан Н. - 815
Чабаненко В. - 1078
Чемерис В. - (890), (893), (896)
Чередник В. - 546
Черкаська Г. - 577, 637
Чернов В. - 93
Чернова Л. - 179
Чернолуцкий В. - 477, 563, 807

Чернявський В. - 806
Чечет Г. - 698, (700), 729
Чупраков Ю. - 1093
Чуприна Л. - 378

Ш

Шак В. - 47, 309, 395, 400, 575, 1151, 1221
Шаповалов Г. - 683, 1051, 1052
Шариков І.М. - (561), (562), 726, (867)
Шарий Г. - 1160
Шаромова В. - 494
Шаликуєва Н. - 1192
Швидка В. - (1154)
Шевченко А. - 60, 761
Шевченко В. - 597
Шевченко Т. - 1048, 1159
Шевчук Г. - 342, 350
Шелегеда В. - 909
Шершнёв П. - (490), (730)
Шершньова І. - 114, 474, 499, 567, 606, 627, 677, 720, 729, 1050, 1112, 1228, 1229, 1230
Шимановский С. - 816
Шишунов А. - (821)
Шифрина А. - 544
Шиханов А. - 136, 535, 542, 552, 648
Шкуро А. - 1178
Шох В. - 1188
Шрамко А. - 754, 770
Шуклінова А. - 629
Шумейко В. - 272
Шумейко С. - (828), (830)
Шунько В. - 91

Щ

Щербаха І. - 723
Щербина М. - 81
Щур Ю. - 591
Щусь В. - (563-564), (807), 808, (1081)

Ю

Юдінков Д. - 396, 439, 516, 898, 915, (940), 1031
Юдинов Т. - (920)
Юрик П. - 589, 590
Юркова О. - 612, 613, 615
Юрченко Є. - (806)

Я

Яворницький Д. - 337
Яковлев Л. - 882

Яковлева Л. - (924), (968-970), 1196
Ярошенко Л. - 250
Ярошенко О.І. - 5

Зміст

Від укладачів

Медведський В. Місто Токмак

Загальні відомості

Природа. Екологія.

Промисловість

Харчова промисловість

Транспорт

Зв'язок

Сільське господарство

Райсільгосптехніка

Медицина

Санітарно-епідеміологічна станція

Соціально-економічне та суспільно-політичне життя

Статистика

Населення

Історія міста

Історія Токмака до 1917 року

Революція та громадянська війна.

Голодомор. Репресії

Токмак у роки Великої Вітчизняної війни

Токмачани – учасники Великої Вітчизняної війни

Місто у післявоєнні роки

Місто у роки Незалежності

Видатні постаті м. Токмак

Герої Радянського Союзу

Кот Олексій Миколайович

Матюх Павло Іванович

Охай Григорій Ульянович

Токмачани - повні кавалери орденів Слави

Кременчуцький Володимир Григорович

Токмачани - Герої Соціалістичної Праці

Алфьоров Володимир Іванович

Івченко Олександр Григорович

Резчик П. Х.

Почесні громадяни міста

Алексейчук Леонід Тимофійович

Ахrameєв Василь Никифорович

Білецький Гнат Лазаревич

Білоусенко Олександр Федорович

Ватченко Валентина Григорівна

Голуб Іван Юхимович

Дацько Віктор Михайлович

Домніков Веніамін Митрофанович

Журба Олександр Данилович
Кот Олексій Миколайович
Могилевський Іван Силантійович
Нікітін Никодим Олексійович
Резніков Михайло Миколайович
Прокопенко В. Ф.

Резніков М. М.

Щусь В. П. (почесний ветеран м. Токмак)

Відомі уродженці Токмака

Відомі діячі, чиї імена пов'язані з м. Токмак

Археологія

Соціально-економічний розвиток Токмака

Економіка

Фінанси

Трудові ресурси

Соціальний захист

Торгівля

Суспільно-політичне життя міста

Комсомольська організація

Національно-культурні товариства

Громадські організації

Районна організація "Союз "Чорнобиль"

Районна організація ветеранів Великої Вітчизняної війни

Органи місцевого самоврядування

Органи внутрішніх справ

Органи юстиції

Військова справа

Учасники бойових дій у локальних війнах

Освіта

Дошкільні заклади

Загальноосвітні школи

Фізкультура та спорт

Засоби масової інформації

Друк

Преса

Культура

Культурно-освітня робота

Бібліотеки

Районна центральна бібліотека

Районна дитяча бібліотека

Пам'ятники історії та культури

Пам'ятники архітектури

Районний архів

Музеї

Шкільні музеї

Топоніміка

Фольклор

Літературне життя

Місто Токмак в поезії

Мистецтво

Образотворче мистецтво

Архітектура

Парки
Вулиці
Декоративно-ужиткове мистецтво
Музичне життя
Фестивалі, свята, конкурси, концерти, культурно-мистецькі акції
Художня самодіяльність
Хореографія
Кіномистецтво. Кінолюбительство
Релігійне життя
Бібліографічні покажчики про Токмак
Іменний покажчик

Укладачі: Г.Нагорна, І. Шершньова
Комп'ютерний набір: Г.Нагорна, І. Шершньова
Редактор: І. Степаненко
Відповідальний за випуск: О. Волкова